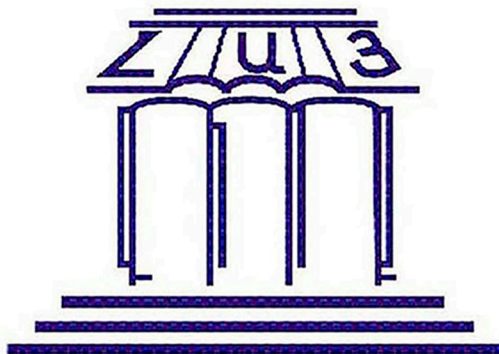

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

♀

V84
470
471
472

1999

ՀԱՆԹ

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՅԻՆ

Երկրորդ Տպագրություն

Հրատարակություն
Վ.Ա.ԲԱՆԱՆԻՅԱՆ ԲԱՆԱՆԱԿԱՆ ԴՐՈՒՄ

1924
Կ. ՊՈԼԻՍ

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՅԻՆ

Ա.

Պառաւր մինակ էր սենեակին մէջ:

Փողոցին կողմը, նեղ պարտէզի մը վրայ նայող
գետնայարկ պատուհանին քով կձկուեր էր բաղմո-
ցին անկիւնը, ու ձեռքի երկար դեղին-սաթէ համ-
րիչը կը դարձնէր հատիկ-հատիկ. մինչ իր ան-
մրմունջ ու անդադար երեքցող չրթունքները իրենց
առատան աղօթքը կը կրկնէին մեքենական արա-
գութեամբ:

Յօրանջները սկսան շուտ-շուտ իրարու յաջոր-
դել. ուրեմն աղօթքը արդէն մօտ էր իր վերջին,
երբ յանկարծ ահագին դղրդումով կառք մը սրա-
ցաւ փողոցին վերէն, ու եկաւ շիտակ պարտէզի
վանդակորմին առջեւ թափով կեցաւ:

— Հա՛րս, նայէ ով է, կանչեց պառաւր, ու
շտապեց իր աղօթքին վերջին տունները հնար եղա-
ծին չափ համառօտ աւարտելու:

Կից սենեակին տիկինն ու սպասուհին միասին
դուռն վազեցին սրահը, ուրկէ սպասուհին աճա-
պարեց պարտէզ՝ վանդակորմի դուռը բանալու:

Յարդէ գլխարկի մը լայն եզերքին ու լայն

Տպագրիչ—Հրատարակիչ ՎԱԳՐՆԱԿ Ս. ՌԻԲՈՍ

28-82

470-29

վուային տակ կորսուած դէմք մը կառքի պատու-
հանէն անհամբեր օդէ համբոյրներ կ'ուղարկէր դէպի
պառաւին լուսամուտը:

Կառապանը կառքին դռնակը բանալուն պէս՝
վանդակէն ազատուած թռչնակի մը նման՝ աղջիկ
մը թռաւ թեթեւ ու աշխոյժ, կարմիր շրջագգես-
տին ծալքերը հովին տալով:

Թոթուեց, արագ դէմ եկող տիկնոջ ձեռքը
ուժով մը, բարեւեց, խնդաց ու սլացաւ ներս,
մինչ տիկնոջ կ'ըշտապէր դէպի դուռը՝ կառքէն
իջնող սեւաղգեստ ու սպիտակահեր կիներ դիմա-
ւորելու:

Կինը իր այրի քոյրն էր. իսկ երիտասարդու-
հին իր արդէն մեռած ուրիշ քրոջ մը աղջիկը, որ
հիմա որբեւայրիին քովը կ'ապրէր:

— Իսկ քուդէնս, քուդէնս տունը չէ՞, հար-
ցուց աղջիկը խոժոռած, երբ սեմէն ներս նետուե-
լով սենեակին մէջ պառաւէն զատ մարդ չտեսաւ:

— Հո՛ս է, հո՛ս. աչքդ լո՛յս, խե՛նդ: Անոր
գործը չգիտե՞ս. վերը իր սատանայի խուցն է,
նստեր կը կարդայ, պատասխանեց պառաւը կէ՛ս
դժգոհ, կէ՛ս հպարտ չեչտով մը:

— Կարդա՛ ու կարդա, ես հիմա քնոր կար-
դալ կը սորվեցնենմ. բացազանչեց աղջիկը, ու
վաղեց սանդուղներէն վեր:

«Սատանային խուցը» տան հտեւի կողմէն
պարտէղի վրայ նայող լուռ, զով ու լուսաւոր
փոքրիկ սենեակ մըն էր, որ հիմա առժամանակեայ
կերպով Հրանտի բնակութեան աշխատանոցը կը
ներկայացընէր:

Պատերէն կախուած էին ուղեղի զանազան
հատումները պատկերացընող fairstuներ, ջղային
կեդրոնական թելերու ահադին ձեռանկար մը:
Պատին քով քառակուսի անածկ հասարակ սե-
ղանին տակը նստած էր ամենի շիշ մը, ուր լեցուն
ալքօօլին մէջ կծկուեր էր երկար-բարակ, մաի
զանգուած մը: Նոյն սեղանին վրայ ապակի նուրբ
ամաններու մէջ քանի մը ծովային փօլիպներ,
զանգակի ու հովանոցի նմանող, որոնք իրենց
մարմնի մէկ որոշ մասը շարունակ կը բանալին ու
կը գոցէին ջուրին մէջ: Քովը ելեքորական գոր-
ծիքներ, խիցի տափակ կտորի մը վրայ դնդասե-
ղով սրկուած էր խխունջի մը բացուած մարմինը:
Ու այս բոլորի վրան ու շուրջը ծովային խեցի-
ներ, սպունգներ, ժժմակներ խառն ցան ու ցիր:
Պարզ էր, որ տղան իւրաքանչիւր պտոյտէ դարձին
բան մը միասին էր բերած: Անդին ուրիշ սեղան
մը, պատուհանին ճիշդ առջևը, որուն մէջտեղը
մանրագիտակն էր դրուած. ու բոլորտիքը անդամ-
հատական ունեկներու, կեռերու, փորձի սըր-
ուակներու, ապակիկներու, գոյնղոյն փոքրիկ
շիշերու սոսկալի խառնակութիւն մը, Քանի մը
բաց ու գոց գրքեր, որոնցմէ մէկու բաց երեսին
վրայ ինկած էր երախայի մը դեռ ամբողջովին չի
կազմակերպուած գանկը, կէ՛սը ոսկոր, կէ՛սն ալ
դեղնած մագաղաթի նման:

Մէկ խօսքով՝ «սատանայի խուց», ուր տնե-
ցիր բոլորն ալ տեսակ մը պատկառանքի ու վախի
խառնուրդ զգացումով ներս կը մտնէին: Իսկ պա-
ռաւը բացարձակապէս ո՛չ մէկ պայմանով ներս

մտնելու չէր համարձակեր. և առջևէն անցնելու համար ալ ամէն սեռի ու աստիճանի սուրբերը օգնութեան կը կանչուէին չարին ճամբան դոցելու համար:

Ահա՛ այդ տակնուվրայութեան մէջ տպն անփոյթ հագուստներով, օրրան աթոռի մը մէջքին փռուած էր Հրանտ:

Մարմնի լեցուն գծերով, վայելչադէմ երիտասարդ մը. դէմքը մաքուր ածիլուած, մօրուքի փունջ մը միայն ծնոտի ծայրին, արծուի քիթ, ու խոշոր թուխ մտածող աչքեր:

Գիրքը ձեռքին հետ ծունկերուն ձգած՝ զոսպած հանդարտութեամբ մը վարի աղմուկին կը հետեւէր ժպիտը չրթունքին, երբ աղջիկը հովի մը պէս սեւեակէն ներս խոյացաւ:

Նետուեցաւ շիտակ տղուն վրայ, խլեց գիրքը ձեռքէն, նետեց քովը աթոռին, ու զայրացկոտ վրայ տուաւ:

— Ելի՛ր, չո՛ւտ, ոտքի ելիր, անպէ՛տք, անչոնո՛ր՝ք, փիլիսոփայ: Ո՛ւր ես երկու շաբաթ էի վեր. ե՛ս քու ետեւէդ պիտի պատիմ, արդէն հետդ խօսիլը չարժեք: Քալէ՛ չուտ դո՛ւրս այս մունտառ ֆառատի սենեակէդ:

Տղան կը ժպտէր միայն նո՛յն գո՛ ու հեզնոտ ժպիտովը:

Թողուց որ քաշէ թեւէն, հանէ ոտքի. և առանց ոչինչ խօսելու թե-թեւի արագ գայթեցան անդուղներէն վար:

— Տե՛ս, մօրաքո՛յր, ի՛նչպէս խելօքցաւ. կեցի՛ր, ես անոր կը սորվեցընեմ, թէ ինչ ըսել է

շարունակ թաղուիլ բզրկտուած ուղեղներու ու զըրքերու մէջ, և օրերով Գատը-դիւղ մեր տունը տաք չի դնել: Տէ՛, ի՛նչ այդպէս պտպանեցար. չի խօսի՞ս. դարձաւ յանկարծ տղուն, վուալիմ տակ ամպուած դէմքը անոր յամառ հայեացքով դէմ բռնելով:

— Երբ քու լեզուդ բացուի, ալ ուրիշներուն խօսելու կարդ կը հասնի, եղաւ վերջապէս Հրանտի հանդարտ պատասխանը:

— Աղէ՛կ. եթէ խօսելու ժամանակ չի կայ, դոնէ քիչ մը դռք տե՛ս. հանէ՛ տեսեմ սա վուալըս: Կամաց, տե՛ղը: Տէ՛, դեռ չվերջացա՞ր. ի՛նչ կը տընտընաս:

Բայց Հրանտ դիտմամբ սկսաւ ալ աւելի ծանր շարժիլ:

Աղջիկը ցատկոտ ետ քաշեց գլուխը անոր ձեռքերուն մէջէն, նետեց վուալը սեղանին վրայ, հանեց խկոյն գլխարկն ալ, ու անթիւ խոսողակներով դէմքին շուրջը թափուած մանչու կարծ մագերը, առիւծի բաշին պէս, թափ տուաւ:

Շարժուն դիմագծերով, փոքրիկ, հետաքրքիր ու միշտ ժպտուն դէմք մըն էր: Պզտիկ բերան մը նուրբ ու սեղմ չրթունքներով: Շաղանակի բիւբեր կատրուագոյն ձերմակ Քօնին մէջէն, որոնք կարծես ամէն վայրկեան իրենց փայլը կը փոփոխէին:

Ամառուան, պարզ ու թեթեւ կարմիր չըրջագեցող ճաշակով գրկած էր իր ճկուն հասակը, ու վրայի բարակ ձերմակ ժամէքին կոճակները բաց էին բոլոր:

— Է՛, ինձի նայէ՛, ես հոս տունը նստելու

համար չեկայ. դարձաւ նորէն երիտասարդին: Գնա՛ շուտով հազուամենեկեան կարգի բե՛ր քիչ մը, անճոռնի գլխարկդ ալ դի՛ր, երթա՛նք դէպի Ֆէնէն, կը հասկնաս:

Ու մինչև արմուկը հասնող նուրբ ձեռնոցները վարժ շարժումով մը ձեռքէն հանելով զարկաւ տղուն դէմքին:

— Է՛, ամբ ըսելու համար ինծի վար բերիր, հարցուց Հրանտ ու հառաչանքի նմանող, կեղծյուսահատ, ծաղրաշարժ շեշտով մը աւելցուց.

— Նա՛. արդէն քու ձեռքդ իյնողը աղաւտում չունի:

Աղջկը ակընթարթ մը նայեցաւ անոր ետեւէն մպիւր աշխին. վարի չթուկեցով թեթեւ շարժում մը ըրաւ. ու յանկարծ դարձաւ, նետուեցաւ անկիւնը նստած պառաւին գիրկը:

— Է՛, մայրի՛կ, ի՛նչպէս ես, աղէ՞կ ես: Տղաքդ խելօք կը կենան, թէ՛ քեզի նորէն շատ կը բարկացընեն, այդ քու մօրու քաւոր տղաքդ. հը՛մ, քու տեղդ ես ըլլալու էի: Նրեակայէ, մայրի՛կ: Այս առտու դեռ պիտքիւի խանութը գոց էր, առջեւէն անցած ատեննիս, իսկ ես, գիտե՛ս, որ քեզի համար ուրիշ տեղէ չեմ առներ. հո՛ն միշտ թարմ է ու փափուկ. ճի՛շդ քու գոյութիւն չունեցող ակռաներովդ համար:

Ու կնոջ վրայ հակած անոր թառամ աշտերը կը շոյէր: Մինչ պառաւը կը խնդար ներողամիտ ու բարի խնդուկով մը, որ սիրած նախնիքն ամէն կատակները ներելու պատրաստակամութիւնը կը յայտնէր:

— Դուն ըսէ՛, մայրի՛կ, ես աղէ՛կ աղջիկ եմ՝ անանկ չէ՞. շա՛տ աղէկ:

— Աղէ՛կ ալ, աղուս՛ր ալ, դեռ աւելի՛ն ալ, պատասխանեց պառաւը ծանր-ծանր: Ու գիտե՛ս, Մինէ՛, դուն մէկ հատիկ, աննման կը լինէիր, եթէ...

— Է ի՛նչ, եթէ՞...

— Եթէ այդ քու թատրոնը խաղալէդ ձեռք վերցնէիր:

— Սա՛. այդ կէտին չի դաշինք. բացադանչեց Մինէ, ցատկեց ոտքի ու վաղեց դէպի սեղանատունը:

— Բայց, մօրաքո՛յր, չի կարծես թէ փորս կուշտ է:

Նրկու քոյրերը հոն էին արդէն:

Աղջկը հաղիւ սեղանին առջևն էր անցեր, երբ սեմին վրայ երեցաւ Հրանտ, ու թևովը ձեռքի սև փափուկ գլխարկը մաքրելով աղջկան խոնարհութիւն մը ըրաւ:

— Եթէ աղնուաչուք օրիորդը կը բարեհաճի...

Մինէ արտօրաւոր մէկ-երկու պատառ ալ կեքաւ, ու թաւ ոտքի:

— Հապա անօթի՛ էիր. նկատեց տանտիկինը:

— Ախի՛ անոր անօթութիւնը, վրայ տուաւ քոյրը:

Սա քու վարժապետի խոյոր հովանոցդ նորէն հետդ ա՛ռ. գլխարկ չի պիտի դնեմ, հրամայեց աղջկը:

— Քալէ՛ դուն. ես գիտեմ արդէն, որ

առանց իմ հովանիիս վերջիվերջոյ քայլ մը ընել
պիտի չկրնաս. առարկեց տղան երկմիտ :

— Շատ չուշանաք, Մինէ՛. պոռաց որբեւ-
այրին :

— Պարտէղը Հրանտ բացաւ հովանոցը :

Աղջիկը մտաւ անոր թևը, ու ելան փողոց :

Շուտով բնակութիւններէն դուրս ելաւ ճա-
նապարհը, ու ծովի սիւղուտ եզերքէն մտաւ Ֆէ-
նէ-Պահէի կարծ թերակղզին, որուն ծայրը ձեր-
մակ փարոսը կը ցըցէր վեր. կարծես ոնգեղջիւրի
դունչը՝ եղջիւրը քիթին :

— Սա ո՛ւր ես այս քանի ատեն է. ամօթ
չլինի հարցընելը. բացաւ Մինէ խօսակցութեան
ծայրը :

— Գիտե՛ս, սիրելի՛ս. իմ գրադումներս :

— Ախ, քու գրադումներդ. ի հարկէ :

Եւ ցնցեց ուսերը :

— Աղէ՛կ. դուն ի՞նքը ուր ես. աւելցուց
Հրանտ :

— Գիտե՛ս, սիրելի՛ս, իմ գրադումներս. պա-
տասխանեց աղջիկը՝ հնար եղածին չափ տղու
ձայնին ու շեշտին նմանցնելով :

— Հրանտ խնդալու ստիպուեցաւ :

— Ինչո՞ւ կը խնդաս : Եթէ ինդիրը գրադու-
մին դայ ես քեզմէ տասը անգամ աւելի ընելիք
ունիմ՝ վղիս. բայց, տե՛ս, նորէն ելեր ու եկեր
եմ : Ինչ գրադում. քու անշնորհութիւնդ : Ար-
դէն վերջին ժամանակները քանի կ'երթաս այն-
քան հոսկան կը դառնաս գլխուս : Է՛, էրիկ-
մարդ ես վերջապէս. ձեր ամենէն լաւը իր տեղը
մնայ :

Ու ձեռքի արհամարհոտ շարժում մը ընելով՝
յոռեց :

Թերակղզին կեդրոնը ցած ու փոքր գեղջուկ
սրճարանը նստած էր ձերունի ծառերու հովանիին
տակ : Պարտէղին ձերունի աւլողը երկար աւելը
ձեռքին աճաղին փռլի էր բարձրացուցեր դռան
առջևը, ուր ցածիկ ակնոսկներու ամբողջ բլրակ
մը կար իրարու վրայ դիզուած :

Չոյղը անխօս անցաւ սրճարանի ետևէն՝ ու
անդին փարոսի ձերմակ պատին տակ կանգ առաւ :
Դետինը ամբացած էր հոտ, ու մինչև ծովը հար-
թակ մը կը կաղմէր, որուն ոտքը ցիր-ցան ժայ-
ռերու խառնակ շրջանակի մը մէջ ծովուն մէկ
կտորը բանտարկուած սրտնեղութենէն անդադար
կ'երերար զայրոյթի ճողբիւնը չրթունքին. Մինչ
հեռուն ընդարձակ ու ազա՛տ կը փռուէր ջուրի
անդորր մակերեսը արևի ոսկեհոտ հայեացքին տակ :

Տղուն դոց հովանոցին կրթընած, աղջիկը եր-
կու ձեռքերը մէջքին՝ կեցած էին իրարու քով.
երկուքի աչքերն ալ այդ անծալ տարածութեան
վրայ սեւեռուն :

Չո՛վ անուշ ու ծովուն շունչը գողցած հովիկ
մը կու գար կամաց բացերէն, Մինէի ցրիւ գան-
դուրներուն ու տղուն փողպատին թոյլ կապին
հետ խաղալու :

— Գիտե՛ս, Հրանտ դարձաւ յանկարծ աղջի-
կը : Դալ ամիս նորէն հայերէն ներկայացում մը
պիտի ունենանք. արտօնութիւնը գրեթէ առ-
նուած է արդէն :

— Իրա՛ւ հարցուց երիտասարդը անտարբեր :

— Խաղն ալ մեր ժամանակակից կեանքէն. նոր գրադէտի մը հոգեբանական մօտեոն մէկ փորձը: Կը յուսամ սիրուն բան մը պիտի ըլլայ, հիանալի է մանաւանդ ի՛մ դերս: Դէ՞, կրնա՞ հասկընար, թէ մեր սովորական, միշտ կրկնուող, թափթըփուկ խաղերուն մէջ, որոնց մեծադուռ մասը զառամ մեղրտրամներ են միայն, հիմա ինծի ո՛րչափ կ'ողևորէ այս նո՛ր, մե՛ր կեանքէն, թա՛րմ հայեացքներով հոգեբանական փիլէսոփ, ուրկէ դեռ րատանք իրական ու ապրուած բան մը կրնայ հանել: Ի՞նչ, եթէ այդ չըլլար, դուն կը կարծե՞ս որ այս երկու շաբաթուան աներեւոյթանալէ աշտէ՛ս աժան կը ներէի քեզի:

Քայլ մըն ալ մօտեցաւ սղուն, ձեռքը թեթեւ մը դրաւ անոր ուսին, յանկարծ ետ քաշեց ու մտածկոտ տարածեց դէպի ծովը.

Արդէն կ'երևակայեմ ինծի բեմին վրայ. ա՛խ, ի՜նչպէս կարօտցեր եմ. թատրոնին յատուկ այն տեսակ մը մթնոլորտը, ինքս սուղուած խաղիս նրբութիւններուն մէջ. ու այն անհանգիստ, բայց հաճոյական անուշ յուզումը կրծքիս տակ...

Եւ կարծես այդ բոլորը աւելի՛ խոր դդալու համար աչքերը դոցեց. ձեռքը դեռ միշտ պարզած դէպի ծովը, թեթեւ մը տփուռնած, և պինդ խածուած ծնօտին ու կիսաբաց չրթունքներուն վրայ հեշտանքի արտայայտութեամբ:

Տղան անթարթ կը նայէր անոր. տարօրինակ անհանդարտ ու խոժոռ նայուածքով մը: Վերջը խիստ գիտական ու պաղ չեչուով մը պատասխանեց.

— Թէ մեզի յարմարող ամէն աշխատանք ինքնին հաճոյք մըն է՝ այդ չափ աղէկ կը հասկընամ. կը հասկընամ նաև որ մարդ ամբողջովին իր գործին վրայ կեդրոնանայ. բայց ա՛յդ աստիճան վերանալ, Էֆսազի հասցընել ինքզինքը, այդ արդէն պարզապէս ջղային հիւանդութիւն է. քան անգամ մը ըսեր եմ քեզի:

Մինչ աչքերը բացաւ, ու ժպտեցաւ հաղիւ նշմարելի ժպտով մը:

— Այդպէ՛ս կ'ըսես, որովհետեւ ինքդ արթիստ չես. որովհետեւ չես ապրած այն ներքին դողն ու զգացումները, որոնք ոգևորուած արուեստագէտի մը հոգին կը փոթորկեն:

— Ա՛խ, փոթորի՛կ, արթի՛ստ, ոգևորու՛թի՛ւն. բացականչեց սղան տաքցած ու կրքոտ, Խոշո՛ր-խոշոր դատա՛րկ բառեր, որոնց տակը փոքրիկ զգացումներ են ծածկուած միայն: Նրբէք վերլուծե՛ր ես անգամ մը քու սեփական յուզումներդ, որ անուշ դող, արթիստի անհանգստութիւն, բեմական տենդ և այլն կ'անուանես շարունակ: Մենք գիտնականներս ուրիշ անուններ ունինք այդ բոլորի համար. որոնք թէև այնքան բանաստեղծական չեն հնչեր գուցէ, բայց աւելի որոշ լինելու առաւելութիւնը ունին: Սխալ մը ընելու վա՛խ, ուրիշներուն հաճոյանալու հղատ՛ւմ, գովասանք լսելու հաճոյք, ու սովորական փառասիրութիւն. ուրիշ ոչի՛նչ:

Ու ոտքովը ուժով զարկաւ քարի փոքրիկ կտորի մը, որ հարթակին վրայ գլորուելով ցատկեց ծովէն դուրս ցըցուած ժայռի մը կուրծքը, հոնկէ ալ ձողբեց ջուրին մէջ:

Մինչ նոյն հանդարտ դիմագծերով կը նայէր տղուն, վերջը վայրկեան մը հայեացքը ձգեց վա՛ր, իր փոքրիկ կօշիկին ծայրը. և ուղղուելով պատասխանեց.

— Շիտա՛կ է. քու ըսածներդ կա՛ն ու մեծ դեր կը խաղան քու լինելու կեանքին մեջ: Բայց այդ բոլորը, կարծես առաջին աստիճանն է միայն. ստորին աստիճանը, որուն վրայ, ի հարկէ. կանգ կ'առնեն շա՛տ-շատերը: Սակայն կա՛յ և երկրորդ աստիճանի զգացում մը. ա՛ն, որ իսկական ստեղծագործող ուժը կը զանազանէ դեղարուեստի սովորական պաշտօնեաներէն:

Աչքերը վառեցան, ակնթարթ մը շունչ առաւ, և յանկարծ վրայ տուաւ աւելի ու աւելի կրքոտող շէշտով մը, և դերասանական առատ շարժումներով:

— Ի՞նչ, երբ ես բեմին վրայ դերիս մէջը խրած՝ իմ յուզումներու և ուժերու հետ կը նկրտիմ, կը կարծես մէջս վա՛խ կրնայ առաջ գար: Վա՛խ, ուրկէ՞. այդ դիմացի բաղժութենէն. անկէ՞ պիտի դուրսանք մուրամ ինծի: Ա՛, եթէ դիտնաս երբեմն ինչպէս սպաննիչ ու զայրացնող են այդ ծափահարութիւնները, որոնք ինծի իմ զգացումներու բարձրութենէն վա՛ր, վա՛ր կը քաշեն անխնայ: Ո՞վ են ասոնք, այդ ծափողները, այդ իմ խաղալիքներս, այդ իմ խաղիս սարուկները: Ա՛հ:

Ու արհամարհանքի ստորակէտ մը պահ մը խօսուածքը կտրեց: Եւ բոլորովին փոխուած, աւելի հանգիստ եղանակով մըն էր, որ շարունա-

կեց. մինչ աչքերուն բոցը ա՛լ աւելի վառիլ սկսաւ:

— Իմ ճշմարիտ ոգևորուած վայրկեաններուն մէ՛կ զգացում մը միայն ծծուած է ամբողջ կազմիս մէջ. կէ՛ս դիտակից, կէ՛ս բնազդօրէն: Թէ՛ այդ բոլոր բաղժութիւնը հիմա հմայողը ես եմ, թէ՛ հարիւրաւոր աչքեր կախուած են իմ աչքերէս, թէ՛ կուրծքէս ցայտող ամէն մէկ ճիւղ անոնց կուրծքը կը խրի, թէ՛ դէմքիս թեթեւ մէկ շարժումը յոյս, վախ, տենչանք ու սարսափ կը թափէ անոնց վրայ: Է՛, դուն ի՞նչ դիտես, այն յուզումը, որ մարդու ջիղերէն կը վազէ, երբ քեզի նման հարիւրաւորներ քեզի հետ կը շնչեն, քեզի հետ կը տանջուին ու քեզի կը խնդան. եւ անոնց հոգին դո՛ւն ես այդ վայրկեանին: Ազդե՛լ, ներշնչե՛լ. տո՛ւր ինչ անուն որ կ'ուզես: Ուրիշները իր հոգեկան ուժովը, իր ստեղծագործութեամբը հիացնելու մէջն է դեղարուեստագէտի էական հաճոյքը. և այդ իր ուժի գիտակցութենէն բղիտող հպարտութիւնն ալ իր դուրսանքն է ու փառքը, որ բնաւ պէտք չունի դուրսէն մուրալու:

Լռեց վերջապէս, ու մտածկոտ կեցաւ քիչ մը. ետքը կամաց մը դարձաւ տղուն, և նոր նշմարեց, որ Հրանտ՝ դէմքի ցրուած արտայայտութեամբ մը կոհակներէն դուրս ցրցուած ժայռի մը կը նայէր պիչ նույնածառով: Անսովոր կոտորուած ու վշտոտ բան մը կար իր անշարժ դիրքին մէջ, որ աղջկան սիրտը խաճաւ:

Մօտեցաւ կամաց մը անոր, ու տղան սթափեցաւ իր կաշկանդումէն:

— Է՛, այդ ի՞նչ դէմք ես չիներ: Կ'երեւայ թէ այս ըսածներս ալ քեզի համար հիւանդութեան նոր նշաններ են միայն: Հա՞, պարոն տօք-թօ՛ր ընտիրօտութեան ու փիլիսոփայութեան:

Ու շրթունքներու կատակի ծամածռութեամբ մը դէպի անոր դէմքը ծռեցաւ:

— Ո՛չ. Միբերու տիրել. երկու բառ, որ բնագէտները իսկոյն զինաթափ կ'ընէ. բնութեան մեծ երևոյթն է այդ և դուն ալ այդ առողջ բընութեան առողջ դաւակն ես. Գնա՛ եւ որտեղու տիրէ:

Այս ըսուած էր տեսակ մը հանդիսաւոր ձայնով ու շեշտով մը, որ կարծես այդ խօսքերը արտասանելը ահագին ու վճռական զոհարերութիւն մը լինէր արտասանողին համար:

Մինէ շատ լաւ հասկցաւ այդ բոլորի ետեի իմաստը:

Աչքերը տղուն աչքերուն՝ երկու ձեռքերը կոնքերուն դրած՝ յամառ դիրքով մը կեցաւ անոր դէմը. ու հարաճճի և վստահ ժպիտով մը աւելցուց:

— Բայց ամենէն առաջ, քու որտիդ:

Բ.

Հրանտ կիրակի՝ օրուան նոր զգեստներով, արմուկը իր աշխատութեան սեղանին յենած, ջրգազիտական ամսաթերթի մը նախորդ իրիկունը ստացած վերջին համարը կը թղթատէր, ձեռքի անխոյթ թափած շարժումով մը, կարծես բանով մը զբաղուած լինելու համար միայն:

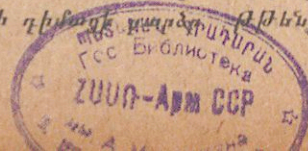
Հատորը վերջացաւ:

Գոցեց, նետեց անդին միւս գրքերուն վրայ, դրաւ աջ արմուկն ալ սեղանին, ու դուրսը առաւ տիբերուն մէջ: Իր բաւական երկար մագերէն դանդուր մը կամաց մը անջատուելով իր ընկերներէն դալարուեցաւ զգուշ մանրադիտակի փայլուն ու հպարտ վզին:

Ու Հրանտ երկա՛ր մնաց այդպէս անշարժ. մինչև որ յանկարծ խի՛տ մօտիկէն հնչող սարհակի մը սուր ծիչը անոր գլուխը ակամայ լարծբացնել տուաւ:

Թռչունը պատուհանին մէջէն ցատկեց սեղանի գրքերուն վրայ, հոնկէ ալ նորէն պատուհանը, ուր գործի մարդու մը կատարեալ հապճեպով մաքրեց կառցիկովը կուրծքի փետուրներէն մէկ-երկուքը, յետոյ նետուեցաւ դատարկութեան մէջ, ու թռաւ դէպի դիմաց, արձգելով իր ալ-

Գերասանունին

գայիններու փոքրիկ խմբին միանալու, որ հոն ձիւղքին մէջ սոսկալի աղմուկ էր բարձրացուցեր:

Հրանտ դեռ արմուկները սեղանին, աչքերը գոց, լարուած ականջով կը հետևէր այդ ճրլուր-լուցին:

«Ահա կա՛ն ընտրութիւն... սէ՛ր... նո՛յն բանը ամէն տեղ, ամենքի՛ս համար... և յաւիտենական զարգացում միայն հո՛ն մեր թթենիին վրայ առանց փրկիտոհայութեան...»

Թը՛ռ՛ռ՛:

Ու փոքրիկ հոյլը տերեւներուն թաւուտէն դուրս խոյացաւ դէպի նոր ասպարէզ մը իր «սեռական ընտրութեան», իր «յաւիտենական զարգացման»:

Երիտասարդը շտկուեցաւ, զոյգ ստրբերը պարզեց ձիգ առաջ, կրթընեցաւ ակոռի թիկունքին, ու ձեռքերը գլխուն ետևը կապած՝ հայեացքը գամեց երկնքի տաք-կապոյտ մէկ կտորին:

Ու պատկերացաւ աչքերուն դէմ այն դով ու մամուռ խոռոչը՝ ուս-ուսի տուած ամենի ժայռերու հովանիին տակ. ուր ծովը, մաքրամոլ կատուի մը պէս, իր հոկայի լեզուովը անդադար կը լիզէր յատակը՝ փռուած նուրը ու փափուկ աւաղէ մորթին եզերքը:

Նւ հո՛ն խոռոչի պատը կազմող ժայռի մէկ բեկուածքին վրայ նստած իրենք, ինքն ու Միւնէն: Ինքը յենած պատին. իր ուսին աղջկան ձե՛ռքը. այնպէս պատահարար, խօսելու ատեն դբուած. ու աղջկան գլո՛ւխը. ետևի տաքէն ու երկար քաշելէն յոգնած: Թէ ի՛նչ կը խօսէին այն-

պէս անվերջ՝ տղան այլ ևս չէր յիշեր բոլորովին. գիտէր սակայն որ շատ երկրորդական բաներ էին: Միայն կ'ըզգար դեռ մի՛շտ, ու ի՛նչպէս որոշ, աղջկան անառակ գանգուրներէն այն ոլորուն փունջը, որ իր այտին ու չրթունքներուն վրայ ինկած՝ Միւնէի ամէն շունչ առնելուն իր դէմքին վրայ կը գալարէր. ու կ'ըզգար այն օրօրող ու զգացումները չոյող բոյրը, որ այդ մազերու խռտութենէն կը հոսէր: Կ'ըզգար, կարծես դեռ հիմա, այն ախորժ ու փափուկ ջերմութիւնը իր ուսին ու թևին վրայ՝ աղջկան լանջին, ձեռքին ու հետդհեռէ ծանրացող գլխուն տակ: Ու կը յիշէր իր զգացումներուն մէջ մաղուած այն անհուն ձրգտումը հնար եղածին չափ աւելի մօտ աւելի սե՛ղմ լինելու այդ ջերմութեան. աւելի խո՛ր, աւելի պի՛նդ թաղելու իր դէմքը մազերու այդ դդուանքին մէջ. միայն... միայն առանց շատ նշմարել տալու:

Հրանտ յանկարծ սթափեցաւ, ու ընդոտ շարժում մը ըրաւ ակոռին վրայ: Այս երկու օրը դուցէ քսան անգամ մը բռնուեր էր այդ նո՛յն մտածումներէն այդ նո՛յն պատկերի իր յուզումները որսացող ուռկանին մէջ:

Փարոսին տակի դադարէն վերջն էր, որ անոնք նորէն անընդհատ խօսակցելով՝ շարունակեւ էին իրենց պտոյտը ծովին ափովը, երկա՛ր, մինչև այդ հովասուն խոռոչը, որ հիմա տղուն համար ճակատագրակտն էր դարձեր, ու անոր ուղեղէն ո՛չ մէկ կերպ դուրս գալ չէր ուզեր:

Ամօթէն ու զայրոյթէն զարկաւ բռունցքը սեղանին, ցատկեց ակոռէն վեր:

«Ի՞նչ յիմար բան. այս ալ նո՞ր ելաւ. օրէ օր սկսայ աւելի երախայ դառնալ»:

Ու արագ քայլերով ուղղուեցաւ դէպի սանդուղը: Վա՛րը, իրեններուն քով կերպով մը տրամադրութիւնը փոխելու համար:

Հրանտ երկու տարի առաջ մեծ յաջողութեամբ տուեր էր իր փիլիսոփայի տօքտորութեան քննութիւնը Հալէի համալսարանին մէջ, ուր պարտաւ էր երկարատեան, ու արդէն շատոնց գրաւած բնախօսութեան ուսուցչապետի համակրանքը իր կանոնաւոր ու լուրջ աշխատանքովը. մասնաւորապէս ուղեղի վրայ: Մեծ գովեստով էր ընդունուած իր աւարտականի շտաբըութիւնը, որ «մեծ ու փոքր ուղեղի գորշ կեղեւները իրարու կապակցող թելերու մասին» մանրադիտակի վրայ ծռած երկարատե ուսումնասիրութեան արդիւնք էր: Դեռ աւարտելէն վերջն ալ ան մնացեր էր նոյն համալսարանը, իր ուսուցչապետի տուած դիւրութիւններուն տակ իր գործնական աշխատութիւնները շարունակելու. և ուսուցչապետի զրդմամբ ալ շուտով յաջողե՛ր էր հրապարակային մրցումի մտնելու, և ստացե՛ր իրաւունք համալսարանին մէջ դասախօսելու իրրե փրփլատ տօցենդ ջղային կեղերոնի մասնագիտութեամբ:

Այս դարնան եկեր էր Պօլիս, մինչև ձմեռուան կիսամեակը մնալու դիտումով. մասամբ իր մօրն ու եղբօրը անվերջ կոչերուն բաւականութիւն տալու համար, մասամբ իր ծննդավայրին մէջ քիչ մը հանգստանալու, մասամբ ալ զօ՛ւլէնթէրներու կանկիլ-հանգոյցներուն վրայ գրած իր նո՞ր աշ-

խատութեան համար թարմ ու առատ փորձի նիւթ ունենալու ծովուն մօտիկ: Եւ ա՛յս չորս ամիսէն աւելի էր, որ իրեններուն քօլն էր արդէն:

Իրմէն քիչ մը միայն առաջ եկած էր Մինէ Թիֆլիսէն, ուր նախորդ ձմեռը դերասանական խումբին մէջն էր եղած: Խումբին մէջ պառակտում իյնալով դերասանները մեծ մասով ցրուեր էին գաւառները, իսկ Մինէ զժգոհ ձգեր եկեր էր Պօլիս՝ մտածելով կերպ մը միանալ հոտեղի նոր ուժերուն ու հոս գործի կապուիլ:

Մինէ որր էր. մայրը կորսնցուցած էր դեռ իր մանկութեանը իրենց Պօլիս եղած ժամանակը: Իսկ հայրը մեռեր էր քանի մը տարի առաջ Օտեոս, երբ ինքը Մոսկուա էր դեռ թատերական ընթացքի հետեւելու համար: Պօլիս մէջ իր ամենէն մտերիմ ազգականը՝ իր աւագ մօրաքոյրն էր, որ քեւայրին, որ հիմա իր մէկ-հատիկ հազիւ տասնամեայ աղջկանը հետ Գատըգիւղ կ'ապրէր: Եւ արդէն անհրաժեշտ սովորութիւն մը դարձեր էր որ Մինէ ամէն Պօլիս գալուն անպատճառ ա՛յդ մօրաքոյրը տունը իջնանի, որ իրօք մօր մը պէտքովը որբին վրայ կը գուրգուրար: Վերջին անգամ հինգ-վեց տարի առաջ եկած էր Մինէ հօրը հետ:

Եւ հիմա իր խոշոր ծրագիրներովը հազիւ տաքը Պօլիս դրած էր. երբ սիրուն երազները ցնդեր էին իսկոյն: Ո՛չ այն հառարակութիւնը, ո՛չ իր երեակայած դերասանները կային հոտ: Եղածներու ու քանի մը գրագէտներու հետ մտեր էր կապակցութեան, և հազիւ յաջողեր էին հազար

ու մէկ դժուարութիւններով վեց ամսուան մէջ երկու ներկայացում տալ. խաղացողներու ալ մէկ խոշոր մասը սիրողներ եղած էին միայն: Թերթերուն մէջ քիչ մը խօսեր ու գովեստներ էին տուեր («տաղանդաւոր, շնորհալի ու դեռատի դերասանուհի») մասին, որ «ուռնական ուստանին մէջ իր կրթութիւնն ու արուեստը կատարելագործած իջած էր այդ փշոտ ասպարէզը»: Ահա՛ այս էր եղած իր բոլոր օգուտը, քանի մը ոսկի գրպանի ծախքով:

Մինէ ու Հրանտ շատ տարօրինակ կերպով իրարու հանդիպեր էին: Հրանտի եղբայրը ամուսնացած էր, տղուն համալսարանը եղած ժամանակը: Իսկ մէկ երկու տարի վերջը երբ ամառ մը եկեր էր ու ծանօթացեր իր նոր աղջականներուն հետ, Մինէ արդէն հօրը հետ նորէն վերադարձած էր Սուսաստան. այնպէս որ երկուքը դեռ բնաւ իրար չէին տեսած: Ընտանիքին մէջ սակայն երկուքի մասին ալ քննականապէս յաճախ կը խօսուէր, և տեսակ մը աւանդական առասպելական գոյներով. յարգանքի, խանդաղատանքի ու զարմանքի խառն զգացումով մը:

Երբ առաջին անգամ երկուքը իրար տեսեր էին, երկուքն ալ ապշած դիտեր էին վայրկեան մը իրար:

— Բայց ես ձեզի բոլորովին ուրիշ տեսակ կ'երևակայէի. եղեր էր աղջկան առաջին խօսքը: Այնպէս լուրջ, մռայլ, գիտական. երկա՛ր, փառաւոր մօրուքով. ակնոցներով, ու խոշոր, լա՛յն ոտքերով:

Ու ծիծաղեր էին բոլորը միասին:

— Ուրեմն ուրիշ խօսքով ձեր առաջին տպաւորութիւնը հիասթափուին է:

— Այո՛, բացարձակապէս:

Ու իր ձեռքը ջերմ չարժուժով մը սլարդեր էր տղուն:

— Համբուրուի՛լ, համբուրուի՛լ, ո՛ւ «Դուք» «Զեզ»երը մէկդի, հրամայեր էր Հրանտի եղբայրը:

Հրամանը կատարուած էր անմիջապէս. ու նոյն վայրկեանէն ալ սկսեր էր այն կէս-լուրջ, կէս-կատակ, հեգնոտ, իրար չարչրոող ու մրննոյն ժամանակ իրարմով խնդելով մտերմութիւնը: Հրանտենց տունը ոտք դնելուն պէս՝ Մինէի առաջին բառը «քուզէնս» էր: Եւ միայն քուզէնի տունը չէր, որ անոնք իրարու կը հանդիպէին, չարաթը մէկ-երկու անգամ միասին էին սովորաբար, երբ շրջակայքը կամ ծովուն վրայ պտոյտի կ'եկնէին միասին: Ու ալ այնպէս սկսեր էին զրադիլ իրարմով, որ հարսը սկսեր էր շնորհքով նախանձիլ:

— Ի՞նչ է այդ. միտակ «քուզէնս ու քուզէնս». մենք ալ մարդ ենք հոս:

Պատասխանը ծաւալ ծիծաղ մըն էր ի հարկէ:

Միայն վերջերը հեռզհեռէ սկսած էր տեսակ մը դուստլ ու անքնական չեշտ մանել անոնց վտխարաճ վարմունքին մէջ: Տղան կարծես ճնշող, կատեցրնող կապ մը ունէր լեզուին վրայ. ու զանազան պատրուակներով սկսեր էր խուսափիլ իրենց շատ չուտ-չուտ միասին լինելէն: Աղջիկը

այս կէտը չատ աղէկ կ'ըզգար, բայց ամէն բան չի նշմարելու կը զարնէր. մանաւանդ նկատած էր, որ հիմա ինքն ալ երբեմն իր բոլոր ճիգերուն հակառակ անսովոր կերպով կը լրջանար անոր քովը:

Իրիկուն մը թեւ-թեւ լեցուն լուսնին տակ չըջած էին ամբողջ ժամ մը, դրեթէ, առանց բառ մը իրարու հետ փոխանակելու. բայց երկուքն ալ դո՛հ, իրարու մօտիկ լինելու հեշտի՛ն զգացումով մը, առանց՝ երբէք խօսակցութեան պակասը զգալու: Տուն մտնելու ատեն միայն անդրազարձեր էին յանկարծ երկուքն ալ, ու կանգ էին առեր իրարու ձեռք բռնած, մինչև որ աղջիկը սկսեր էր քարձրածայն խնդալ ինքզինքը հեգնելով:

— Զէ՛, Հրա՛նտ, հարս դառնալու հասունցեր եմ արդէն. արդէն սկսայ չխօսական դառնալ:

Այդ գիշերէն վերջն էր, որ դիտմամբ թէ պատահմամբ երկու չարաթուան չափ իրար չէին տեսեր, անէնքի իրենց վերջին հանդիպումէն ի վեր:

«Երմարութիւն է». կը կրկնէր հիմա Հրանտ ասնդուղներէն վար իջնալով: «Բանի օր է դործիս վրայ լուրջ կեդրոնացած չեմ, պատճառը սա է, եթէ զբաղիմ ամէն ինչ կ'անցնի»:

Ու մտաւ սրահ:

Պարտէզի դռան գոյգ փեղկերը բաց էին կրօնակի վրայ: Եւ քայլ մը միայն անդին, խաղ կանանչ փոքր սեղանին երկու կողմը դէմ-դէմի նստած էին երկու հոգի լո՛ւռ ու լո՛ւրջ. ամբող-

ջովին խորատուգուած իրենց քաշած ու նետած խաղի թուղթերուն հաշուին մէջ:

Մէկը երիտասարդի եղբայրն էր. քառասունը անցած, քիչ մը ձերմըկած. բարեկազմ ու դէպի գերը հակող մարդ մը:

Խաղակիցն ալ դրացի մըն էր, իրենց դիմացի ամառանոցէն, ու Հրանտի եղբոր կիրակնօրեայ մշտական ընկերը: Եէկ, ծաւի աչքերով, կարճահասակ, բաւական տարիքոտ, բայց չիք հագուած լէվանդէն մը:

— Ահա՛, վե՛րջապէս, մեր խլուրդը դուրս է ելեր իր բոյնէն. բացազանչեց Օհաննէս կոտրած ֆրանսերէնով մը, երբ եղբօրը գալը նշմարեց: 'Իո՛ւք ըսէք, խնդրեմ, պարոն Ռէնեա՛կ, ինչի՞ է նման այս տղուն կեանքը. քաշուէ՛՛ ծակի մը մէջ ու անվերջ կարգա՛՛ ու գծէ՛՛:

— Բարև ձեզի, պարոն, դիմեց Հրանտ հիւրին, առանց եղբօրը խօսքերուն չափ կարևորութիւն տալու:

Յրանաացին իր բարակ ու ձերմակ ձեռքը ձկուն չարժուժով մը տուաւ երիտասարդին, ու թեթև մը ունքերը ժողվելով կցեց.

— Ձեր եղբայրը իրաւունք ունի, պարոն Արմեան: Հաւատացէ՛ք ինձի, տարիները կ'անցնին ու ձեր այդ զրքերէն ու մանրադիտակէն ձեզի իսկապէս բան մը չի մնար: Եթէ մարդուս ծերութեանը արժէք ունեցող բան մը կը մնայ, այն ալ ապրած կեանքի յիշատակներն են միայն. բայց ապրած, ո՛չ թէ կարդացած, կամ գծած: Քիչ մըն ալ երիտասարդական յիմարութիւններ ընելու

է. փորձուած մարդու խորհուրդին ականջ դրէ՛ք. երջանկութիւնը երիտասարդութեան մէջն է, երիտասարդութիւնն ալ յիմարութեան:

Ու աչքովը նշանակիչ կծկում մը ըրաւ:

— Այո՛, արդէն խոշոր, անիմաստ յիմարութիւն մըն ալ կեանքը ի՛նքը, նկատեց աղան ժըպտելով:

— Ա՛, ո՞վ ըսաւ ձեզի այդ անմիտ ֆռազը. ո՛չ. անիմաստ յիմարութիւնը ասլիկ չդիտնալն է միայն. ու ամենախոշոր յիմարութիւնն ալ յիմարութիւններ ընելէ խուսափելը:

— Նորէն իրաւունք ունիք:

Պատասխանեց աղան իբրեւ հեղինու համար, բայց իր կամքին հակառակ պատասխանը պէտք եղածէն աւելի լուրջ հնչեց: Մտածկոտ հեռացաւ խաղի սեղանէն ու ձեռքերը մէջքէն կապած իջաւ պարտէզ:

«Փորձուած մարդուն» խօսքերը տալին ու վրայ ու պարարտ հողի մէջ էին ինկած:

Ներսը քիչ մը ատեն լուռ խաղը շարունակուեցաւ նորէն, մինչև Օհաննէս յանկարծ խօսք առաւ՝ թուղթ մը ամուր սեղանին դարձնելով:

— Հասկա՛, պարոն Ռէնեսա՛կ, մենք զրկեցինք, որ մարդ դատնայ. ան գնաց գլխունուս փիլիսոփայ կտրեցաւ: Փիլիսոփայ — սո՛ւղ ասլաք. վրաս ամսական եօթէն ութը ոսկի է նըստեր. շարունակ. եօթէն ութը տարի. սո՛ւղ, սո՛ւղ ասլաքանք այդ փիլիսոփայութիւնը:

— Բայց ինչո՞ւ թողուցիք. չէ՞ որ առաջ կարծեմ կ'ըսէիք թէ բժիշկ պիտի ըլլայ:

— Բժիշկ չեղաւ. ըսենք, հոս փողոցը թափուած բժիշկներ չեցուն են, հիմա բժշկութենէն ալ խեր չի կայ: Վերջը մտածեցինք ձգենք իր խելքին, հոս դար ի՞նչ ընէր. հրապարակը այսպէս, մէջտեղը գործ չի կայ: Յետոյ լսածիս նայելով փրօֆէսէօրները գէշ ամսական չեն ստանար. թո՛ղ առաջ երթայ. վերջապէս մեր անունին ալ պատիւ մըն է:

— Այո՛, ի հարկէ՛, Երկու հարիւր յիսուն. կցեց ֆրանսացին անտարբեր քանի մը թուղթ սեղանին վրայ թափելով:

— Արդէ՛ն, նորէ՛ն սկսանք:

— Երկու հարիւր յիսուն մըն ա՛լ. կրկնեց մարդը ժպտուն՝ թուղթ մըն ալ նետելով:

Օհաննէս խոտուեցաւ, ու կեդրոնացաւ խաղին վրայ:

Պ.

Գատր-գիւղի շողենաւը նոր էր մօտեցեր Մեծ-կամուրջին, և բազմութիւնը երկններանգ հոսանքով դուրս կը յորդէր շողենաւի նեղ կամրջակէն։ Բազմութենէն քիչ մը հեռու, ծովուն ու նաւին նայող վանդակին մօտիկ կեցած էր Մինէ երիտասարդի մը հետ։ Վերջինը փաքրահասակ, սեղաւոր մաղերով, նուրբ ու քնքուշ կազմով, գրեթէ կանացի գեղեցկութեամբ, քսան-քսաներկու տարեկան տղայ մըն էր. թեթեւ ու շարժուն։

Խայտառակութիւն է, սակայն ճշմարիտ խայտառակութիւն. կը խօսէր փղան հաղուադիւտ արադութեամբ մը։ Դադափա՛րը տափակ, հազա՛ր անդամ կրկնուած. իսկ ձեն ու կազմը գողցուած է, երևակայեցէ՛ք, Թրանսուա Քօրէ՛էն. անշուշտ կարդացած էք Թրանսուա Քօրէն. չէ՞, կը կատակէ՛ք։ Ինչպէս ըսի՝ բացարձակ խայտառակութիւն. ո՛չ ճաշակ, ո՛չ յղացում, դէ՛, վաղը լրագրէին մէջ կը կարդաք քննադատութիւնը. բայց կէտ առ կէտ վերլուծած եմ. կզած՝ փամպակի պէս։ Սակայն մտածեցէ՛ք, այդ ուղղակի հասարակութեան քիթին խնդալ ըսել է. անունն ալ դնել բանաստեղծութիւն, ան ալ քերթուած.

և անդամ մը իրարու փակցուցած անճոռնի յանգերը տեսնէ՛ք. Բուրիճօ՛գ։

Եւ ներքին եռացող յուզումն իր կեցած տեղը մնալու անկարող՝ սկսաւ երկու քայլ տեղ՝ աղջկան դիմացը շտապ երթեկեկէլ ձեռքերը ժաքէթին գրպանները դրած։

Մինէ լուռ կը հետեւէր խօսակցին՝ շողենաւի նոր դնած տոմսակը մատներուն մէջ խաղցնելով։

«Եւ անկէ վերջը, դեռ այդ ըտլորը չէ...»

Կ'ուզէր երիտասարդը շարունակէ, երբ Մինէ յանկարծ անակնկալի զուարթ «ա՛ն» կը ըրտու ու նետուեցաւ դէպի տոմսատուի պատուհանիկին կողմը։

«Բարե՛ւ. այս ի՛նչ հրաշք. Պօլի՛ս ես ի՛ջեր։

Հրանտ ձեռքը մեկնեց աղջկան, և դեռ ձեռք-ձեռքի մօտեցան երիտասարդին։

— Իրարու ծանօթ չէ՞ք, հարցուց Մինէ։

— Դժբաղդաբա՛ր, պատիւ չեմ ունեցած. եղաւ երիտասարդի պատասխանը. գլխու թեթեւ խոնարհութեամբ մը։

— Քուզէ՛նս, Հրա՛նտ Ալիմեան, տօքտօ՛ր։ Ֆիզիոլօգ, ներկայացուց աղջիկը։ Եւ պարոն Գրիգորի՛կ Տեսաբեան, հրդեհի դէմ ապահովագրական ընկերութեան դորձակատա՛ր, բանաստեղծ, հրապարակախօս, նկարի՛չ, քննադա՛տ, և պէտք եղած ժամանակը դերասա՛ն։

— Օ՛, այդպէս սիրուն բազմակողմանի՞. նըկատեց Հրանտ։

— Ա՛խ, պարո՛ն, օրիորդը կատակել կը սիրէ. պատասխանեց Գրիգորիկ գլխու օխրուն ու

հալարտ շարժումով մը, որու տակէն սակայն կեղծ-համեստութիւնը իր դէմքը ցոյց կու տար:

— Եւ, հա՛, մոռցայ իմ մասնաւոր գրաքերս, Ռուսաստանէն նտմակներս պարոնի հասցէին կու գան. աւելցուց Մինէ:

— Իմ պաշտօններէս ամենէն նախանձելի'ն. կցեց երիտասարդը խնդալով:

— Իսկ դո՞ւն. դարձաւ աղջիկը Հրանտին: Այսպէս գաղտուկ Պօլիս կ'իջնե'ս. բայց ինծի դալու ժամանակ չունի'ս. աղէկ է Երէկ իրիկուն անգամ մը միտքէս անցաւ ելնամ Ֆէնէո Պանօէ գամ: Ահ, չերեակայե'ս, դէմքդ չատ կարօտցած լինելուս համար. երբէ'ք. սիրտս նաւարկել կ'ուզէր միայն, ուրիշ ոչի'նչ: Շատոնց է նաւարկած չեմ. ըսի' նորէն անգամ մը միտսին ծովուն վրայ կը բացուինք. թէև ի հարկէ ինքնին այդ չնորհին բնաւ արժանի չես:

— Դէ՛, եթէ այդչափ կը ցանկաս, կարելի է այդ մտսին անգամ մը մտածելու բարեհաճիմ. միայն յամենայն դէպս պայմանով մը:

— Բա՛հ. ի՞նչ պայման:

— Որ՝ ծովուն վրայ խելօք պիտի կենաս, և բացարձակ հնազանդիս պիտի իմ ծովակալի հրամաններուս:

— Հրամաններո՞ւդ... ես պայմանով դործ չեմ սիրեր, այն ալ քեզի հետ. հը՛մ, ծիծաղելի է. կամ մակոյկը ժայռի մը կը դարնես, կամ ծանծաղը կը նստեցընես:

— Այո՛, այո՛, պարո՛ն. օրիորդը իրաւունք ունի, մէջ նետուեցաւ երիտասարդը: Դեկը պէտք

է կամաց-կամաց կանանց ձեռքը տալ. ժամանակները սկսած են փոխուիլ. ապագան ամաղօններունն է. և Ամաղօնի ափերը արդէն իսկ մտած են կանայք իրենց այդ նոր դերին մէջ:

Ու ծիծաղեցաւ բառախաղէն կատարելապէս գոհ:

— Մի՞թէ. հեղնեց Հրանտ: Կրնա՛մ երևակայեր, թէ ինչ կը լինի կանանց կառավարած աշխարհքը: Եւ եթէ ձեր ժարդարեութիւնը չիտակ է, այն ատեն պէտք է մասնաւոր փառք տանք բնութեան, որ այդ քաօսի դարուն մէջ ծնած լինելու դժբաղդութիւնը ունեցած չենք:

— Ի՞նչպէս. հապա կանանց ազատ ապագա՞ն, հապա անոնց վիճակուած պատմական մեծ դերը. ուրեմն պարոնը դեռ հին փիլիսոփայական ուղղութեան կը պատկանի. իսկ ես կ'ըստասէի, որ իրրեւ տօքտօր... Պարոնը տօքտօր է ըսիք կարծեմ, չէ՞, օրիո՛րդ:

— Մասնադէտ ֆիլիօլօ'կ. բացատրեց Հրանտ:

— Ախ, մասնադէտ. ոչի'նչ, հետաքրքիր է. ֆիլիօլօ'մի, դիտութիւններու մայրը. արիւն և սի'րտ. և ս'րքան դրացի բանաստեղծութեան:

— Սակայն, դժբաղդաբար, ես գլխաւորապէս ջիղերով կ'ըզբաղեմ, առարկեց տղան՝ հազիւ նշմարելի հեղնական ժպիտով մը:

— Ընը՛, ջիղեր. դարավերջի'կ է: Զգային դար, ջղային. այո՛, իրաւունք ունիք, ուսումնասիրելու ժամանակակից նիւթ: Ռելիւ. Լիթերերի վերջին համարը կարդացած էք. չատ սիրուն

յօդուած մը կայ արդի դրական երկերու ջղայնութեան վրայ. ա՛յ, օրինա՛կ, բաւական է միայն յիշել Վեռլէն, Իբսէն, Նիշէ, Դասդայշվսկի. այո՛, այո՛, համաշխարհային հիւանդութիւն:

— Բայց, երեւակայեցէ՛ք, քուզէնս այդ ձեր ըսած մե՛ծ հիւանդութեամբը չէ որ կը հետաքրքրուի. այլ պարզապէս ջղային կեդրոնի կազմութեամբ է կցեց Միսէ՛ տեսակ մը դրդող-գրգռող շեշտով:

Կրակի վրայ իւղ լեցնել կ'ուզէք:

— Կ'ըմբռնեմ. դուռ բնագիտական տեսակէտէն, խիստ օգտակար ուսումնասիրութիւն, ի հարկէ՛: Միայն գիտէ՛ք, ազնիւ պարոն, կը ցանկայի իմանալ, անշուշտ եթէ անհամեստութիւն չէ հարցընելս, ի՞նչպէս է, որ այդ տեսակ աշխատութիւն մը ձեզի ընտրած էք: Մարդ Եւրոպա երթալէն վերջը շատ աւելի... այսպէս ըսած, գրաւիչ նիւթ մը կրնար ընտրել իր ուսումնասիրութեան:

— Ինչո՞ւ կը կարծէք թէ ուղեղի ուսումնասիրութիւնը անգրաւիչ է:

— Անգրաւիչ՝ ո՛չ, ո՛վ ըսաւ. քաւ լիցի: Միայն քիչ մը... ինծի կը թուի... շատ միակողմանի տեսակ մը... չոր ու զուրկ փօէղիէ: Ա՛յ, բոլորովին ուրիշ բան է գրական կեանքի ուսումնասիրութիւնը, կամ բեմը, կամ փրկսոփայական մտքի արտադրութիւնները, ի՞նչ կեանք, ի՞նչ փօէղի այդ բոլորին մէջ. այո՛, կեանքի փօէղին:

— Է՛, պարոն, ի՞նչ ընենք, ամենքին արուած

չէ կեանքի փօէղիով դրադուելու ընդունակութիւնը. պատասխանեց Հրանտ՝ վերին աստիճանի փիծաղաշարժ խոնարհ դէմք մը շինելով:

Շողենաւը սուլեց:

— Տաղանդ ըսել կ'ուզէք. ի հարկէ. սակաւթիւ են անոնք, որոնց ճակատին իր մատը դնելով կ'ըստեղծէ Ստուամ, ինչպէս կ'ըսէ անմահն Վիկդոր Հիւկօ:

— Կը տեսնէ՞ք, բարեկամս, անմահն Վիկդոր Հիւկօն ալ ինծի համակարծիք է եղեր:

Հրանտի բառերուն այդ շեշտուած կրկնութիւնը Պրիզորիկին անախորժ եկաւ: Բայց առանց ոչինչ նշմարել տալու, ժպտով մը ու թեթեւ մը ձեւով՝ ձեռքը մեկնեց Միսէին.

— Դէ՛, օրիորդ, կը ներէք. այս իրիկուն ես Իւսկիւտար եմ անցնելու, ու չողենաւս արդէն մեկնելու արամադրութիւններ կը ցուցընէ. ստիպուած եմ անջատուելու, թէև գիտէք, թէ որքան ծանր է ինծի ձեր ներկայութեան զրկուիլս: Յոյս ունիմ, որ ձեր ըսած ներկայացումը վայելելու ամենամեծ երջանկութիւնը պիտի ունենանք շուտով: Ահա՛, պարոն, տեսէ՛ք, որու ճակատին է Աստուած իր մատը դրեր. կը նախանձիմ ձեզի ճշմարտ, որ այսպէս քուզին մը ունիք: Օրիորդ, յափշտակութիւններս: Պարոն:

Ու մինչև մէջքը ձկնիով՝ փափուկ լայնեղբ գլխարկը ճարպիկ շարժումով մը երերցուց օդին մէջ, անցուց նորէն գոռղ մագերուն, ու արագ անդին նետուեցաւ դէպի միւս շողենաւին կողմը:

Դատը-գիւղի շողենաւը նորէն սուլեց:

— Տոմսակ ունի՞ս, հարցուց Հրանտ:

— Այո՛:

Տղան չտապ գնեց իրեն համար ալ, միասին իջան շողեհնաւ. ու մտան կողմնակի խցիկներէն մէկը, ուր միայն երկու անձեր անկիւնը քաշուած կը խօսակցէին:

Շողեհնաւը ճամբայ ելաւ:

Դուրսը սկսած էր գորշանալ: Խցիկը մութ էր գրեթէ:

Մինէ ծնօտը ձեռքին յենած, ու արմուկը փոքրիկ լուսամուտին՝ ծովուն կը նայէր ուշադիր ուր նաւերու ու նաւակներու ամբողջ ամբոխ մը իրարու գլխու էին խռներ: Եւ երբ վերջապէս աղջիկը հայեացքը ներս դարձուց՝ իր առաջին տեսածը տղու խոշոր աչքերը եղան, որոնք յամառ իր դէմքին էին դաժուեր: Մինէ խնդաց:

— Նո՛ւ, կերևի Աստուծոյ մատին տեղը կը վնասուի ճակատիս վրայ:

— Գրեթէ՛:

— Է՛, ի՞նչ կ'ըսես իմ դեռածիլ երկրպագուիս դատողութիւններուն:

— Ոչի՛նչ, ի՞նչ պիտի ըսեմ: Այդ դատողութիւնները միայն անորը չեն. ինծի համար բնատուրութիւն չէ ըսելը, որ գիտութիւնները մանր, չոր, մասնաւոր, երկրորդական խնդիրներ են, դորձաւորի սեւ, անգրաւիչ աշխատանք, ուրկէ ի հարկէ կարելի է օգտուիլ, բայց որուն մէջ ինքնին կեանք չի կայ, մտքի եւ սրտի սլացում չի կայ, «կեանքի փօէղին չի կայ», ինչպէս քիչ մը առաջ այդ սիրուն երախան կ'ըսէր: Եւ անոր

համակարծիք են ի հարկէ մեր բոլոր միւս մտքի երախաները. մեր սրտի գրեթէ ամբողջ դրական հրապարակը:

Պահ մը լռեց, ջղուտ ձեռքով ժամացոյցի շղթային հետ սկսաւ խաղալ. ու յանկարծ կրքոտ շեշտով մը վրայ տուաւ.

— Փօէղի՛, եթէ վայրկեան մը միայն ատոնք կարողանային թափանցել քիմիագէտի հոգին, երբ ան իր աշխատանոցի տակնուվրայութեան մէջ, դիտահակ, փորձի սրուակը ձեռքը, փշուր մը մըրուրի կամ դոյնի ամենաչնչին փոփոխութեան մը մէջ իր հաշուած ենթադրութիւններու, իր ձգտած մէկ գործնական նպատակի Ֆաիսային հաստատումը կ'որոնէ, վայրկեան մը միայն. և ո՛րքան պիտի լինի իրենց ապշումը, երբ այդ հոտերութիւններու ու կազերու մի՞նջողութիւն մէջ յափշտակութիւնն ու հաճոյք մտքի թռիչքն ու սրտի յուզում իրարու ժամադիր եղած տեսնեն: Է՛, Մինէ՛ս, եթէ ակնթարթ մը միայն զգայիր, թէ ի՛նչ բերկրանք, ի՛նչ հպարտութիւն, ու ընկերական-հապարակային կեանքի ի՛նչ ապագայ յոյսեր կը թեւածին գիտնականի մը զգացումներուն վրայ, երբ ան իր ընկեր մանրադիտակին վրայ ծռած՝ ուղեղի մանր կտորիկի մը միլիոնաւոր բծիճներու ու թելերու քառօն մէջէն քիչ-քիչ դուրս կը կորդէ անոնց ճիւղաւորման ու հաղորդակցութեան օրէնքները, երբ դարեբու «աննիւթ ու անըմբռնելի» տնուանած հոգի՛ն իր աչքերուն տակ որո՛շ ձեւի ու կազմի սքանչելի մեքենայի մը կը վերածուի: Կամ ըսէ՛, խնդրեմ, աշխարհի որ

գեղարուեստական ստեղծագործութիւնը արտադրել կրնայ գոնէ քիչ-քիչ նմանուող բայն մը այն նկարին, որ մարդու երևակայութեան դէմ կը պարզուի, երբ օրկանական մարմնի միլիարդարեան կեանքի ու զարգացման պատմութիւնը քեզի պատկերացնելու կը փորձես. այն իր յաւիտենական փոփոխութիւններովը, իր անհամար ձևակերպութիւններովը, աստիճանէ աստիճան, իր միաբերձիճ երեխայութենէն սկսած մինչև ողնաշարաւորներուս այս բարդ ու կուտակ օրկանիզմը: Է՛, կեանքի ու զարգացման այդ հսկայ պատմութեան դէմ ի՞նչ բան է մեր հալիւ քանի մը հազար տարի հաշուող «մարդկային քաղաքակրթութեան» ուսեցուցած պատմութիւնը. դրամիֆուիկ եպիգրաֆիկ մը միայն այդ անձիւր ու խորունկ տիտան տրամային մէջ, ուրիշ ոչ ի՛նչ: Խեղճեր, որ չգիտեն թէ ո՞ւր է իսկապէս կեանքի մեծ փօշգիւն...

Երկու մարդոց խօսակցութիւնը խցիկին մէջ դադարած էր չատոնց. ու խցիկէն դուրս՝ ուղևոր բազմութեան խուլ ժխորը միայն կը լսուէր մեքենաներու խլացուցիչ թնդումին մէջէն, իսկ պատուհանին տակ վայրադ ծեծկըւուքը կամակոր ալիքներուն, որոնք իրենց զայրոյթէն ուռած կուրծքերովը դիմադրել կը ճգնէին չողենաւի պատըռտող անիւններուն:

Այնպէս հաճոյալուր էր այդ բզրկաւոր ջուրի չիթերուն ու փեռթերուն շառաւը, որոնք նորէն ծովուն ծոցը կ'անձրեւէին. այնպէս օրօրօղ դուրսի ամբօխի անորոշ խմբաւորք. այնպէս կեղկայանող չողի թափին տակ նաւի յարատև թեթև դողը.

այնպէս անորժ կէս-մութը, որ խցիկի անկիւններէն հետզհետէ աւելի առատ վար կը ծորէր: Ու այդ զգացումները շոյող շրջանակին մէջ Հրանտի ոգևորութենէն կայծկըլտող աչքերը, անոր ջերմ ու յուզումէն անդադար ելեւջող կիսաձայն խօսուածքը:

Սնշարժ ու յափշտակուած կը լսէր աղջիկը՝ Ա՛, ի՛նչ անուշ. հեքեաթի մը մէջ, կարծես:

Հրանտ կտրեց վերջապէս իր խօսքը. ինքն ալ աղջկան պէս արմուկը դրաւ պատուհանիկին, ու ներս ծծեց լիաթոք ծովի զովաթարմ շունչը. աչքերը մի՛շտ աղջկայ աչքերուն:

— Խօսէ՛, Հրա՛նտ, խօսէ՛ դեռ. հծծեց Մինէ իր դսպուած յուզումին մէջէն, թարթիչները քիչ մը դոցեց, ազատ ձեռքովը խարխափելով դառաւ տղուն ձեռքը ու բռնեց:

Հրանտ ժպտեցաւ. ու լուռ էին երկուքն ալ:

Ուշ, իրիկուան երկնքէն թուխ-ծաւի լոյս մը անոնց ծովուն դարձած կիսադէմը կը լուսաւորէր, դէմքին միւս կէսը խիտ ստուերի մէջ թաղելով:

Մինէ յանկարծ աւելի մօտ ծռեցաւ տղուն քնքշանքի թափով մը, ու իր կէ՛ս կատակ կէ՛ս լուրջ, ժպտուն փոփոքը տղուն դէմքին քրտուեցաւ:

— Քուզէ՛նս, իմ մէ՛կ-հատիկ քողէ՛նս. ինչո՞ւ, ինչո՞ւ քեզի այդչափ կը սիրեմ, Հրանտ:

— Քօքէթութիւն, սիրունի՛կս, կատակեց տղան անտարբեր մնալ ուղղով ձայնով մը:

Սակայն միեւնոյն ժամանակ անկարող եղաւ իր

մատեները դասկերու, որոնք երկաթի ձմուռով մը
էր արկին մէջ հանգչող ձեռնոցաւոր թաթիկին
դաշարեցան:

— Հանե՛մ պիտի ես քու աչքերդ, Հրա՛նտ.
այդ քու յտակ, վատահ ու կաշաւող աչքերդ,
որոնք այդպէս ողեւորուիլ գիտեն: Եթէ տեսնէիր
անգամ մը ինչպէս տարօրինակ կը վառին, երբ
դուն տաք-տաք խօսելու կ'ըսկսես: Եւ գիտես
ի՞նչ. ես կարծես տեսակ մը կը նախանձիմ քու
ունկընդիրներուդ, հո՛ն, համալսարա՛նը, ամպիո-
նին վրայէն քու աչքերուդ, քու ձայնիդ դէ՛մ. և
քու դասախօսութիւնդ, փա՛հ. չէ՛, ճշմարի՛տ,
շա՛տ հետաքրքիր է լինելու:

— Դէ՛, եթէ այդչափ կը հետաքրքրուիս,
եկո՛ւր քեզի հետ տանիմ,՝ ու ներկայ եղիր որչափ
կ'ուզես:

— Հը՛մ, տա՛ր. ըրաւ աղջիկը կտրուկ չեշտով
մը աչքերը քթթելով ու գլխու դրական ուժգին
ցնցումով մը:

— Հա՛. բայց մի՛ մոռնար. հոն ոչ Թիֆլիզ է,
ո՛չ դերասանական խումբ կայ, ո՛չ քու սիրական
պատուած գուլիսներդ, ո՛չ ալ « վսեմ գգացումնե-
րուդ » արտայայտութեան վայր:

Իր ձայնին տակ կծան չարութիւն մը կտր:

Մինէ թեթեւ մը ձակատը կընճուեց, ու մտած-
կոտ հարցական նայուածքը յառեց նորէն խօսակ-
ցին, որ իր կատակի շեշտը պահել ջանալով՝ աւել-
ցուց իսկոյն.

— Բայց, ի հարկէ՛, այդ բոլորը ի՞նչ նշանա-
կութիւն կ'ընայ ունենար, քանի որ ինծի այդչափ
կը սիրես, ինչպէս ինքդ կ'ըսես:

— Ի՞նչ. կցեց աղջիկը բռնադրօսիկ հանդարտ
ձայնով մը. ու կամաց մը տղու արիէն ձեռքը ետ
քաշեց:

— Տեսա՞ր. քու այնչափ սէրդ, ծիծաղեցաւ
տղան: Բայց ցաւադար ու կարկամ բան մը կար
այդ ծիծաղին մէջ, որ անոր դէմքէն անցաւ:

Ու լուեցին նորէն երկուքն ալ. անյարմար
չարուած լուծեամբ:

Շոգենաւր ուժով մը զարնուեցաւ նաւամա-
տոյցին ու կեցաւ:

Եւ զոյգը դուրս ելաւ:

Ճաղմութեան հետ հրմըշուելով բարձրացան
Գատը-գիւղի նաւամատոյցը, հոնկէ ալ ծովեզրի
առուծախ ընող աղմուկին մէջէն մտան կողմնակի
մօտիկ, նեղ փողոց մը, ուր քանի մը քայլ անդին
Մինէնց տունն էր:

— Հրա՛նտ, իմ արուեստին ձեռք մի՛ տար,
կը խեղդեմ քեզի, ճշմարիտ կը խեղդեմ, ըսաւ
վերջապէս Մինէ հաստատ ու ամուր ձայնով մը,
երբ իրենց տան մօտեցան:

— Է՛, ի՞նչ փռաս, վարագոյրը իջնելուն նորէն
ոտքի կ'ենեմ. ծաղրեց տղան:

— Գնա՛, դնա՛, հեռացի՛ր քովէս. բացադան-
չեց աղջիկը զայրացկոտ, և ուժով մը քաշեց դրան
դանդը:

— Ձեռքդ չե՞ս տար, հարցուց տղան մեղմ ու
հաշտ ձայնով մը:

Ներսէն թելի մը ձգուելու ձայնը լուեցաւ,
ու դուռը թափով մը բացուեցաւ:

Մինչ անանց ետեւը նայելու՝ դժգոհ անսիրտ-
թութեամբ մը ձեռքը աղուն կողմը մեկնեց :

Հրանտ բռնեց, ծռեցաւ, ու կամաց մը սեղ-
մեց շրթունքներուն :

— Է՛, թո՛ղ, թո՛ղ, հողի՛դ սիրես . բողոքեց
աղջիկը կոտրած բարկութեամբ մը . քաշեց ձեռքը,
խկոյն նետուեցաւ ներս, ու դուռը դոցեց :

Գոցեց . ձեռքը դեռ դռան լեզուակին՝ անշարժ
մնաց յոգնած դիրքով մը մութին մէջ . միայն
լսողութիւնը սո՛ւր լարած, մինչեւ որ դուռը
աղուն քայլերը հեռացան, թուլցան ու հալեցան :

Աղջիկը ուղղուեցաւ . ու բռունցքները դա-
լարած՝

« Պիտի խեղդե՛մ, ճշմարիտ պիտի խեղդեմ ես
այդ տղան » , փսփսաց նորէն սեղմած ակունե-
րուն մէջէն :

Բայց այս անգամ ո՛չ սպառնալիք էր այդ, ո՛չ
ալ զայրոյթ, այլ իր տեսակի քնքշութիւն մը,
բաղաքշանք մը :

Դ.

Բաց էր պատուհանը :

Հազիւ փողոցէն մէկուկէս մարդաշափ բարձր՝
կը նայէր քարափին և ծովուն վրայ, որուն կա-
պոյտ այտերը քնկոտ ու յոգնած դեղնութիւն մը
առեր էին իրիկունս դալուկ երկինքէն :

Նուրը շղարչէ լայն վարագոյրին ետեւը քիչ
մը քաշուած՝ պատուհանին մօտ նստած էր երի-
տասարդ աղջիկ մը . իրանը բարձր ու լեցուն . չա-
փազանց առատ ու թունդ-ուեւ մազերը անկարգ
ու անաղին շեղջով մը գազաթին դիզած . դէմքը
կլոր, քիչ մը գէր ու տոգոյն, որ պատուհանէն
ներս յորդող շրջապատի դեղինին մէջէն բոլորովին
ձերմակ կը թուէր . նուրը ու թափանցիկ ձերմա-
կութիւն մը . ու այդ ֆօնին վրայ երկու խոշոր
արեւեղքի սեւ աչքեր :

Գլուխը կուրծքին ձգած՝ վարժ մատներով
ձեռքի ժանեակը կը հիւսէր, երբ Մարմարայէն
Վոսփոր մոնող հսկայ շողենաւի մը խռպոտ սոյլը
յանկարժայթ քեց ու ծա՛նք տարածուեցաւ ամբողջ
ծովուն վրայ :

Աղջիկը ակնարկը բարձրացուց ու նետեց խոշոր

ձերմակ շողենաւին, որ հանգիստ ու մեծափառ կը
յառաջանար: Արմուկը դրաւ թիկնաթուռի թեւին,
առաւ դուխը արին մէջ, մինչ միւս ձեռքը ժան-
եակին հետ դէպի դողը սանեցաւ. ու մնաց անշարժ,
ծոյլ ու յառած վերացման մը մէջ, սուղուած իր
մտածումներուն խորը, որոնք ըստ երեւոյթին զի-
մացի շողենաւէն ալ դանդաղ կը շարժուէին իր
դանկին տակ:

Բարակ հովանոցի մը սուր ծայրը կամաց մը
վեր բարձրացաւ պատուհանին տակէն, ու քանի
մը անգամ ամուր իրարու ետեւէ վարկաւ եզերքի
տախտակին:

Աղջիկը կէս մը վախցած խոժոռ դէմքով նայե-
ցաւ վար, բայց իսկոյն ժպտը ցատկեց դէմքը.

— Ա՛, Մինէ՛:

Ու մէկ ոստումով սենեակէն դուրս նետուե-
ցաւ ուրախ՝ փողոցին դուռը բանալու:

Հաղիւ դուռը գոցուած՝ պինդ փաթթուեցան
իրարու վիզ՝ հնչիւն-հնչիւն համբուրուելով:

Իրենց մանկութեանը անոնց տունները կից էր
իրարու, ու դրեթէ միշտ միասին էին եղած: Մինէի
ամէն վերադարձին նորոգեր էին իրենց մտերմու-
թիւնը, և իրենց երթեւեկը մինչեւ հիմա ալ կը
շարունակուէր: Միայն հետզհետէ շատ տարօրինակ
դոյն մը առեր էր այդ բարեկամութիւնը. նախ կար-
ծես խոյս կուտային իրարու յաճախ հանդիպելէ,
թէև երկուքն ալ միշտ կատարեալ համակրանքով
ու սրտանց իրար կը զիմաւորէին. և այն հին բաց
ու ջերմ չեղար մշջերնուն երբէք չէր վերցած: Սիր-
տերը նոյն էին մնացեր. կեանքի տուած հետա-

բքբութիւնն ու իրենց մտածման առարկաներն
էր փոխուեր միայն: Այդ կ'ըզգային երկուքն
ալ, սակայն փոխադարձաբար ոչինչ չէին ըսեր
իրարու:

— Մինա՞կ ես. հարցուց Մինէ:

Այո՛. մայրս Յովակիմեաններուն դնաց.
իսկ հայրս. դիտե՛ս, վերջին շողենաւով կուզայ
միշտ: Դուն ո՛ւր ես այս քանի ատեն է. ի՞նչ-
պէս ես:

— Է՛. ըրաւ Մինէ դժգոհ ուսը ցնցելով:

— Հը՞, քէֆդ տեղը չէ՞:

— Այս վերջին օրերը տրամադրութիւնս աւ-
րուած է քիչ մը:

— Նրեւի գերասանական գլխու ցաւանք
նորէն:

Մինէ ակնթարթ մը չի պատասխանեց, ու
վերջը մտածկոտ գլուխը շարժելով կցեց երկ-
դիմի.

— Դերասանական գլխու ցաւանք, այո՛:

Բայց իսկոյն բան մը մոռնալ ուզողի ձեռքի
բացասական շարժում մը ըրաւ, ու աւելցուց.

— Է՛. Արուսեակ՝ թողնե՛նք այդ: Ա՛ն ըսէ՛
դուն ինձի՝ ինքդ ինչ բանի ես:

— Ի՞նչ բանի պիտի լինիմ. չե՞ս տեսներ. քիչ
մը կարէ՛, քիչ մը կարդա՛, կամ թեղ դի՛ր պա-
տուհանին ու դուրս նայէ՛:

Նւ ակնոք ուժով մը քաջեց պատուհանին
կից:

— Մա՛նաւանդ այս պատուհանը, ա՛, եթէ
այդ չլինէ՛ր: Այս պատուհանը իմ ամէն բանս է.

իմ ամենասիրական գիրքս, իմ թատրոնս, իմ բանօրամաս, նոյն իսկ իմ ժամացոյցս. չե՞ս հաւտար. ես գիտեմ, օրինա՛կ, ժամը քանի՛ն մերքովի դբացիին տղան զպրոցէն կը դառնայ, որոշմանրավաճառներ ժամը քանի՛ն կու գան. և վերջապէս շոգենաւերուն կանոնաւոր երթն ու եկը: Հապա՛. կը նստիս, կը դիտես անցորդները, անոնց դէմքերը, շարժումները, խօսակցութեան կտոր մը կուգայ ականջիդ, մնացածը ինքդ երեւակայութեամբ ամբողջացնել կ'աշխատիս, կը դիտես փոքրիկներու կռիւը, որոնք քարափին վրայ իրարու կը հայհոյեն, նաւակնե՛րը, նաւավարները. տեսնելու ես երբեմն ի՛նչ առողջ, կորովի մարդիկ կան մէջերնին. երիտասարդ նաւավար մը կայ, երբեմն կ'անցնի իր նաւակովը, տեսնե՛ս ի՛նչ գեղեցիկ, հուժկու տղայ է:

— Հը՞մ, չե՛նե՛ս վրան սիրահարիս. կատակեցընկերունիս,

— Ա՛խ, ո՞վ է տուեր ինծի այդչափ քաջութիւն: Միայն երբեմն, իրաւ, բոլոր սրտովս կը ցանկայի, որ ես ալ իր քո՛վը. իրե՛ն պէս, իր նաւակին մէջը լինէի. ձկնորս մըն ալ ես: Ա՛հ, ի՛նչ սիրուն է լինելու մինչև վերջը ծովուն վրայ. մինչև վերջը արգելքներու, հոգերու ու իրարանցման դէմ. այդ գեղեցիկ, ուժեղ տղան շարունակ քովդ փոթորկի՛ ու աշխատութեա՛ն մէջ. ամբողջ կեանքդ կռիւ մը պատառ մը հացի համար...

— Է՛, արեւդ սիրեմ. ատոնք սանթրիմէնթալ անուրջներ են: Կը կարծե՞ս լըջօրէն, որ շափա-

ղանց գրաւիչ բան է պատառ մը հացի համար ամբողջ կեանքդ ճանկընթուիլը:

— Չգիտե՛մ. այսքանը պա՛րզ է ինծի միայն. որ չա՛տ անհամ ու անբովանդակ բան է իմ այս անյոյզ ու անհոգ կեանքս: Հայրիկը չուկայէն պէտք եղածը կ'ուղարկէ, մայրիկը կը պատրաստէ, դո՛ւն ալ նստէ՛ ու կե՛ր. ապրի՞լ է այս:

— Աղէկ որ ի՛նքդ կ'ըսես. բացազանչեց Մինէ ոգևորուած: Տո՛ւր ինքդինքդ զբաղմունքի մը, սկսէ՛ բանով մը լո՛ւրջ աշխատիլ:

— Ա՛, դո՛ւն ալ որ այդպէս կը խօսիս. կցեց Արուսեակ ձեռքի արհամարհօտ շարժումով մը: Լուրջ բանով մը զբաղի՛լ. ի՛նչ բանով. տունը իմ աշխատանքիս պէտք ունեցող չի կայ. մայրս հերիք է կատարելապէս. արդէն չի՛ ալ թողուր ձեռքս ջուրի դպցընեմ. և եթէ չիտակը կ'ուզես ի՛նքս ալ բնաւ ո՛չ տրամադրութիւն ունիմ. ո՛չ ալ չնորձ տնային գործերու: Իսկ տունէն դուրս ի՛նչ կը բարեհաճիս որ ընեմ, անցած օր պարոն Վահանը հոս էր. կը ճանչնամ, դատաւար՛ն. ելեր է գլխուս հասարակական գործունէութիւն կը քարոզէ. նախ այդ գործերէն խելքս բան մը չի կտրեր. երկրորդ այսչափիդ դոնէ կը հասկնամ, որ պէտք է կարողանանք պատրաստութիւն ունենալ. իսկ իմ կրթութիւնս. տէ՛, ամենքին յայտնի բան է, մեր բոլորիս ջանքը հնար եղածին չափ փառաւոր տիպլօմ մը առնելն էր ու լեզուներ սորվիլը, սորված լեզուս մկներն ուտեն. իսկ տիպլօմը առիւ քիչ մը պարծենցայ ու դրի զրդ-

րոցը. ալ ատկէ աւելին ի՞նչ կը պահանջես իմ ուսածէս:

Մինչ յառած ընկերոջը կը նայէր անժպտուն:

— Ինչո՞ւ զարմացած երեսս կը նայես. կը կարծէիր այդ բոլորին իմ խելքս չի՞ հասնիր, հա՞: Գործիս անունը ի՞նչ է մինչև իրիկուն. մարդ տկամայ մտածելու կը սկսի: Ախ, Մինչէ՛, եթէ գիտնաս ինչպէս քեզի կը նախանձիմ. զացի՛ր դուրսերը, ուրի՛շ երկիրներ, ուրի՛շ մարդիկ. ունիս հիմա քու գործդ. ազա՛տ քեզի համար, ինքդ քու գլխուդ. կ'երթա՛ս ուր որ ուզես, կ'ընես ինչ որ կը ցանկաս. առանց կարևորութիւն տալու, թէ վրադ կը խօսին, թէ կը բամբասեն, թէ ի՞նչ:

— Աղէ՛կ. քաւ թևդ բռնողը ո՞վ է. դուն ալ կարևորութիւն մի՛ տար:

— Ե՛ս. ժպտեցաւ Արուսեակ տարտամ:

— Ինչե՛ր կը խօսիս, ինծի պէս պարկեշտ ու ամօթխած աղջիկ մը. եթէ չես հաւտար բոլոր դրացիներուն ու ազգականներուն հարցուր. համե՛ստ ու պարկեշտ. հապա՛ւ:

Ես քեզի չեմ հասկնար, հոգի՛ս: Արդէն քանի անգամ ըսեր եմ, որ պարզապէս ըմբռնել չեմ կրնար քու այդ փակուած կեանքը. դո՛ց ու առանձին, Երկու քաղ չես կրնար դռնէն դուրս դնել առանց մայրիկի, ծանօթ երիտասարդի մը հետ տեղ մը երթալու. չես համարձակիր, նոյն իսկ չես յանդգնիր փողոցը դէմդ ելնողին երեսը շիտակ մը նայելու. այդ ինչի՛ է նման. մի՛շտ մայրիկի փեշերուն ու հօրաքոյրերու գովասանքին

տակ: Է՛, հոգի՛ս, երիտասարդութեան ու կեանքի սպաննումն է այդ, ուրիշ ոչինչ: Ինչո՞ւ այդպէս կապած-կաշկանդուած կը մնաս, երբ ինքդ ծաղ-րանքով կը խօսիս քու «Նամեստութեանդ» մասին. ելի՛ր, ելի՛ր դուրս. տո՛ւր ռաքիդ տակը այդ բո-լոր յիմար կապերը, պառաւներուդ «բարոյական» հայեացքը, տարեկիցներո՛ւդ քսու նախանձը ու դրացիներուդ ապուշ բամբասանքը:

Արուսեակ հեգնական ժպիտ մը չրթունքին պահ մը յռեց. ու յանկարծ չոր ու կտրուկ չեշտով մը ըսաւ.

— Ինծի՛ նայէ. դուն ալ եթէ աչքդ բացած օրէն մօրդ թևին տակէն դուրս չի գայիր, դուն ալ եթէ քեզի չըջապատողներու ըսածներէն ու սովորութիւններէն զատ բան մը չտեսնէիր, դո՛ւն ալ ինծի պէս այս «փակուած կեանքը» պիտի վա-րէիր, ինչպէս որ կ'ըսես. այդպէս խոչոր-խոչոր մի՛ փրթեր: Դժգո՛հ լինել, տրտնջալ, ի հարկէ, ուրիշ խնդիր է. բայց իրապէս մեզի չըջապատող կեանքէն դուրս գալ՝ մեզմէ՛ ոչ ոք չի կրնար մը-տածել. ի՞նչպէս դուրս գալ. և ինչո՞ւ, ի՞նչ ը-նելու համար. այդ բոլորի մասին ես չատ եմ մտածած: Բու վերադարձէդ առաջ ալ, այս վերջի ամիսներն ալ այդ ամէնը գլխիս կ'անցնին յաճախ, երբ այսպէս արժուկս պատուհանին հե-ռո՛ւն ծովուն վրայ կը նայիմ. բայց այնպէս միայն մտածելու, ժամանակ անցնելու համար, ուրիշ ոչինչ. ես ու դուն աշխարհքը չենք փոխեր, այս այդպէս եկեր է, այսպէս ալ պիտի երթայ:

Մինչ ոչինչ չառարկեց. քիչ մը ատեն եր-

կուլքն ալ լուռ նստած էին իրարու դիմաց հետը-
հետէ գորշացող երկնքին ու ծովուն դէմ:

Մինէ որ սկիզբը կարեկցութեամբ ընկերու-
հիին կը հեռեւէր, քիչ-քիչ սկսաւ տարօրինակ
դայրոյթ մը զգալ իր մէջ, ինքն ալ որոշ չգիտեր՝
ինչու: Բայց այդ զգացումն ալ երկար չի տևեց,
ու տեղի տուաւ ներքին խրտոզ հպարտութեան
և զօհունակութեան շոյող յուզումի մը: Որ իր
մտածումներուն վրայ եկաւ փռուեցաւ: Գոհու-
նակութիւն մը ինքն իր գլխուն, իր ազատ լինե-
լէն: Հպարտութիւն մը իր առաւելութեան, իր
արհեստին:

Եւ այդ զոյգ զգացումներու թւին տակ իր
խօսուն արամադրութիւնը դարձաւ նորէն իրեն:
Նախ իրենց մասին մանկութեան յիշատակներէն կը
չաղակրատէր. վերջը պատմեց իր հօրը հետ Օսե-
ռա անցնելուն հանգամանքները: Հոնկէ ալ թիֆ-
լիս. իր կիմնազ մասնելը, ու փանտիօնի աշխոյժ,
արագահոս ընկերական կեանքը: Այդ ամէնը սկը-
սան թեթեւ իրարու յաջորդել անոր լեզուին ծայ-
րը, ու աղջկան խօսուածքը աւելի թափ ու աւելի
ջերմութիւն առաւ:

Կը պատմէր ան երկա՛ր, պատմելու անհրա-
ժեշտ պահանջով մը, թէև ըսածները ունկընդիին
համար բնաւ նորութիւն չէին. և մանաւանդ իր
ամենէն աւելի սիրած խնդրի մասին. իր հետզհե-
տէ բեմով յափշտակուիլը. այն առաջին դպրոցա-
կան մէկ-երկու չնչին փորձերը, չըջապատողնե-
րուն գովասանքը, ետքը քանի մը անգամ սիրող-
ներուն խումբին մէջ, ու արդէն հոսանքը տարեր

էր: Ա՛յ, այն լացերը, խնդիրքները, միջնորդու-
թիւնները, ու այն անթիւ մանր պայմանները,
մինչև որ հայրը գրեթէ բռնի վերջապէս տուեր
էր իր համաձայնութիւնը:

Ու Մինէ մէկ ոստումով ցատկեց Մոսկուայի
կեանքին. իր առաջի տպաւորութիւններուն, ողե-
ւորութեանը, դասերուն. այլ և նոր միջավայրի
անսովորութիւնները՝ դաւեչաւանքը. լուրջ ու կա-
տակ իրարու խառնած մէ՛կ շունչով: Յանկարծ
քիչեց հօրը մահը. իր աշխատութիւններուն ընդ-
հատիլը ամենատաք տեղը. ստիպուել էր ձմեռ-
ուան կէտին թողնելու ամէն բան ու ետ դառնա-
լու: Այն ի՛նչ բեկում. չէ՞ որ հարկադրուած էր
ալ ձգելու իր պաշտած դործին շարունակու-
թիւնը. ուրկէ՞ էր այլ ևս իր դրամական միջոցը:
Է՛, այդ տանջա՛նքը փայփայած ծրագիրներէդ
ձեռք վերցնելու երկաթէ անհրաժեշտութեան
դէմ. բայց և այն անզուսպ բերկրա՛նքը, երբ
ամիսներու վարանոտ յոյսերէ ու ջանքերէ վերջը
յաջողութեամբ կրկին ծանօթ տիկնոջ մը օժանդակու-
թեամբ ինքզինքը նորէն Ռուսաստան նետելու:

Շատ չանցած թիֆլիս էր վերադառնալ, արդէն
աւարտած, արամադրիկ քուրսերը, արդէն բեմի
վրայ: Միթէ կարելի՞ է մոռնալ այն առաջին քայ-
լերը. կրթոտ, յուսալից, երկիւղած, բայց և
ինքնագիտակից ու վստահ իր ընդունակութիւն-
ներուն: Այն տարափը համակրանքի ու յարձա-
կումներու. այն եռո՛ւն, աղմկո՛ւտ, քաղցր մէկու-
կէս տարին, բայց և այնչափ հիասթափումներով
ու դառն փորձերով լեցուն, որուն վերջին օղակը

դերասաններու հիմնական պառակտումն էր եղած, ու խմբի ցրուիլը:

Ալ կարգը եկաւ սպառազայի ծրագիրներուն:

Շուտով վերադառնալու է արդէն թիֆլիս, լսած է, որ հոն նոր ջանքեր կը լինին թատրոնական գործը կրկին ոտքի հանելու. երևի, բան մը կը յաջողի: Իսկ եթէ ոչ, է՛, հայկական բեմէն խեր չի կայ. կը ջանայ ուսանական շնորհքով խուճիկ մը մէջ մանելու. կը գիմէ Մոսկուա իր ուսուցչապետի օգնութեան, որ այնքան խոստումներ տուած է իրեն, և որ այնչափ կապեր ունի ու հեղինակութիւն. հաւանօրէն բան մը գլուխ կու գայ: Եւ ո՞վ գիտէ, զուցէ շատ չանցած յաջողի մեծ բեմի մը վրայ ոտք հաստատելու. դժուարը դժուար է, ի հարկէ. բոլորը խնամական հաշիւներու կապուած. և պէտք է անպատճառ ազգեցիկ թեւարկու մը ունենալ կամ բարձրաստիճան սիրեկան մը. մրցումն ալ մեծ, ամէն կողմէն դէրժիկներ... բայց ո՞վ գիտէ, եթէ իրաւ իր մէջը ուժ կայ, եթէ իրօք բանի մը պէտք է: Ով ուժ ունի ու կամք՝ բաղը անոր հետ է:

Մթնած էր բոլորովին, երբ Արուսեակի մայրը եկաւ ու փրցուց այդ ոգևորութեան չղթան: Մինչեւ ելաւ, հրամեշտ առաւ նախանձէն ու հրացումէն կաշկանդուած ընկերուհիէն. և իր հրահրած յոյսերու ոսկի կայծերէն ինքը բռնկած՝ վառուող այտերով հառաւ տուն:

— Ինչո՞ւ նորէն այսչափ ուշացար. ըսաւ մօրաքոյրը դուռը բանալուն պէս: Տե՛ս, Հրանտը

հոն էր նորէն. ժամուան մը չափ կայ. քիչ մը սպասեց, տեսաւ որ մէջտեղ չի կաս, ելաւ գնաց:

Աղջիկը ամբողջ մարմնով ցնցուեցաւ. ու ակնթարթ մը սեմին վրայ կանգ առաւ ակամայ՝ «Հրանտը...»

Ու իսկոյն արթնցաւ նորէն կրծքին տակ վերի ոգևորութեան թափին մէջ առժամապէս թմրած այն զգացումը, որ վերջին օրերը չարունակ սարգի ոստայնի մը թելերուն պէս բարակ ու կաշտէն գալարուած էր իր բոլոր մտածումներուն շուրջը. տեսակ մը անորոժ յուզում, ու անորոժ երկիւղի պէս բան մը. խափ տուող ու խառնեցնող. զգացում մը, որուն Մինչեւ ոչ մէկ անուն չէր կրնար տար, և չէր ալ ուզեր տար:

— Է՛, ինձի համար բան մը չըսա՞ւ. հարցուց աղջիկը հանդարտութիւնը գտած, ու կամաց մը դուռը գոցելով:

— Ի՞նչ պիտի բռնէ: Հա՛, վերջը սեղանին վրայ քեզի քարթ մը ձգեց կարծեմ. զնա՛ նայէ:

Աղջիկը չտապ վառեց ճրագ մը, ու վազեց սանդուխներէն վեր:

Հիւրասենեակի ճիւղ մէջտեղը դրուած կլոր սեղանին վրայ խնկած էր աղու այցեւորմար:

«Քեզի տունը հանդիպիլը հազուադիւր բազմաթիւութիւններէն մէկն է արդէն, որ ամէն մահկանացուի չէ վիճակուած: Եկայ որ խելքովս քիչ մը պտոյտի ելնենք միասին. ինչ և է: Վաղը ճաշէն վերջը տունը քեզի կ'ըսպասեմ. նաւակնիս ալ պատրաստ կը լինի. մինչև անգամ բացառապէս կը համաձայնիմ այս անգամ ղեկավարութեանդ»

ենթարկուելու : Կնոջ մը դեկավարութեանը ենթարկուել... Կրնամ երեւակայեր, ինչ սոսկալի յանդգնութիւն ու անձնազոհութիւն է այդ իմ կողմէս : Ուրեմն զոհս ու սրտոտութիւնս զնահատել գիտցիր, ու անպատճառ եկուր :»

Ժպիտը չրթունքին աւարտեց ընթերցումը, նստաւ մօտի աթոռին, առաւ քարթը չեղակի երկու սուր ծայրերէն մատնեմատին ու փութին մէջ, բռնեց դէմքին ու սկսաւ փչել ու դարձնել արա՛գ, շունչի ներածին չափ արա՛գ....

Ն.

Պառաւը պարտէզի դռան սանդուղին վրայ նստած, խոշոր պնակի մը մէջ իր գոգը դրած կանաչեղէնի անագին կոյտը կ'ըստըկէր ձեռքի փոքրիկ դանակովը : Լո՛ւս, ծա՛նր ու միակերպ :

Նոյն միջոցին էր, որ զբոսնողի հանդարտ քայլերով երեւցաւ Մինէ ծառերուն հետեւէն, յարդէ գլխարկը բռնած ձեռքը ու ձեռքերը կապած ետին :

Նոյն հանգիստ քայլերովն ալ մօտեցաւ պառաւին, ու դէմը կեցաւ :

— Դեռ չեկամ, հարցուց վերջինը :

— Է՛, թո՛ղ, մայրի՛կ. անոր հետ գործ բռնել չլինիր. անշնորհ տղայ է :

— Քիչ մըն ալ համբերէ՛, աղջի՛կս. երեւի գործ մը պատահեր է. ինքը՛/ինծի ըսաւ որ չուտով պիտի դառնայ. ան ըսածը կը պահէ :

— Մայրի՛կ, շիտակ ըսէ՛, շատ կը սիրե՞ս պղտիկ տղոգ. հարցուց Մինէ յանկարծ :

Պառաւը հայեացքը կանանչեղէնէն բարձրացուց, ու խորշոված այտերուն մէջէն այնպիսի ժպիտով մը աղջկան նայեցաւ, որ այդ տեսակ հարց տալն անգամ ծիծաղելի կը դարձնէր : Բայց իսկոյն ա՛խ մը քաշեց թեթեւ, աչքերը ձգեց նորէն պնակին, ու շարունակելով սարկելը՝ աւելցուց.

— Մե՛ղք որ հիմակուան ճահիլները քիչ մը ուրիշ ձեւի են. մարդու խելքը բան չի կտրեր : Խելացի՛, հասկըցող տղայ. փոխանակ չէ՛նք-չնորք գործ մը բռնելու, այդ խենթ-մենթ գիրքերուն ու պատկերներուն հետեւէն է ինկեր : Խելքը միտքն ալ շարունակ դուրսերը. երեք-չորս տարին անգամ մը հազիւ երեսը կը տեսնենք մէկ երկու օր, ու հայտէ՛, կը ձգէ կ'երթայ նորէն օտարներուն մէջ, խորթ մարդոց ձեռքը. ոչ մենք խնդալ կրնանք իր վրան, ո՛չ ալ ինքը հանգիստ ապրիլ. օտարին հոգն է. մարդ միայն իրեններուն քովը ապրելու է :

Է՛, մայրի՛կ, օտարներուն մէջն ալ աղէկ մարդիկ կան, ինչո՛ւ :

— Սո՛ւս, ծուռ մըն ալ դուռն. այդ բաններուն որ խելքդ հասներ՝ դուռն ալ ծանր տունդ կը նըստէիր, ու դուրսերը չէիր քաշ գար : Դէ՛, լեզուս բանալ մի՛ տար. դուռն դեռ աղջիկ ալ ես. մինչեւ վերջը այդ մունտառ դերասաններուն ու կասկեկարած աղջիկներուն հետ :

— Ուրեմն ես հիմա կապը կտրած աղջիկ եմ:

— Դո՞ւն. Աստուած չընէ. բայց անո՞նք: Դուն դեռ անփորձ ես միայն, ու ըրածդ չգիտես, մէկ ասն, որ պարտաւ ես: Հարսս, տղաս ամէնք կը դժգոհին այդ քու խաղալէդ. բայց դժգոհելէն ի՞նչ կ'երնէ. «չնորհքով մարդ մը գտէ՛ք, կ'ըսեմ, կարգեցէ՛ք ու վերջացաւ գնաց». բայց որո՞ւ կ'ըսես. հասած, միւս-մինակ աղջիկ մը, ի հարկէ սիրտդ կը նեղանայ. ամէն բան իր ժամանակը ունի, ամէն տարիք իր պէտքը. քու տարիքիդ ես վեց մանչ ունէի: Երեկդ քովդ, տղաքդ փէշերուդ, ալ պարտաւ բաներու ո՛չ ժամանակ կը մնայ, ո՛չ ախորժակ:

Պառաւի այս կայտառ ու մտաւ շեշտով մը արտասանած խրատականը Մինէի վրայ դուարթ ապաւորութիւն մը կ'ընէր: Մէկ ոտուամով ցատկեց անոր քովը, նստեցաւ սանդուխի ոտքը կնոջ կից, արմուկը դրաւ ծունկին, ու գլուխն ալ յենելով ձեռքին, խորունկ շունչ մը առաւ, և հայեացքը պառաւին՝ ծիծաղելի լըջութեամբ մը հառաչեց:

— Այո՛, այո՛, մայրի՛կ, քու ժամանակդ մարդիկ խելացի են եղեր:

— Ապրի՛ս, աղջի՛կս, դուն ալ ես խելացի. ականջ դիր ճերմրկած կնկան խօսքերուն. թէ չէ՛, ի՞նչի է նման հասած աղջիկը առանց մարդու. հաւտա՛ ինծի, մինակ զաւակներուդ երեսէն կը խնդաս. . .

Ի՞նչ մը հեռուն, տայն կից, պարտէզի տախ-

տակէ դուռը յանկարծ ետ հրուեցաւ, և Հրանտ շտապ քայլերով դիմեց դէպ ի դոյզը:

— Հը՛, դո՞ւն ես. բացականչեց պառաւը: Ինչո՞ւ ուշացար այսչափ. աղջկան սիրտը հատաւ սպասելէն:

Մինէ առանց դիրքը փոխելու՝ ճակտին վրայէն աղուն կը նայէր:

Հրանտ լուռ մօտեցաւ, ու ձեռքը անոր մեկնեց ժպտուն:

— Բարի իրիկո՛ւն. նորէն բարկացե՞ր ենք:

— Բարկանա՛լ. արդէն քու պարանոյդ հօրը իջնելը խենդութիւն է. բացականչեց աղջիկը հետ: Ու յանկարծ ոտքի ցատկելով՝ աւելցուց.

— Չէ՞ որ բոլորովին պատրաստ պիտի լինէիր, նաւակը ասլըսպրած, մինչդեռ հրամանքդ ելեր ես թափառելու. ի՞նչ բանի էիր մինչեւ հիմա. քիչ մըն ալ որ տընտընաս՝ արեւ մարը պիտի մանէ:

— Դրացի ֆրանսացիին մօտ էի. դորձ ունէինք, խօսքս կէս ձգել չէի կրնար. հրամաններդ բոլորը կը կատարուին. նաւակը ասլսպրուած է արդէն. քու սիրած ճերմակ մակոյկդ. ես ալ այս վայրկեանէս ամբողջովին քու տրամադրութեանդ տակը. ուրեմն. . .

Պատասխանեց Հրանտ կտոր-կտոր, կեղծուած պաշտօնականութեամբ մը. և յանկարծ ծիծաղելով քաշեց ուժով մը աղջկան թեւէն դէպ ի տուն. ու հոնկէ ալ քանի մը վայրկեան վերջը փողոց:

— Իսկ դո՞ւն, շատո՞նց է որ եկեր ես. հարցուց ճանապարհին:

— Հրամանե՛ր ես, ժամ մը կայ, անշնորհք մարդ:

— Խեղճ Մինէս, ձանձրացեր ես, կ'երևի:

— Է՛, ճիշդ խօսելով՝ ո՛չ այնչափ. գոնէ ժամանակս կարծածէ՞ղ աւելի օգտակար կերպով անցաւ. նախ մօրաքոյրս սորվեցուց ինծի վարուելը թթու զնելու ամենալաւ եղանակը, վերջն ալ մայրիկը՝ երջանիկ լինելու ամենաշիտակ ճամբան:

— Մի՞թէ. կարելի չէ՞ այդ դադանիքին ինծի ալ մասնակից ընես. ո՞րն է այդ ճամբան:

Պահ մը առանց պատասխանելու քալեց Մինէ տղուն քովէն. ետքը թեթեւ մը ճակատը կընճուելով՝ ըսաւ կէս-լուրջ, կէս-կատակ.

— Ահա ա՛յս, որուն վրայէն մենք հիմա կը քալենք:

— Վա՞յ:

Ու երկուքն ալ, այս չափով ետ քաշուեցան այդ հարցէն:

Նաւալարը երբ իր սովորական յաճախորդին մօտենալը տեսաւ, ճերմակ մակոյկը քաշեց նեղ ու փոքրիկ նաւամատոյցին, և ինքը չոքելով տախտակին վրայ բռնեց մակոյկի եզերքէն, որ ղոյգը դէւերութեամբ մէջը մտնէ:

... Մակոյկը արդէն շատոնց անցեր էր ֆէնէ-Պանչէի փարոսին տակէն, ու քիթը չիտակ դէպի արևելքի ցամաքը ուղղած ուռաջ կը սահէր, մի՛շտ կիսավայրի ափին զուգահեռական:

Իրիկուան արեւը նարինջի կարմիր մը քսեր էր տեղ-տեղ ծովու անձուռի ալիքին, որու չիկնոտ ցոլացումներուն տակ ողողուած՝ Մինէ անփոյթ ու

մեղկ դիրքով մը փռուեր էր ղեկին անկիւնը, փոքրիկ ու ցած նստարանի թիկունքին. մէկ ձեռքը գիրկը. ղեկին չուանները բռնած, մինչ ձախը մինչև արմուկը մերկացուցած մակոյկի եզերքէն ջուրին մէջն էր կոխէր. ու աչքերը կէս մը դոց՝ կ'երգէր մեղմ ձայնով:

Ռուսերէն ռօմանս մը:

Եւ Հրանտ կը ծըռէր ու կ'ուղղուէր թիերուն հետ զուգրնթաց. բոլորովին մեքենաբա՛ր, լո՛ւռ, տեսակ մը հմայուած թիերու կանոնաւոր ճող-բիւնէն ու ծլծլող կաթիլներու ակորժալուր դաշնակումէն: Եւ այդ հողեկան կաշկանդման մէջէն անյագ աչքերով կը գննէր մաս մաս իր գէմը փռուած ընկերուհին. անոր ողորկ նուրը ու ճերմակ դաստա՛կը, որ նաւակի սուր եզերքին վրայ թեթեւ մը ծալք էր տուեր. անոր քօքէթ մը սեղմուած քօրտէէն դուրս ցայտող իրանը, որ իր երգին հետ կ'ելէջէր. անոր՝ չրջազգեստին տակէն հետաքրքիր դուրս նայող իրարու վրայ ինկած փոքրիկ անհանգիստ ոտքերը. ու անոր շաղանակի մաղերուն կարճ գանգուրնի՛րը, որոնք ամէն կապանքի անհնադանդ, յարգէ լայնեղբ դիտարկին տակէն ամէն ուղղութեամբ անոր քունքերուն ու ճակտին վրայ կը գալարէին:

— Նա՛, ուսումնասիրութեանդ արդի՞ւնքը. խնդաց աղջիկը յանկարծ երզը կտրելով, երբ տղան վերջապէս գլխու ծանր դարձումով մը հայեացքը ծովուն ձգեց:

Հրանտ ժպտեցաւ միայն:

— Զգէ՛ թիերդ ու եկո՛ւր քովս. մե՛ղք ես:

հոտ արեւը աչքերուդ մէջն է շարունակ. եկո՛ւր, քով քովի քիչ մը բանաստեղծութիւն խաղանք նորէն. սա՛նկ գլուխս նորէն ուսիդ:

— Ո՛չ, ո՛չ. պատասխանեց աղան իսկոյն կտրուկ ու վախցած. և առանց գիտնալու ինչու՝ թիւրուռն չափը արագացուց:

— Այդպէս լո՛ւրջ, հա՛, հա՛, հա՛. ծիծաղեցաւ Մինէ՛ բարձր ու ամբողջ կրճ.քովը:

Այի՛ր ժայռերը ու ծերայերը ձայնակցեցան աղջըկան՝ անոր ծիծաղին ամէն մէկ շեշտը կրկնելով ու երեքնելով հաւատարիմ:

Հրանտ աւելի՛ լրջացաւ.

— Ինծի նայէ՛, Մինէ՛, մեր ըրածը վտանգաւոր խաղ է:

Ու ձայնը դողաց:

Աղջկան սիրտը սեղմուեցաւ. բայց իր յուզումը ընկճելու ջանքով նորէն սկսաւ անսանձ ծիծաղիլ: Այս ծիծաղը ալ առաջուանը չէ՛ր սակայն. արձագանքն անգամ շինծու կը հնչէր:

— Ես լուրջ կը խօսիմ, Մինէ: Վերջապէս պէտք է մեր դիրքը հասկընանք, թէ չէ կեղծ քողարկութեան կարիք չկայ. պա՛րզ է, որ մեր ըզգացումները շատոնց են սկսած բարդուիլ. ու մեր յարաբերութիւնը քանի կ'երթայ այնչափ տարօրինակ կը դառնայ. այդպէս չէ՞:

— Ենթադրե՛նք թէ, վե՛րջը. հարցուց աղջիկը աչքերը կծկելով:

— Վերջը ա՛յն, որ մեր վարմունքը բացարձակապէս անմտութիւն է: Միթէ՛ ինքդ համոզուած չե՛ս, որ ինծի հետեւիլ չե՛ս կրնար, որ մենք չենք կրնար իրարու կապուիլ:

Աղջիկը գլուխը հակ՝ ջգուտ շարժումով մը շեկին թելը մատին էր փաթթեր:

— Եւ աւելի՛ն կայ: Ես քանի խորը կը մտածեմ, այնքան ինծի կը թուի, թէ խեղապէս մեր փոխադարձ զգացումներուն մէջ կեղծ բան մը կայ. ճշմարիտ զգացումը ո՛չ այս տեսակ երկարբարակ հաշիւներ ընել գիտէ, ո՛չ ալ այդ հաշիւներուն դէմ կանգ կ'առնէ: Մենք իրար չենք սիրեր, Մինէ՛. և եթէ՛ կ'սւղես ինծի համար շատ հասկընալի է, որ մենք իրար չենք ալ կրնար սիրեր: Իմ խելքս իմ դորձերուս վրան է, քու բոլոր էութիւնդ դերասանութիւնդ է խլած. իմ զբաղումներս քեզի համար օտար է, քո՛ւ ուղեղդ արող աշխատութիւններն ալ իմ շրջանակէս դուրս. մէկ խօսքով՝ ես գիտութեան մարդ եմ, դու՛ն արուեստի աղջիկ: Իսկ հիմա մեր մէջ դարձածը կէ՛ս մը փամբռութիւն է, կէ՛ս մը զգացումի պատրանք. համաձայն չե՞ս:

— Կատարելապէ՛ս. եղաւ աղջկան վերին աստիճան հանդարտ ու յստակ պատասխանը:

— Ուրե՞մն...

— Ուրեմն . . . այդչափ արագ թիավարելու պէտք չի կայ:

Հրանտ նեղորտած ուսը ցնցեց:

— Այսօր երևի ձախ կողմէդ ես անկողնէն ելեր: Զգէ՛ թիւրդ, կ'ըսեմ քեզի, ու քո՛վս՝ ելուր: Այդպէս աւելի յարմար կարելի փիլիսոփայութիւններ ըսել, եւ թէ՛ լսել:

Ու նեղ նստարանին վրայ մէկ կողմ քաշուելով՝ տեղ բացաւ.

Հրանտ, իրա՛ւ, թիերը ձգեց. բայց փոխանակ անոր նստարանը անցնելու՝ դժգոհ դէմքով մը նետուեցաւ նաւակին յատակը աղջկան մօտիկ, արժուկը յենեց միայն անոր նստարանին, ու հայեացքը յառեց ծովուն:

Տղու այդ ընդոտ շարժումէն մակոյկը ուժով ճոճուեցաւ ու բարակ կոհակներու երկար շարքեր՝ կարծես վախցած՝ սրարչաւ սկսան փախչիլ նաւակին երկու կողքերէն:

Դէ՛, հիմա շարունակէ՛, տեսնեմ, քու տափակ դոտողութիւններդ. ըսաւ Մինէ՛՝ ձեռքը կամաց մը անոր ուսին դնելով:

Տղան միշտ լո՛ււ. նստած էր անշարժ՝ դէմքը անդին դարձուցած. ու ճի՛գ մը միայն նկարուած էր իր պինդ խածած ծնօտին, զսպուած չնչառութեան ու բոռնցքներու ամուր կծկումին վրայ. ճի՛գ մը տէր մնալու իր ուռող զգացումներուն որոնք դուրս յորդել կը ձգտէին:

— Հա՛. ի՞նչ ես յանցաւոր երախայի պէս աչքերդ վար կախեր. թէ՞ խիղճդ մաքուր չէ դուցէ. մէյ մը ինծի նայէ՛, տեսնեմ. չխտա՛կ, աչքերուս մէջ, այդ քու խելացի աչքերովդ:

Թեթեւ մը բռնեց սղուն դունչը, ու անոր դէմքը իրեն դարձուց:

Ինչ կար Մինէի հայեացքին մէջ, սղան չի հասկցաւ. միայն յանկարծ ամէն մտածում, թաւա գլխէն, բարձրացաւ քիչ մը մակոյկին յատակէն, ինկաւ դէպի աղջիկը. թաղեց դէմքը անոր կուրծքին մէջ, ու զոյգ թևերուն բոլոր ոյժովը անոր մարմնին գալարեցաւ:

Աղջիկը դիմադրութեան չնչին շարժում մը անդամ չըրաւ. գլուխը ինկաւ ետ, թարթիչներուն ճեղքը փոքրացաւ, խածաւ վարի շրթունքը ու տփուռեցաւ:

— Աւելի աղէկ է անցնինք նորէն փիլիսոփայութեանդ. հօծեց վերջապէս անուժ ժպիտով մը՝ սղու ճմլումին մէջէն հազիւ խօսիլ կարողանալով:

Եւ Հրանտ նո՛յն բուռն թափովը, որով աղջրկան էր փաբեր, ետ քաշուեցաւ նորէն, ու ծունկերուն վրայ նստած՝ կրթնեցաւ նաւակի կողքին:

— Կը տեսնե՞ս, կը տեսնե՞ս հիմա ինքդ, որ ալլ ես այսպէս շարունակել անկարելի է: Ես ալ չե՛մ կրնար քեզի հետ քուզէն ու քուզին խաղար. ալ չե՛մ կրնար խեղդեր զգացումներս կատակի մը կամ սրախօսութեան մը մէջ, երբ ներսս ամէն բան տակնուվրայ կը դառնայ, երբ սիրտս խենթի պէս մէջս կը թրփրուտայ:

— Ա՛խ, զգացումներու պատրանք:

— Մինէ՛, ինծի նայէ՛. հաւատա՛, որ այս քանի տեսն է ո՛չ շնորհքով աշխատիլ կրնամ, ո՛չ ալ տեղ մը հանգիստ մնալ. ո՛չ ուղածս կը հասկնամ, ո՛չ զգացումներս: Զէ՛. այս ապուշ վիճակը ես շարունակել չեմ կրնար. չեմ ուզեր:

— Սակայն ինչո՞ւ այդ բոլորը. չէ՞ որ մենք իրար չենք սիրեր. չէ՞ որ մենք իրար չենք ալ կրնար. դուն գիտութեան մարդ, ես արուեստի աղջիկ. ի՛նքդ կ'ըսէիր:

Ու այս ըսուած էր անշարժ պահուած դիմա-

գրծերուն մէջէն ներքին անգուսդ յաղթական հեշտանքով մը :

— Էհ, չգիտե՛մ, Մինէ՛, ինչ ըսելս ինքս ալ չգիտեմ, ցաւն ալ հոտ է :

Պահ մը մնաց անշարժ, ու ապա հանգիստ, մեղմ ու անընդուն ձայնով մը շարունակեց՝ կարծես իր մտածումներուն մէջէն :

— Բայց ինչ կեանք կը լինէր. քու սրամիտ ու չարածճի հոգիդ միշտ աշխատութեանս սեղանին շուրջը, քու ժպիտդ ու քրքիջդ սենեակներուն մէջ. հոն եւրոպական կեանքին մէջ, միշտ ձեռք ձեռքի... :

Ու մէկէն կրքի բուռն զարկով մը դարձաւ, խեց աղջկան զոյգ ձեռքերը, և աչքերը անոր մօտը հայեացքին սեւեռած՝ վրայ տուաւ խայտաշող շեշտով :

— Եկո՛ւր, Մինէ՛, եկուր. թո՛ղ ալ խաղն ու թատրոնը մէկդի. ինչի՞դ է պէտք այդ բոլորը, ի՞նչ երջանկութիւն կրնայ բերի, բեմը քեզի : Եկո՛ւր, Մինէ, եղի՛ր կեանքիս ընկերուհին, եղի՛ր կեանքիս ժպիտը :

Աղջկան դէմքը տարօրինակ ծամածռութիւն մը հաղեր էր. կարծես լար պիտի. շնչառութիւնը քիչ մը կանոնաւորել ջանաց նախ, ու ձեռքերը կամաց մը աղու ջղուտ սեղմումէն ազատելով :

— Ե՛տ դառնանք. հօծեց նուաղկոտ ձայնով :

Տղուն թափը կտրուած՝ ելաւ հանդարտառանց ոչինչ ըսելու անցաւ իր տեղը ու թիերը վերցուց :

Նաւակը դանդաղ կիսաշրջան մը ըրաւ իր առանցքին վրայ ու ետ ձամբայ ինկաւ :

Մինէ շրթունքները պինդ սեղմած, ձեռքերը դողը նստեր էր իր անկիւնը. տեսակ մը ամփոփուած, կծկուած դիրքով, կարծես հնար եղածին չափ քիչ տեղ թռնելու համար : Հայեացքը սահեր, դամուեր էր հեռուն Մարմարային բացերը ցուցնուն կէտի մը վրայ. կուրծքն էր միայն, սր դեռ միշտ անհանդարտ ու բարձր կը շնչէր :

— Երբէ՛ք, երբէ՛ք, ա՛յդ գնով, երբէ՛ք. հնչեց վերջապէս իր թող դողդոջուն ու մտածումներուն մէջ խեղդուած ձայնը :

Հրանտ ոչինչ չառարկեց. ո՛չ իսկ դիմադձեռու թեթեւ ցնցում մը, միայն թիերը վախճանակ իրենց կանոնաւոր թաքտովը ջուրը պատռելու յանկարծ ձողբեցին մակերեսիցէն կաթիլներու ամբողջ բուռ մը նաւակին վրայ սրսկելով :

2.

Կուշանար դուռը բացուելու :

Օհաննէս նորէն քաշեց զանգը, քիչ մը աւելի ուժեղին, և այդ սպառման ժամանակէն օգտուելով՝ հովանոցը զարկաւ անութին տակ, ծոցի տուփէն պատրաստ սիկառ մը հանեց, դրաւ ակօսներուն մէջ, ու լուցկին բռնկեցուցած վառելու վրայ էր, որ դուռը բացին :

Բացողը ինքը որբեւայրին էր :

— Բարե՛ւ, Սուրբիկ :

— Օ՛, բարե՛ւ :

— Շողենաւս փախցուցի, կէս ժամուան չափ պէտք էր սպասել, ըսի՛ երթամ քենիիս, ինծի աղուոր սուրճ մը կ'եփէ :

— Աւղածդ այդ լինի՛. քալէ՛ ներս :

Ու դուռը գոցեց :

— Մինէն տունը չէ՞ :

— Ա՛խ. տունն է՛. պատառիանեց կիներ ձայնով մը, որ աւելի հառաչ մըն էր քան խօսուածք :

— Հը՞. ի՞նչ է պատահեր նորէն :

— Տո՛ւնն է, տո՛ւնը. կրկնեց կիներ ցաւակնոտ ու յուսաւատ գլխու շարժումով մը.

Եւ աւելցուց :

Արդէն այս երկու օր է ընաւ դուռն ելած չունի. Հրիտեմ նորէն ի՞նչ է տեսեր. գոցուեր է սենեակը, կա՛մ կը կարդայ կա՛մ դերը կը սովորի : Ա՛խ, ես ի՞նչ ըսեմ անոր հօրը. առաւ տարաւ դուրսերը, ձգեց ինքն իր խելքին, ամէն ուղածը կատարեց. ի՞նչ է՝ աղջիկը ուսումնական լինի, ա՛նա՛ քեզի ուսո՛ւմ. կարդա՛ ու կարդա՛, դեր ու դեր : Այսպէս մէջէմէջ կը փչեն դլխուն. ալ հետը խօսիլ չլինիր. իր տետրակներէն դատ աչքին բան չերեւար : Քալէ՛ վեր, ինքդ աչքերովդ տես :

Ու միասին սկսան սանդուղներէն բարձրանալ :

Սանդուղի գլխէն լսուեցաւ Մինէի ձայնը :

Չգուշ քայլերով մօտեցան սենեակի կիսաբաց դռնը :

Գիրքերով ու թերթերով բեռնաւոր սեղանի մը քով՝ նստած էր որբեւայրի տաս-տասներկու տարեկան թուխ աղջիկը, ու տետրակ մը ձեռքը բռնած յուշարարի պոչոճնը կը կատարէր. մինչ Մինէ կը կրկնէր բարձրաձայն նոյնը՝ սենեակին մէջ անբեղհատ երթեւեկելով՝ ձեռքի ու դէմքի՝ դերք պահանջած շարժումներովը :

— « . . . Այս դժոխք է արդէն, ի՞նչ կեանք. ո՛չ, ես խօսիմ պիտի կապալառուին հետ :

— « Հետեւանքը ինծի ի՞նչ, թող . . . » օգնեց Դոքորիկ յուշարարունին :

— « Հետեւանքը ինծի ի՞նչ. թող լինի, ինչ որ կ'ուզէ. միթէ ուրիշները ինծի մտածեցի՞ն, միթէ ուրիշները խնայեցի՞ն ինծի . . . »

— Բայց գոնէ դո՛ւն պէտք է քեզի խնայես, նչեց դուան մէջէն Օհաննէսի խնդացող ձայնը :

Երեսման հիմ

Երկու աղջիկները մի'անգամէն ետ նայեցան :
— Ա՛հ, քեռայրս, բացականչեց սեւաչեւոյ
յուշարարունին մարդուն դէմը վազելով :

— Բնդի խանդարեցի, կարծեմ, նկատեց վեր-
ջինը՝ պարզելով ձեռքը Մինէին :

— Ա՛հ, փոյթ չէ՛, աւելի աղէ՛կ. արդէն պէտք
էր քիչ մը դադար առնէինք : Խեղճ Արաքսիո յոգ-
նեցաւ արդէն : Դէ՛, աղուորի՛կս, գնա հիմա քիչ
մը շունչ ա՛ռ, իսկ առաջիկայ ներկայացումէն վերջը
ալ աչքս նայէ՛ :

Ու քմծիծաղ՝ մէկ ձեռքը աղջկան ուսին դրած՝
միւսովը սկտաւ անոր սեւ մաղերը շոյել մեկամաղ-
ձոտ քնքշութեամբ մը :

— Իսկ դուն ի՞նքզ, չե՞ս յոգնած. հարցուց
մարդը :

— Ա՛խ, ե՛ս. ըրաւ Մինէ ձեռքը թափ տալով :
Դէմքին տարտամ ժպիտ մը թուամեցաւ, ու
պահ մը մտածելէն վերջը՝ տաք-տաք վրայ տուաւ :

— Յոգնի՛լ. աւելի՛ աղէկ : Անվերջ, սենեա-
կիդ մէջ կ'երթաս ու կուգաս, կը կրկնես խօս-
քերը, շարժումները. առկէ որ ձմնձրացար կը
նստիս կարդալու. տե՛ս, հոս թափուած են ամ-
սադիրերս, թատրոնական թերթերս. պէ՛տք է,
պէ՛տք, հետեիլ շարունակ, թէ դուքսերը մեծ
բեմերուն վրայ ի՞նչ կայ, ինչե՛ր կը դառնայ
անոնց խաղերը, անոնց քննադատութիւնները-
թէ չէ մարդ իսկոյն ետ կը մնայ, կը կտրուի աշ-
խարհքէն, ու չորցած ընկոյզի պէս կը կլծկուի իր
կեղեկին տակ : Հապա՛. աշխատիլ, յոգնիլ, զբաղ-
ուիլ շարունակ. այդպէ՛ս պէտք է. թաղուիս

քու արուեստիդ մէջ. ապրիս ու կեդրոնանաս
միայն քու դործովդ. որով ինքնին այլ ես ժամա-
նակ չի մնար ամէն տեսակ կողմնակի պահանջնե-
րով հոգիդ անհանգիստ ընելու. ո՛չ անխորհուրդ
մտածումներ, ո՛չ այրսղ, անհետեանք զգացում-
ներ : Դուն չգիտես. այսպէ՛ս, այսպէս աղէկ է :

Ու անփոյթ, ուժասպառ շարժումով մը ին-
կաւ քովընտի աթոռի մը վրայ, թեւերովը գրկեց
աթոռին թիկունքը, ու վերին ծնօտի ակօսները
դրաւ աթոռի ձողի սուր եզերքին :

— Բայց ինչո՞ւ համար, աղջի՛կ. մէջ ինկաւ
տիկինը տեսակ մը խնդրող ու յանդիմանական
ձայնով : Ամէ՛ն բան իր չափը ունի, պէտք է
մարդ վերջապէս ինքզինքն ալ մտածէ ու իրեն-
ները. այդ խենթի պէս...

— Ա՛խ, մօրաքոյր, ինծի հանգիստ ձգէ՛.
գիտես որ պարապ բան է. մենք իրար չենք հա-
կընար :

Ու անհամբեր թռաւ ոտքի :

— Չգիտեմ. չհասկնալու ի՞նչ կայ. անգամ
մը տարուեր ես այդ խելառ դործովը. քեզի խել-
քէ հաներ են, ու ալ տուն, ընտանիք, քուկին-
ներդ, ոչինչ աչքիդ չերևար : Օտարներու քէֆին
համար կ'ելնես բեմը կը խաղաս, հոգիդ կը հա-
նես, իսկ քեզի սիրողներուն վրայ հոգդ անգամ
չէ : Գոնէ այսքան տանջանքիդ փոխարէն մէջտեղ
չա՛ն մը լինի. առա՞ծդ ինչ է. քանի մը փարա մէ-
ջմէջ. ան ալ բոլորը այդ գոյն-գոյն թերթերուն,
ու խենդ ու խելառ հագուստներուն կ'երթայ.
մեղքը չե՞ս, երիտասարդութեանդ մեղքը չէ՞ :

— Մօրաքոյր, հողիդ սիրես, վերջ տո՛ւր. աղաչեց Մինէ ձանձրացած, ու այդ քարոզներուն վարժուած համակերպող չեշտով մը.

— Ի՞նչ վերջ տամ, երբ դու ինքդ քու օգուտըդ չես հասկնար: Աղջի՛կ, միշտ այդպէս գեղեցիկ ու երիտասարդ չես մնար, վերջը չա՛տ կը դըժաս, բայց ալ ձեռքդ չիյնար: Նա՛, Օհաննէս, գիտե՛ս Համբարձումեանին պատմութիւնը. ի՞նչ չէ՞նքով-չնորհքով, հարուստ, պատուաւոր, նստած մարդ. անխելք աղջիկը այսօր որ քիչ մը քիթը կոտրէ, վաղը մարդը նշան պիտի բերէ: Դուն անոր արտաքին անտաշութեանը մի՛ նայիր. դուրսեցի է, իրա՛ւ, քու զէվզէկներուդ չի նմանիր, բայց ոսկի սիրտ ունի:

— Եւ ոսկի ալ գրպան. ամենէն աղէկը. կցեց քեռայրը խնդալով:

— Որ քու զէվզէկներդ չունին. աւելցուց որբեայրին: Աշխարհքը հիմա ոսկիով կը դառնայ, խեղճ աղջիկ, քեզի քու թատրոնէդ ալ կ'ազատէ, այս տանջանքներէն ալ. կ'ապրիս ուզածիդ պէս, հարո՛ւստ, առա՛տ, փա՛ռք ու պատիւ:

Մինէ սկսաւ ջղաձգօրէն խնդալ, չնշատող, հեծկլաւոր քոյրը, բուռն, հիւանդ ծիծաղով մը:

— Է՛, դուն որ քու աղէկդ ուղողը չես ձանձնար: Խնդա՛ դուն. օր մը այս խօսքերս միտքդ կու գայ, բայց չատ ուշ:

Ու մէջքը կապած գողնոցին թելէն բանալիներուն տրցակը ուժով մը դուրս քաշելով՝ սենեակէն ելաւ:

— Ի՞նչ կ'ըսես այս փոքրիկ կատակերգու-

թեան. հարցուց վերջապէս աղջիկը լռութիւնը խզելով:

— Անկեղծ խօսելով՝ մօրաքրոջդ ըսածներուն մէջ չիտակ բաներ չատ կան. ա՛յ, օրինա՛կ. որ այդ արհեստը ո՛չ մէկ դրական շահ չի բերեր:

— Շահ, իսկոյն յայտնի է, որ պանքի պաշտօնեայ ես. իմ փնտռածս շահ չէ:

— Հապա՞, եթէ կարելի է հարցնել, Փա՛ռք, գուցէ: Է՛, արժէ՞ այդ մանրադիտական փառքին ետեւէն վաղել մեր այս ողորմելի կեանքին մէջ, մեր խեղճուկ թատրոնին վրայ. թէ՛ հոս, և թէ՛ հո՛ն՝ այդ քու կովկասդ: Ձէ՞ անցած օր դուն ինքդ կը գանգատէիր, և հիմա ելեր ես այդ տեսակ հասարակութեան մէջ փա՛ռք կը փնտռես:

Մինէ գլուխը կրծքին ձգած՝ նստեր էր գրասեղանին առջևը, ու ջղաձգօրէն ծայրը կոտրած մատիտի մը հետ կը խաղար:

Իսկ խօսակիցը գո՛հ իր խօսքերու թողած տպաւորութենէն՝ նոյն թօնովը շարունակեց.

— Եւ վերջապէս ի՞նչ կեանք է ինքնին այդ մեր հայ թատրոնի գնչու գոյութիւնը. այսօր կայ, վաղը չի կայ. անվերջ գրկանքներ, ներքին մանր կռիւներ, աղտոտ անձնական հաշիւներ, նախանձ, իրար վրասելու, իրար կոտորելու զգուշի ինքրիկներ, մեծամտութիւն, գեղարուեստի պակաս, բամբասանք. և ալ ի՞նչ գիտնամ, փա՛ռք Աստուծու, այս բոլորը քու սեփական բառերդ են:

— Ամէն գործ իր անախորժ կողմը ունի: Այդ քու ըսածներդ ու իմ տրտունջներս ամէն ժողովուրդի ու ամէն ժամանակներու թատրոնա-

կան կեանքին անբաժան մասն է: Իր կոչումովը ողևորած մարդուն այդ անհաճոյ կողմերը շատ ծանր չեն կշռեր:

— Կոչում. Ի՛նչ կ'ուզես ըսէ դուն. միայն գիտցի՛ր, որ իրաւունքը մօրաքոյրերուդ առողջ ընազդինն է. պատուաւոր ու նրբազգաց աղջկան մը դերասանի կեանքը չի՛ յարմարիր. պարապ բան է: Ես ալ կը գովեմ՝ քեզի, քու կրթութիւնդ, քու ընդունակութիւններդ. բայց այդ շնորհքդ ու ուժդ, շիտա՛կը, արժէ, որ աւելի վսեմ, էական ու սուրբ բանի մը գործադրես:

— Վսե՛մ, սուրբ. հեզնեց աղջիկը շրթունքներն ու վիզը ծռելով: Երևի, կ'առաջարկես, որ Համբարձումեանի մը անկողնին բարձերը շտկեմ, նառկիլէին կրակը վառեմ ու անոր շապիկները կարկտեմ, հա՛:

— Տե՛ս, ընտանիքի մասին այդ լեզուով խօսիլդ անգամ անլայել է: Այսքանը պի՛նդ համոզուած եղիր, ո՞ր կողմ ալ որ դառնաս, կնոջ գործունէութեան իսկական առանցքը ընտանիքն է: Տանը տիրուհին, իր զաւակներուն մա՛յրը, ամուսնին ուրախութիւնը. ա՛յդ է իր կոչումը, իր սո՛ւրբ, իր միա՛կ կոչումը:

Որբւայրին ամուսնի մը մէջ սուրճը բերաւ ու դրաւ խօսողին առջևը, և ինչպէս որ խոժոռ դէմքով ներս էր մտեր, նո՛յնպէս ալ դուրս ելնել կ'ուզէր. բայց չդիմացաւ ու դռան մէջէն դարձաւ քրօջը մարդուն:

— Թո՛ղ, աւելորդ տեղը սիրտ կը հատցընես: Ան ամէն լրագիր գրողի ամէն գէլգէկ խօս-

քին կը հաւտայ, մինակ իր ազգականներուն համար ականջ չունի. չէ՞ որ մենք իրեն գէշը կ'ուզենք:

Ու սեմէն դո՛ւրս, իսկ Մինէ ըսաւ կտրուկ:

— Ինծի նայէ՛. թէ կնոջ կոչումը ընտանիքն է, թէ ընտանիքը սուրբ է կամ վսեմ, ատոնք այն տեսակի հարցեր են, որոնց մասին քեզի հետ վիճելու հիմա բնաւ անորժակ չունիմ: Այսքա՛նը միայն ըսեմ, որ ես իմ արուեստս սրտանց կը սիրեմ, և որը ինծի համար շա՛տ ու շատ աւելի սուրբ է ու վսեմ:

Օհանէս վայրկեան մը լուռ սկսաւ սուրճը խմել, կարծես ինչ պատահականելիքը կը վնասէր: Վերջը դաւաթիկը դրաւ փոքրիկ պնակին մէջ՝ ու աւելցուց շոյող ձայնով մը.

— Դու հոգեպէս բարձր կ'ին մը լինելը. քու զուտ կանացիութիւնդ ալ ճիշտ ա՛յդ կէտին մէջ պիտի երևայ, որ ընտանեկան կեանքի սիրուն զոհես նոյն իսկ քեզի համար ամէնէն աւելի թանկ ու արժէքաւոր երեցած բանը:

— Իսկ եթէ չգոհե՛մ:

— Ա՛խ, դատարկ խօսք է. վերջ ի վերջոյ զոհես պիտի:

— Մի՛թէ. ինչէ՞ն գիտես:

— Որովհետեւ կ'ին ես: Արդէն ըսի. կնոջ մը համար իր բոլոր մտածումներն ու ձգտումները իր սիրած մարդուն ու տանը համար զոհելը իր կանացի ընութեան ամէնէն գեղեցիկ դիմն է, կնոջական ամենազբաւիչ հրապոյրը, իր հոգիին մեծութիւնը: Կնոջ մեծութիւնը իր անձնազոհութեան մէջն է:

Մինչ յանկարծ ցատկեց ոտքի, ու սկսաւ սենեակին մէջ վազվըղել՝ բռնի ու չոր խնդուկով մը:

— Հոս խնդալու ի՞նչ կայ. հարցուց մարդը պարմացած:

Հիանալի է, հիանալի. ճիշտ էրիկ-մարդու դատողութիւն: Ի հարկէ ձեր հաշուին կու գայ. դարերով կինը ձեր գերին էք դարձուցեր, ամէն իրաւունք, ամէն ազատութիւն խլել էք իր ձեռքէն. կապեր էք բերանը դնելալով, ոտքերուն փաթթել էք այս երկար փէշերը. և հիմա ալ որքիչ մը սկսեր է աչքերնիս բացուիլ, քիչ մը շարժուելու կ'ըսկսինք՝ ահա՛ ձեր այդ բարոյական փառած իտէալներով, դէմերնիս պատ քաշել կ'ուզէք. կարծես անհամար հանրային ու տնտեսական արգելքները հերիք չեն մեզի: Անձնազոհութիւն. ի հարկէ ձեր հաշուին կու գայ, որ կինը շարունակ միայն ձեր գլխուն շուրջը կը դառնայ, միայն ձեր մասին մտածէ, զո՞նէ ձեզի համար ամէն բան. եւ՛ զբաղում, ազատութիւն, եւ՛ շարժում, եւ՛ կեանք՝ իսկ դո՞ւք, ա՛, դուք տէրերն էք, ի հարկէ՛ դուք միայն պիտի պահանջէք. ու ձեր այդ կոպիտ պահանջին անունը դրեր էք կանացիութեան զագաթնակէտ: Կնոջ մը ամենամեծ առաքինութիւնը, ի՞նչպէս չէ:

Մինչև հիմակուան խօսակցութիւնը երկուքի համար ալ մօտնաւոր նորութիւն մը չունէր, այդ ուղղութեամբ յաճախ էր մէջերնին խօսք անցած. միայն խօսքի այս վերջին դարձումըք նո՛ր էր բոլորովին, նո՛ր նոյն իսկ իրեն աղկան համար, որ ինքն ալ որոշ չէր գիտեր, թէ այդ ի՞նչպէս իր

սրտէն դուրս խուժեց: Իսկ Օհաննէս բոլորովին չուարած, լայն բացուած աչքերով կը նայէր անոր:

— Մի՛շտ, մի՛շտ մենք ամէն զոհողութիւն. անգամ մը վարժուեք էք պահանջելու. մինչ ինքնիրենդ ամենաչնչին զրկանք մը անգամ յանձն առնել չէք ուզեր: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ անպատճառ մենք, Ո՛չ:

Այլ ևս մօրաքրոջը մարդուն հետը չէր որ կը խօսէր Մինէ, այլ ինքն իրեն հետ. երկու օրէ ի վեր շարունակ իր գլխուն մէջ շուռ եկող հարցերուն ու վարանումներուն պատասխանն էր, որ տալ կ'ուզէր. պատասխանը Հրանտի առաջարկին, որ իր բոլոր ճիգերուն հակառակ ո՛չ մոռնալ, անդին նետել կրնար, ո՛չ վճռել ու համակերպիլ:

— Մինէ՛, այսօր քիչ մը չափէն աւելի տարօրինակ ես. պատասխանեց վերջապէս Օհաննէս: Ի՞նչ գերութիւն, ի՞նչ կապաղք. գիրքերէ առնուած, միակողմանի. թեթեամիտ բաներ են ատոնք. իսակ ուղեղներէ փչած բաներ: Արդէն քանի անգամ ըսեր եմ, քեզի խօսքով համոզելը դժուար է. կեանքը քեզի համոզէ պիտի. ու այն տանն ինքդ պիտի տեսնես, որ այդ բոլոր ըսածներդ օրէ խօսքեր են լոկ: Իսկ ես մեր իրական աշխարհի մասին կը խօսիմ՝ անկէ դուրս խելքս շատ հեռուն չի կտրեր: Ինչ և է. ուհ. չոգենաւիս ալ ճիշտ ժամանակն է. նորէն չի փախցընեմ: Դէ՛, ըսածներուս վրայ մտածէ, կարելի է քիչ մը գոնէ համոզուիս:

Ու ժամացոյցը գրպանը կոխելով՝ սանդուղներէն վար շտապեց:

Մինչ պահ մը քարացած կեցեր էր սենեակին մէջտեղը, մէկ ձեռքով միւսի արմուկը դրկած ու միւս ձեռքը դէմքին. մինչ հայեացքը դամուեր էր դեռին՝ դորդի շրջանակներէն մէկուն ճիշտ կեդրոնը:

Յանկարծ նետուեցաւ դուրս, կանչեց շտապ Արաքսին, նստեցուց սեղանին առջեւ, ու վերսկրտաւ տենդոտ աճապարանքով դերը սերտելու:

Բայց հազիւ քանի մը նախադասութիւն արտասաներ էր, որ կանգ առաւ պատուհանին տակ, ու աչքերը երկնքի մաքուր կասոյտին մէջ սուղած՝ առանց նկատելու կտրեց դերին թելը:

Յուշարարուհին օգնեց. կրկնեց անգամ մըն ա՛յ. սպասեց քիչ մը. բայց Մինչ կանգնած էր անշարժ պատուհանին յեց. կոնակը աղջկան, անձայն, անծպտուն:

Դէ՛, չըսե՛ս. բողոքեց Արաքսի համբերութեանէն ելած:

Մինչ քունէն յանկարծ արթնցողի մը ընդոտ շարժումովը դարձաւ ետ, նայեցաւ շուրջը, աղջրկան, ու կտրած մոլորուն ձայնով մը հծծեց:

— Գնա՛, Արաքսի՛, գնա՛, ալ հերիք է այսօր:

Աղջիկը կէս-ուրախ, կէս-ապշած հեռացաւ:

Իսկ Մինչ գլուխը կախած կրծքին, ձեռքերը մէջքին կապած, անվերջ կը դառնար փոքրիկ սենեակին շուրջը. իր բոլոր մտածումներն ալ գաղափարի՛ մը շուրջը:

«Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ անպատճառ մենք...»

Է.

Մօտայի բարձր ծովափին, ուր ցամաքը սեպ վար կ'իջնէ ջրերուն գիրկը, եզերքէն քայլ մի միայն հեռու, որճարանի աթոռներէն մէկուն վրայ նստած էր Հրանտ անհանգիստ թեւը յենած քովի սեղանին, ըսնած գաւաղանին կոթը շրթունքներուն, ու ոտքը նետած ոտքին վրայ, որը անհամբեր կ'երերցընէր:

Մինչէն առտուն երկտող մըն էր ստացեր, որ հո՛ս ա՛յս ժամին իրար հանդիպելու ժամադիր էր եղած: Ու հիմա անոր կ'ըսպասէր:

Կ'ըսպասէր ու կ'ըզզար, որ այս իրիկուն վճռական լրան մը պատահելու էր արդէն: Վերջին երկու օրը, գրեթէ ամէն ժամ յուսացած էր Մինէի դարձին. շա՛տ աղէկ կը հասկնար, որ աղջիկը իր վերջին խօսքը դեռ չէր ըսած:

Յտե՛ւը, գետինը ցանուած խիճերուն վրայ խօռող ամէն ոտնաձայն աղուն գլուխը ետ նայելու կ'ստիպէր: Երբ այդպէս անգամ մըն ալ ետին դարձաւ, զգաց յանկարծ, սիրտը բոլոր ուժովը սեղմուեցաւ:

Մինչն դեռ հեռուն սեղաններուն շուրջը հայեացք մը նետելով՝ նշմարած էր երիտասարդը, ու աթոռներուն մէջէն դէպի ան կ'ըշտապէր:

Մութ-կանանչ ու բժաւոր շրջագգեոտ մը հաղած էր, մօտաւորապէս նոյն գոյնի փոքրիկ հո-

վանոցը անութին տակ. ու գլուխն ալ՝ ճերմակ պարէտ մը գանգուրներուն վրայ ձմրուտած:

Սովորական ժպիտը չըթուներին՝ մօտ եկաւ. միայն դէմքը քիչ մը տոգունած թուեցաւ աղուն:

Հրանտ առանց տեղէն ելնելու՝ ձեռքը մեկնեց ընտանեաբար:

— Տե՛ս, այսօր ալ դո՛ւն ուշացար: Նստէ՛:

Ու դէմի աթոռը մատնանիչ ըրաւ:

— Զէ՛, աւելի աղէկ է ելիր երթանք չըջելու. պատասխանեց Մինէ՛. մօտակայ սեղանին շուրջը շարուած խումբին վրայ դժգոհ ակնարկ մը ձգելով:

Տղան առանց ալլելայութեան կանչեց մանչը, վճարեց ու աթոռներուն խռանը մէջէն դուրս ելան միասին:

— Ի՞նչ էիր թաղուէր նորէն մտածումներուդ մէջ. խօսք առաւ Մինէ: Երևի նորէն մեծ ուղեղին թելերը կամ...

— Ոչ, այս անգամ բանաստեղծներուն աւելի սիրեկան օրկանի մը թելերուն վրայ կը մտածէի:

— Վայ, այսինքն:

— Այսինքն սրտի մը, այն ալ որոշ սրտի մը, անպէտք, աւելորդ սրտի մը. քո՛ւ սրտիդ:

Մինէ քմծիծաղ տւաւ:

— Այդ ի՞նչ քնքուշ անուններ ունիս եղբր քու ուղեղիդ թելերուն մէջ իմ սրտիս թելերուն համար: Եւ ի՞նչ կը մտածէիր, տեսնե՛ք, այդ անպէտք սրտի մասին:

— Կը մտածէի որ... ի դուր տեղը բնութիւնը այդպէս սիրուն պատեանի մէջ է դրեր այդ աստիճանի անշնորհ սիրա մը:

Ու ձեռքի հարեանցի շարժումով մը աղջկան անջը մատնանիչ ըրաւ քովընտի:

— Գուցէ իրաւունք ունիս. բնութիւնը այդ վարդի սխալներ երբեմն կը գործէ: Ա՛յ, օրինա՛կ, քու այդ ընդարձակ գունդիդ տակ միթէ աւելի օգտակար ուղեղ մը չէ՞ր կրնար գետեղեր:

Հրանտ խնդաց:

— Ոչի՛նչ. այսօրուան մեր փոխադարձ հաճոյախօսութիւնները պէտք եղածէն աւելի չորոքորթիչ են:

— Կարելի է քու ըրածդ հաճոյախօսութիւն էր, չգիտե՛մ. բայց գոնէ ես լուրջ էր խօսիմ: Գանի՞ ստակ արժէ այդ քու զարգացած գլուխդ, երբ ատկէ խե՛ր մը, ուրախութիւն մը չի կայ ո՛չ քու կիներուդ ո՛չ քեզի սիրողներուն և ո՛չ ալ քու ժողովուրդիդ:

Զայուած ժպիտով մը ու կրծկած թարթիչներով տղան չե՛շտ անոր կը նայէր. և աղջիկը կարծես աւելի գրգռուեցաւ:

— Ի՞նչ քիթդ-բերանդ կը ծռւմըռես. սո՛ւտ է քսածս: Առանց ատոր ալ կարծես շատ մարդիկ կան մեր հասարակութեան մէջ բանի պէտք եկող և ահա՛ քեզի պէս քիչ շատ պատրաստուած ու մերն ալ կը ձգեն կ'երթան ուրիշ ժողովուրդներու համար աշխատելու. կարծես Գերմանիադ քեզի շատ կարօտ է մնացեր. քեզի-պէսները լեցուն են հոն. քու ընկիւրդ հոն ոչինչ է գրեթէ, իսկ հայ հասարակութեան մէջ դուն ահագին դեր կրնաս խաղար:

Թէ և այս բոլորը աղջկան սովորական խօսելու ու դատելու եղանակին շատ չէր նմանէր, բայց և այնպէս Հրանտի համար մեծ անակնկալ

մը չեղաւ։ Մասնաւոր սրատեսութիւն մը կարիք չէր գուշակելու համար, որ այդ տոհմասիրական արշաւանքը ինքնին երկրորդական խնդիր էր ու միայն ճամբայ կը բանար ետեւէն գալիքին։ Նո՛ր նուագի մը նախերգը։

Բայց և այնպէս Հրանտ լռել չի կրցաւ, ու լուրջ չեղտով մը պատասխանեց.

— Ինքդ անշուշտ ամէնէն առաջ համոզուած ես. սիրելի՛ս, որ ատոնք թէև սիրուն, բայց անտեղի դատողութիւններ են միայն։ Ես մեր հասարակութեանը մասնաւոր օգուտ մը չունիմ, չիտակ է. ոսկայն հոտ ո՛չ առաւելութիւն կայ, ո՛չ պակասութիւն. եթէ հասարակութեան անունով ինծի մեղադրելու ես ելեր, պէտք չէ մոռնաս, որ այդ հասարակութիւնը չի կրնար իմ ուժերս ու իմ ընդունակութիւններս գործադրել, ամէն մարդ ամէն բանի պիտանի չէ. ինծի հետաքրքրողը, ինծի զբաղեցնողը իմ մասնագիտութիւնս է. հո՛տ է, որ ես ոյժ մըն եմ, ուր ես ու ե՛ գործ տեսնել կրնամ. իսկ մեր ազգը ո՛չ կարողութիւն ո՛չ ալ կարիք ունի իմ ընախօսութեան օգտուելու, դեռ չառ աւելի տարրական պահանջներ կան հոս պակաս։

— Դէ՛, իմ ըսածս ալ ճիշդ այդ է. ա՛յդ կարգի գիտական գործի մը ձեռնարկէ՛. ինչո՞ւ անպատճառ ընախօսութիւն. ի՞նչ նեղ մտածմունք է այդ։

Չգիտե՛ս ինչ կը խօսիս. Մինէ։

Ու լռեց. լռեց աղջիկին ալ խոժոռած։

Ճամբան նեղցաւ. մէկ կողմը ընդարձակ

պարտէղի մը հինկէկ պատն էր. միւս կողմը ծովու բարձր ժայռոտ եզերքը, ուր մէկ-երկու փայտէ ձողով վանդակ էր չինուած վտանդի առաջը առնելու համար։ Եւ այդպէս պատի ու ծովու դատարկութեան մէջ սեղմուած ճամբան հո՛տ ոյսր կու գար՝ դու ինք ջուրին մէջ երկընցուցած հըրուանդանի մը երիզը կաղմելով։

— Ուրեմն մասնագիտութիւնդ այդ աստիճան կը սիրե՛ս. հարցուց յանկարծ Մինէ՝ կանգ առնելով ծովուն դէմ, ու բռնեց վանդակորմի կիսափուտ փայտէն։

— Զարմանալու ի՞նչ կայ. առանց իմ աշխատանքիս ալ ի՞նչ խորհուրդ ունի կեանքս։

— Եւ ո՛չ մէկ ուրիշ աշխատութեան հետ չե՛ս փոխեր։

— Փոխել. այդ չապիկ չէ՛, հոգի՛ս։ Տարբերու ճի՛գ, կեդրոնացո՛ւմ, ոգևորութիւն. ինչպէ՛ս թէ փոխեմ. և ինչո՞ւ։

— Ուրեմն ո՛չ մէկ պայմանով։

Հրանտ միայն քննող աչերով նայեցաւ անոր։

Արև չի կար ալլելս. հրդեհ մը կար միայն ոսկի բոցերով, վե՛րը ամպերուն մէջ. հրդեհ մըն ալ վա՛րը, խո՛ր, ծովու յատակին վրայ։

Իրենց բարձունքէն, աչքերը ծովու այդ հնոցին յառած՝ Մինէ անշարժ մնաց ակընթարթ մը։

Իր բոլոր մտածումները մէկ հարցի մը վզին էր գալարած հիմա. լարւած, կծկւած հարցի մը, որ սաստիկ լարումէն յանկարծ փրթող զսպանակի մը պէս իր պատեանէն դուրս ցատկեց։

Ո՞չ ալ ի՞մ երջանկութեանս համար. ի՞մ ու թո՛ւ:

Աղջկան դէ՛մքն ալ հրդեհ կար. վարդէ բոցեր կ'այրէին հոն վա՛ռ. կը վառէին և աչքերը:

Հրանտ աւելի մօտեցաւ. ափը կամաց մը դրաւ անոր ձողը բռնած ձեռքին վրայ, ու յուզումէն դողացող ձայնով մը կցեց.

— Մինէ՛, պարզ խօսէ՛ տեսնեմ. ի՞նչ կուզես ինծմէ:

Աղջիկը սիրտ առաւ, ամբողջ դէմքովը դարձաւ աղուն ու աղաչող չեչտով մը վրայ տուաւ:

— Հրա՛նտ, հաւտա՛ ինծի, գիտութիւնը գիտութիւն է վերջապէս իր բոլոր ձիւղերուն մէջ. ամէն աշխատանք ալ՝ աշխատանք. ա՛յո ձեռով չեղաւ, թող լինի՛ միւս ձեռի տակ. այդ փոքրիկ զոհը դուն կրնաս բերեր ինծի. այդ դեռ դո՛ն ալ չէ՛. Կովկաս դուն կրնաս լուրջ գործ գտնել. դի՛րք ալ, դե՛ր ալ: Եւ փոխարէնը պահանջէ՛ ինծմէ՝ ալ ինչ որ կ'ուզես ամէն զո՛հ պատրաստ եմ ես քեզի, միա՛յն մի՛ հեռացներ ինծի իմ բեմէս, ձեռք մի՛ տար արուստես. այդ անկարելի է:

— Դէ՛, ես այդ գիտէի. և ճիշտ ասոր համար ալ այս բոլոր խօսակցութիւնը աւելորդ է: Արդէն այդ էր պատճառը, որ ես մինչև վերջերը ամէն կերպ աշխատեցայ քեզի հետ այդ մասին խօսք բանալէ խուսափելու. նաւակին մէջ իմ վարձուէնքս աղայամտութիւն էր: Քուզէն և քուզին. կէս-լուրջ, կէս-կատակ. ատկէ անդին անցնելու չէինք. իմ յիմարութիւնս: Լսէ՛, Մինէ՛, մեր մէջ եղած կապին արդելքը ո՛չ իմ արտասան-

ման ապրելու անհրաժեշտութիւնն է, ո՛չ ալ քու հոս կամ Կովկաս կապուած լինելդ. այդ արտաքին դժուարութիւնները ու է կերպ հարթելը անհնարին չէր:

— Ուրե՛մն... բացադանչեց աղջիկը յոյս առած:

— Մինակ իսկական արդելքը քու դերասանունի լինելդ է. դերասանունի մը չեմ կրնար ես իմ կեանքիս ընկեր ընել. այդ իմ՝ կարողութենէս վե՛ր է:

— Ա՛խ, ուրեմն դո՛ւն ալ. նոյն իսկ դո՛ւն. պոռաց աղջիկը թեւերն ու աչքերը բանալով:

Բայց իսկոյն թուլցած, դառն ու հեգնական չեչտով մը աւելցուց.

— Ի հարկէ՛. անպատիւ, ինկած, ստորին արարածի մը հետ. դերասանունի՛...

— Է՛, Մինէ՛ս, այս վայրկեանիս գոնէ դերասանութիւն մի՛ ընեմ: Դուն շատ աղէկ գիտես իմ թեր ու դէմ հայեացքներս՝ քո՛ւ ալ, քու գեղարուեստիդ մասի՛ն ալ. ուրեմն զարապ խօսքերը մէկդի: Սակայն ինչքան ալ որ այդ ամէնը գնահատել կարողանամ, ինքս անձա՛մը չեմ կրնար դերասանունիի մը հետ կապուիր:

— Այո՛, փառ՛ժ դադափարներ, կը հասկենամ. բայց ասոր համար այսքան տարիներ Եւրոպա թափառելու պէտք չունէիր:

— Անուանէ՛ ինչպէս որ կ'ուզես. փաստը ա՛յն է, ես չեմ կրնար տեսներ քեզի բեմին վրայ ամենքի դիտակներուն տակ, ու քու լիսներուն հաւեր շարունակ այդ դերասաններու ու «յարդող»

պարոններու շրջանակին մէջ, որոնց մասին եթէ շատ խտէպական գաղափար մը չունիմ, անշուշտ ինծի չես մեղադրեր: Պուցէ ծիծաղելի է այս խանդոտութիւնս. գուցէ նոյն իսկ փտած, ինչպէս կ'ըսես, ու կիրթ զգացումներու չի վայլեր. չգիտեմ. այդ բոլորը ես ալ եմ խորհած, բայց խորհելէն ոչինչ չեմ տեսնել, ժառանգական բնազդներու է փաթթուած:

Մինէ յառած հայեացքով կը նայէր վա՛ր ժայռերու խումբի մը մէջ, ուր երկու գլխաբաց փոքրիկներ մինչև աղղրները հազուստին վեր ժողւած՝ մտեր էին ջուրին մէջ ու բաներ մը կը փնտռէին: Մինէ անոնց կը նայէր անթարթ, առանց ոչինչ տեսնելու:

Հրանտ շարունակեց.

— Եւ վերջապէս դուն քանի բեմի վրայ ես քու ուշադրութեանդ, տեսներուդ ու զգացումներուդ մեծագոյն մասը հո՛ն է ու հո՛ն պիտի լինի: Իսկ ես, ո՛չ, չեմ կրնար բաւականանար որտի մը մնացորդ բեկորներովը ու կրքերուդ կիսատ թափթըփուքներովը: Այդ իմ կազմս է անգամ մը, իմ էութիւնս: Եւ ճիշտ այդ կէտով, քիչով չբաւականանալս է պատճառը, որ ես մինչև հիմա ապրե՛ր եմ միտ-մինակ. կը հասկընա՞ս դուն ինչ է խոշոր քաղաքի մը անկիւնը կոծող մը պէս միայնակ: Եւ հիմա՛, երբ սիրտս յորդ, երջանկութեան երազներով քու դիրկդ կը վաղեմ, ահա՛ դուն կու գաս ու այդ դերասանութեանդ խրտուիլակութեան մէջ կը նետես: Եւ կ'ըսես թէ ինծի կը սիրես, սիրել. այդպէ՞ս կը սիրէ կինը: Ի՛նչ, մինչև

հիմա ես ալ կը կարծէի, որ անտարակոյս բռնեա պիտի պարզած ձեռքս. ի՛նչ լուրջ վարանում կըրնայ գոյութիւն ունենար սիրող կնոջ մը համար իր սիրած տղուն ու արուեստի մը մէջ: Բայց հիմա՞... հիմա ա՛լ պարզ է ինծի. քու սէրը քածըդ զգացումներու խաղ մըն է միայն, ժամանց մը գուցէ. դուն չես կրնար սիրե՛ր. յափշտակութեամբ բռնկելու ու ձօնուելու կանացիութիւնը նուազեր, մարեր է սրտիդ մէջ՝ աւելի ո՛յժ ու դիմացկունութիւն տալու համար քու արուեստի ձգտումներուդ, կինը հալեր է քու մէջդ ու այդ հալուածքէն ձուլուեր է դերասանուհին...

— Ա՛խ. ի՛նչ անգութ ես. լուծուեցաւ աղջրկան չլուկը իր սեղմուած ծնօտներուն մէջէն:

— Հրանտ ակամայ կտրեց խօսքին թելը, ու չնչառութիւնը ճնշուեցաւ. կեցաւ անշարժ բոլոր մկանները կծկած, առանց դէմքը ծովէն դարձրնելու:

Երկնքի բոցերը յանգեր էին արդէն. ու դորչացած ամպերը վերը մոխրակոյտ մըն էին հիմա, նախորդ հրդեհին մնացորդը. մոխրակոյտ մըն ալ վա՛րը ծովուն խորքը:

Մինէ՛ որ նոյնպէս անշարժ կեցած էր՝ իր ներքին փոթորիկը խածած ակունքներուն տակ զսպել ջանալով, յանկարծ ծռեցաւ, ժողվեց փէշերը ու տենդոտ հապճեպով կ'ուզէր հետանալ

— Ո՛ւր:

Պոռաց աղան խենդի պէս, ոստումով մը կասաւ ու բռնեց պի՛նդ անոր թեւէն:

— Թո՛ղ ինձի, Թո՛ղ. չընչեց աղջիկը ազա-
տել փորձելով :

— Վշտացա՛ր, Մինէ՛. ի՞նչ ըսի որ. ներէ՛.
հաւտա՛, որ սրտիս ցաւէն է միայն : Ներէ՛, մի՛
երթար, ա՛լ չե՛մ խօսիր, ալ չե՛մ վշտացնեմ :

Աղջկան պրկուած թևը թաւլցաւ, թեք ինկաւ
թեթեւ մը պատին, կախեց գլուխը, հայեացքը
գամեց դետին. վերջը քիչ մը բարձրացուց նորէն
ու ըսաւ անշեշտ ձայնով մը, կարծես երազի մէջ
ինքնիրենը խօսելով .

— Իրաւո՛ւնք ունիս, բոլորովի՛ն իրաւունք
ունիս. էրիկ-մարդիկդ արդէն միշտ իրաւունք
ունիք. դո՛ւն ալ, եղբայրդ ալ. դո՛նը մենք պիտի
տանք, միա՛յն մենք. ալ կը վախնամ ես քեզմէ.
դուն խելքէ՛ հանես պիտի ինձի. ա՛խ, դո՛ւք,
ոչի՛նչ, ոչինչ իննայել չգիտէք, ոչինչ հասկընալ
չէք ուզեր :

— Անգի՛նս, Թո՛ղ պարապ խօսքերը մէկդի.
ի՞նչ դո՛ն. սէրը փոխադարձ նուէր մըն է միայն.
եւ ամենաթանկագինն նուէրը. որ մարդ կրնայ
ընել. ինքզինքը՛, իր անըջած երջանկութիւնը,
իր սրտին թրփրոտութիւնը. ա՛ռ, Մինէ՛, ա՛ռ այդ
բոլորը քեզի, քեզի ընդմի՛շտ, ու եղի՛ր իմ :

Ու անոր միւս ձեռքն ալ խլելով՝ սկսաւ բո-
լոր ուժովը սեղմել :

Հովանոցը վար սահեցաւ Մինէի անուրթին
տակէն : Թեւերը յանձնած աղուն, աչքերը աղու-
բոցոտ ու տենջոտ հայեացքին մէջ մաքնիսացած՝
Մինէ կը դողար. կը դողար ու կը ժպտէր իր
կամքին հակառակ, տեսալ մը վերացած ժպտով :

Ու իր խառնակ, իր ալ դժուա՛ր խլրտող մտա-
ծումներուն մէջէն միայն մէ՛կուն դեռ որոշ կը
գիտակցէր. «պէտք է փախչի՛լ, փախչի՛լ» :

— «Փախչի՛լ, փախչի՛լ» . կը կրկնէր դեռ ան
իր մտքին մէջ անընդհատ, երբ Հրանտ աղջիկը
կրծքին քաշած ու պինդ փարած անոր մարմինն
անձրևի պէս համբոյր կը տեղար այտին ու շրո-
թունքներուն :

— Դուն ի՛մս ես, Մինէ՛, ի՛մս. ալ չեմ թող-
ներ քեզի թեւերուս մէջէն. կը փափսար իր տաք
շունչովը անոր դէմքին :

Աղջիկը յանկարծ սկսաւ հեծկտալ :

Ու Հրանտ անմիջապէս բաց թողուց աղջիկը
գրկէն. գունատ ու խճճուած կանգ առաւ
դէմը, թեւերը անոր պարզած, առանց ինչ ընելը
գիտնալու :

— Մինէ՛... հնչեց վերջապէս իր վախցած,
աղաչող, ու շուար ձայնը :

Ու Մինէ արագ, վճռական շարժումով մը
աչքերը սրեց ձեռքովը .

— Լո՛ւէ՛, Հրա՛նտ, ես քու սիրուդ արժանի
չեմ. ձգէ՛ հեռանամ : Համոզուէ՛, որ ես չունիմ
քու սպասած քաջութիւնը այսքան ժամանակ
փայփայած ձգտումներս, ողբերկութիւնս, հա-
կումներս վատա՛ն ձեռքով մէկդի նետելու. եւ այդ
վատութիւն, դա՛ւ կը լինէր վերջապէս ինքս
ինձի, իմ անուրջներուս դէմ : Ո՛չ, Ձգէ՛ հեռա-
նամ. պէտք ունիմ առանձին ամփոփուելու. դուն
իմ մտածելու հիմքերս անգամ տակնուվրայ պիտի
ընես, ձգէ՛, ձգէ՛, ...

— Ո՞ւր. և արդէն մո՛ւթ է. դոնէ՛... —

— Կ'աղաչե՛մ, թո՛ղ. եթէ կաթիլ մը յարգանք ունիս դէպի ինծի:

Տղան քարի պէս մնաց պատին տակ, ու խեղառ արտայայտութեամբ կը նայէր աղջկան ետեւէն, որ երկու ձեռքով կրծքին սեղմած դեմքէն վերցուցած հովանոցը՝ արագ կը հեռանար. ու շուտով ալ աներևոյթ եղաւ պատին կորութեանը ետեւ:

Մուկը արդէն իր մանուածքը փաթթելու էր սկսեւ պատէն վար կախուած թղենիի մը լայնատերեւ ճիւղերուն մէջ որոնց տակը կեցած էր հիմա Հրանտ՝ ամբողջ թիկունքով պատին կրթնած. ո՛չ մէկ չարժու՛մ. զգացումները բեկուած ու խառնակ, մտածումները ցրիւ ու անորոշ:

Ծերուկ մը իր գաւազանին յեց՝ ծանր քայլերով եկաւ անցաւ անոր առջևէն՝ անխնդհատ հաղալով. ու հեռացաւ:

Ծառէն կախուող մուկին թելերը խտացան, խճրճուեցան, ու հալեցուցին իրենց մէջ տղուն մարմնին դժերը:

Ու ծովն էր միայն վարէն, որ թանձրացող խաւարի խորհրդաւորութեան մէջ կուգար իր կիսաձայն տրտունջները մռայլ ժայռերու ծերակոյտին ոտքը դնելու:

Բ.

Մինէ՛:

Ու որբեայրին ալ անհամբեր սանդուղներէն շտապեց վեր՝ ետ հրեց Մինէի սենեակին դուռը:

— Աղջի՛կ, խուլցե՛ր ես. ժամ մըն է քեզի կը կանչեմ վարէն:

Մինէ յոգնած շարժումով մը կուրծքը բարձրացուց քիչ մը բազմոցին վրայէն, և աջ արմուկին կրթնելով՝ հարցական դէմքով մը դարձաւ դէպի դուռը:

— Ի՞նչ ես փուկեր նորէն քիթիդ-բերնիդ. այդ ալ նոր մօտա՞ հանեցիր: Քալէ՛ շուտ վա՛ր. նայէ՛ ով է եկեր. պիտի ուրախանաս:

— Ո՞վ պոռաց աղջիկը վախի ու յուզման քացաղանչութիւնով մը:

Ու մէկ ոստումով ցատկեց ոտքի՝ զոյգ ձեռքով ձախ ոտքինը սեղմած:

— Ինչո՞ւ վախցար. խենթ է այս աղջիկը: Պարոն Գրիգորիկն է. նամակ է բերեր քեզի: Շուտ իջի՛ր վար. ես գործ ունիմ վերը:

— Ա՛խ. ըրաւ աղջիկը խոր չունչ մը առնելով. կէ՛ս մը հանդարտած, կէ՛ս մը հիասթափ:

Եւ չիփակին մէկ երկու քակած կոճակները՝ կոճկելով՝ սանդուխներէն վար իջաւ։

— Ա՛, բարեւ ձեզի, ազնիւ օրիորդ. երեւի խանդարեցի. կը ներէք։

— Ամենեւին. պատասխանեց աղջիկը անտարբեր։

— Չէ՛, մի՛ ծածկէք, օրիորդ, ձեր դժգոհութիւնը։ Չէ՞, ես ինքս անձնական փորձառութեամբս դիտեմ. մշտնապէս ապացուցեցի, որ անհոգի մահկանացուներու այցը աւելի քան անտանելի է։ Ես գիտեմ այդ թանկագին վայելեանները գրեւորեալ. ես ուզեցի ձեր նամակը թողնեմ ու հեռանամ, բայց բոլոր ջանքերս ապարդիւն անցան ձեր տիկին մօրաքոյրը համոզելու, որ ձեր զբաղումը չի վրդովէ։ Ահա՛ այս ալ նամակնիդ. փիթիկորութէն է։

Ու ծոցի զրպանի դէպ մը թուղթերուն մէջէն փոքրիկ նամակ մը հանելով՝ ներկայացուց անոր։

— Կը ներէ՞ք, ըսաւ վերջինը ծրարը պատռելով։

— Խնդրե՛մ, խնդրե՛մ։

Ընթերցումը երկար չի տւեց։

Մինէ՛ նամակը ծալեց նորէն, անցուց ծրարին մէջ ու նետեց կից սեղանին վրայ։

— Ըստ երեւոյթին, դժգոհ մնացիք. նկատեց տղան։

— Է՛. ո՛չ. ընկերուհի մը, պատասխանեց աղջիկը անփոյթ՝ դէմքն ու ուսերը ցնցելով։

— Յամենայն դէպս չէր արժեք որ ձեր աշխատանքը ընդհատէիք։

— Իմ աշխատանքս. հեղնեց Մինէ։

— Ա՛հ, եթէ դիտնաք, օրիորդ, որչափ կը հետաքրքրուիմ այդ մասին բան մը լսելու. քանի որ է ձեզի տեսնելու բազմը չեմ ունեցած. ինչո՞վ էք հիմա զբաղւած։

— Ինչո՞վ եմ զբաղւած։

Կրկնեց աղջիկը մտացիք. վայրկեան մը պիչ նայեցաւ սեղանին վրայ ինկած նամակին. և վերջը դառն երգիծանքով մը աւելցուց։

— Նոր դե՛ր մը կը սորվիմ։

— Նո՞ր, մի՞թէ, ի՞նչ դեր է այդ. և որո՞ւ երկը։

— Ա՛խ, հեղինա՛կը, երկրորդական է այդ. իսկ խաղը ինքը բաւական արտառուց բան մըն է։ Երեւակայեցէ՛ք դերասանուհի մը, որ կը սիրէ. կը սիրէ ճշմարիտ, ո՞չ թէ այնպէս միայն բեմին վրայ հանդիսականներու զուարճութեան համար, այլ կը սիրէ ի՛ր, իր սեփական զգացումներուն յագուրդ տալու համար. յիմարութիւն չէ՞։ Բայց ամէնէն դաւեշտականը այն է որ միևնոյն ժամանակ իր արուեստէն ալ չուզեր ձեռք վերցնէ. և այդ կը պահանջեն իրմէն։

— Ըհը՛, կըմբռնե՛մ. փոտած հայեացքներու ներկայացուցիչ մը իր սիրեկանը. վե՛րջը։

— Վե՛րջը. դէ՛. ալ կրնաք ձեզի պատկերացըներ այն երկսայրի, հակասական ու ջլատող զգացումները, որ անվերջ կը յաջորդեն իրարու, կը ճնշեն. տակնուվրայ կ'ընեն կուրծքս։

— Ձե՛ր կուրծքը. հարցուց երիտասարդը, կէ՛ս զարմացած, կէ՛ս սրախօսելով։

— Այո՛, խաղի գլխաւոր դերը իմ վրաս է։ Մտածեցէ՛ք անգամ մը այդ բոլոր հիւանդոտ տեսարանները, այդ ներքին երկուութիւնը, այդ շուար ու պառակտած մտաւանձութիւնները, այդ ապուշ, վարան ու անհետեանք տատանումը մէկ անջ, մէկ ձախ։ Է՛, դուք ինչ գիտէք այդ անտանելի շարչարանքը. մարդ կրնայ խելագարիւր, իսկ հասկցող ոչ ոք կայ. ոչ ո՛ք դիմացինի հոգին ըմբռնել կ'ուզէ. բայց այդ վայրենի, տմարդի, անխիղճ բան է բռնել մէկը ու շխտակ դժոխքին մէջը նետել. դժոխքի՛, դժոխքի՛...

Ու երկու ձեռքով դէմքը գոցած չոր հեծկըլտանքով մը քովի թափուին վրայ ինկաւ։

— Օրիո՛րդ... Օրիո՛րդ Մինէ. ի՛նչ ունիք, ի՛նչ եղաւ ձեզի. կ'ուզէ՛ք, կանչեմ ձեր մօրաքոյրը. կը կմկմար տղան բոլորովին վախցած ու շփոթած։

Ազջիկը յանկարծ ցընցուեցաւ, ձեռքերը իջեցուց ու սկսաւ ամբողջ կրծքովը խնդալ. ջղոտ, բանազրօսիկ, ուժասպառ ծիծաղ մը։

— Մօրաքոյրս կանչելու պէտք չի կայ, բարեկամս, միթէ չէ՛ք տեսներ, որ դերս կը խաղամ. տեսարաններէն մէկէն կտոր մընէ այս. հիւանդոտ բան չէ՞։

— Սակայն գիտէ՛ք. օրիո՛րդ, դուք երկնքի պարզեւած շնորհները չարաչար կը գործածէք. պատասխանեց տղան կարկամ դէմքով մը։

Մինէ բուռն շարժումով մը ոտքի թռաւ նորէն։

— Է՛, թողէ՛ք այդ։ Եւ ըսէ՛ք ինծի՛ արդ-

եօք չէի՞ք ցանկար փոքրիկ պտոյտ մը ընել հետս. ամբողջ օրը տունէն դուրս ելած չեմ. սիրտս նեղ է։

— Սակայն ամենա՛յն սիրով, օրիօ՛րդ. ձեր այդ առաջարկը ինծի համար պատի՛ւ մըն է, փա՛ռք մը, երջանկութի՛ւն մը։

— Կը ներէ՛ք ուրեմն, որ քանի մը վայրկեան ձեզի առանձին ձգեմ ձեր երջանկութեան մէջ, քանի որ առանց գլխարկի և զգեստներու այդ պատիւն ու փառքը ձեզի շնորհել չեմ կրնար։

— Ա՛, ձեզի համար ես պատրաստ եմ սպասելու մինչև աշխարհիս գոյութեան վերջը։

— Նո՛ւ, այդչափ չեմ ուշանար։

— Իսկ ես այդ միջոցին կ'աշխատիմ մտքիս մէջ որոնելու շրջակայքի ամէնէն գեղեցիկ վայրը, ուր ձեզ առաջնորդելու արժանի գտնեմ։

— Ուղեղնիդ ի դո՛ւր անհանգիստ մի՛ ընէք, կ'երթանք դէպի Մօտա. այն կողմերը ես աւելի կը սիրեմ. վճռեց ազջիկը կտրուկ ու սենեակի սեմէն դուրս սլացաւ։

Կէս ժամու չափ վերջը՝ Մինէ ու Գրիգորիկ ծուռ ու մուռ փողոցներուն մէջէն դէպի Մօտայի ծովեզրը կը դիմէին։

Ազջիկը իր լայն գլխարկին ու թանձր քողին մէջ կորսուած գլուխը քիչ մը առաջ հակած՝ կը քալէր տղուն քովէն. տեսակ մը խիստ լուրջ դիմադներով։ Մինչ Գրիգորիկ գուարթ ու գոն, հիանալի տրամադրութեան մը մէջ ամբողջովին լեզու էր կտրեր։

Փողոցին ծայրը ծովը երեւնալուն պէս՝ խօսքը ձովուն վրայ դարձաւ։

— Ծո՞վը . ա՛, այդ իմ մոլութիւնս է, օրի՞րդ :

Աւաղափի խշրտուն խիճերուն մէջ ես կը սիրեմ՝ ժամերով լուռ թափառիլ, աչքերս սեւեռած ծովի ծաւի ծալերուն, մինչ ալեականերուն շողոքորթ ծուփը ականջներս կը գրգռէ : Չգիտեմ . կարծես միտքս բռնկել կ'ըսկսի հո՛տ, բո՛ց առնել, բո՛ց ու թեւե՛ր . ու կը սաւառնի հեռո՞ւ, ու բա՛րձր՝ կեանքի չնչին հողերէն, տափակ իրականութեան ժանդոտ ու պաղ շղթաներէն . կը ցընդին օրուան մանր հաշիւները, գրասենեակին տաղտուկը ու տետրակներուն թիւերը : Վե՛ր, վե՛ր դէպի երեւակայութեան եթերէ գաւառները, ուր խտէալներն են . ուր դեղեցկութիւնն է, ուր Փօեզին . դէպի այդ անորոշ, տաք տամ, խուսափուկ պատկերները, դէպի անըջանքներու օրօրուն հմայիչ աշխարհը, ուր քնքուշ ու անուշ պատրանքներու ոգիները կը շրջին հովիկի մը պէս թեթեւ, ստուերի մը պէս աննիւթ : Հեռո՞ւ, հեռո՞ւ այս առօրեայ չոր ու անհրապոյր բուսական կեանքէն : Է՛, երանի՜ ձեզի, օրի՞րդ որ շարունակ գեղարուեստի մէջ կ'ապրիք ու շարունակ գեղարուեստի համար :

Մինէ ժպտե՛րես՝ կողմնակի կարեկցոտ հայեացք մը ձգեց իր ընկերակցին վրայ :

Ու ելան Մօտայի սրճարանին առջեւը :

— Եկէ՛ք այս կողմ երթանք դէպի վեր . ըսաւ աղջկը անտարբեր հնչել ուզող ձայնով մը ու նախորդ օրուան Հրանտի հետ անցած ճամբան բռնեց :

Տղան խօսքի թափէն յափշտակուած, առանց այլեւայլութեան հետեւեցաւ անոր .

— Ա՛, եթէ գիտնա՛ք՝ ի՛նչպէս կը նախանձիմ ձեզի . կը նախանձիմ ու կը հիանամ . ունիք գեղարուեստ մը, գեղարուեստներուն թաղուհին, մարդկութեան ամենալրիւ պատկերացումը, մեր կեանքին հայելին, և ընդու նախութիւններ, որ բնութիւնը իր ամէնէն շռայլ վայրկեանին թափեր է ձեր վրայ դերասանի մը կի՛րքը, ձի՛րքը . . .

— Է՛, թողէ՛ք, խնդրեմ . ի՛նչ կիրք, ի՛նչ բան . քիչ մը պատրանք, քիչ մը ջիղերու գրգռում, քիչ մըն ա՛լ իրական կեանքը վայելի ու անընդունակութիւն . ուրիշ ոչի՛նչ :

— Սակայն, օրի՞րդ, ինչպէ՛ս կրնաք ձեր բաղդը այսպէս արհամարհել, և ինչպէ՛ս ձեր շնորհները գնահատել չգիտէք, ի հարկէ՛, առատութեան յաղեցում . իսկ ես, որ բաղդին երես առած դաւակը չեմ, կը պաշտեմ ձեզի, ձեր ընդունակութիւնները, ձեր տաղանդը :

— Ա՛խ . ըրաւ աղջկը ձեռքի հատու ու դժգոհ շարժումով մը :

Ու յանկարծ կէ՛ս հեգնոտ, կէ՛ս fofkք՝ աւելցուց .

— Ինձի՞, թէ իմ տաղանդը :

Գրիգորիկ ժպտեցաւ . այլալեցաւ թեթեւ մը, ձեռքերը դնելու տեղ մը սկսաւ փրնտրուել անհանգիստ, ու վերջապէս պատախաճեց :

— Այդ երկուքը անբաժան են, օրի՞րդ :

— Պարա՛պ խօսք :

Ու կանգ առաւ :

Հասած էին ճիշտ ա՛յն կէտը, ուր առջի իրի-

կունը Հրանտի հետ էր կեցած։ Մօտեցաւ եղբերքի՝
փայտին, հայեացք մը ձգեց շուրջը, ու սկամայ
թաղուեցաւ մտածման մէջ։

— Քալեցէ՛ք, օրիորդ. քիչ մը անդին աւելի
սիրուն է ծովուն տեսքը։

— Հո՛ւ ալ աղէկ է։ Հա՛, բայց դուք իմ
հարցիս պարզ պատասխան չի տւիք. ըսաւ աղջիկը
տեսակ մը սթափելով։ Ուժով մը ցնցեց ուսերը,
կարծես, վրան խուժող մտածումները թափ աօք
կ'ուղէր. ու շարունակեց։

— Կեցէ՛ք, ես ձեզի օգնեմ։ Կը յիշէ՞ք դեռ
քիչ մը առաջ մեր տունը ձեզի պատմած նոր դերս.
հիմա ենթադրենք թէ իմ սիրահարիս դերն ալ ձեր
վրան է. և դուք գիտէք։ որ ես ինկած եմ ձեր
որտին ու իմ արուեստիս մէջ տեղը վարան, և որ
ձեզմէ է կախուած զոհել ձեր զգացումները իմ
տաղանդս աղատելու համար, կամ չորցնել իմ
արուեստս ինծի ունենալու համար. ո՞րը կ'ընտրէք։

Տղան գլուխը կախեց։

Ջղուտ շարժումով մը սկսաւ գաւաղանին ծայ-
րովը մէկը միւսին ետեւէն անդին ցատկեցնել քարի
փոքրիկ կտորները ձամբուն վրայէն, որոնք վայր-
կեան մը օդին մէջ կէսշրջան մը կը գծէին արագ,
ու պզտիկ ճողփիւնով մը կը ձանկէին ծովուն
անխորշոմ երեսը։

— Նո՛ւ, ս՞րը կ'ընտրէիք։

Գրիգորիկ վճռաբար բարձրացուց դէմքը, ցո-
լուն աչքերը քամեց աղջկան ու հանդիսաւոր
ողելորուած, վսեմ շեշտով մը ըսաւ։

— Ես... ես կ'ազատեմ ձեր արուեստը։

— Վա՛յ, ուրեմն ինծի՝ իմ կանացիութիւնս
իմ իրական զգացումներս կը նետէք անդին իբրեւ
չնչին բան մը. այսինքն ա՛յն, որ ես խկապէս եմ։

— Մի՛ մոռնաք, խնդրեմ, ձեր պայմանը։
Միա՛յն ձեր տաղանդը փրկելու համար։ Այո՛, եթէ
խելագարի պէս ալ սիրահարած լինիմ, հաւատա-
ցէ՛ք ինծի, իմ տենջերս ալ, իմ երջանկութիւնս
ալ, իմ կեանքս ալ, բոլորը պարտաւոր եմ զոհ ըւ-
րելու։ Է՛, ի՞նչ արժէ իմ յուզումներն ու երջան-
կութիւնը, մինչ իմ զոհս ձեզի աւելի՛ կը բարձ-
րացնէ, կը դառնայ խթան մը աւելի՛ վեր սաւառ-
նելու, տեսակ մը նեցուկ, հաւա՛ւթ ձեր ուժե-
րուն, ու պարտականութիւն մը այդ ուժերը դու-
րածադրելու, եւ ի՞նչ աւելի վսեմ ու մաքուր, քան
այն գիտակցութիւնը, թէ զոհեր ես ինքզինքդ,
բարձրացնելու համար սիրած էակդ դէպի մարդ-
կային ուժերու դերագոյն արտայայտութիւնները,
դէպի առաւածութիւնը։

Մինչ խանդաղատանքի ջերմ արտայայտու-
թեամբ մը աղու հայեացքին մէջ սուղուեցաւ. վերջը
ակնթարթ մը դոցեց աչքերը, բացաւ, կարեկցու-
թեամբ նայեցաւ անոր, ու յանկարծ տեսակ մը
բարկացած շեշտով վրայ տըւաւ։

— Է՛, դեռ տղայ էք դուք. ու պատանեկան
տհաւ սանդիւմեղալ զգացումներն են, որ ձեր
չրթունքներովը կը խօսին. մէկ-երկու տարիէն կը
դառնաք այր, այն ատեն ձեր բերնովը ձեր խկա-
կան եսը պիտի խօսի. այն ատենական կողմիս, ան-
գութ, անխնայ եսը։ Ա՛յն ատեն, բարեկա՛մս ալ չեմ
կարծեր, որ սրտերնիդ զոհել յանձն առնէք ձեր սի-

քած աղջիկը աստուածութեան մօտեցնելու համար, ինչպէս ար կ'ըսէք: Ձեր ամբողջ մտածման եղանակը քիչ մը աւելի գործնական կը դառնայ: «Ինչ օգուտ ինծի-պիտի մտածէք-անոր աստուածութեան մօտեանալէն: միթէ աւելի խելացի չէ՞ փոխանակ աստուածութեան ինծի մօտեցնեմ: վերջապէս աստուած մըն ալ ես ինքս...»

— Սակա՛յն, օրիո՛րդ... :

— Այո՛, այո՛: և այդ շատ չի՛ ուշանար. կը տեսնէ՛ք:

— Է՛, ո՞վ այդպէս անդգայ ու ամբարտաւան Իինիլ կրնայ օրիո՛րդ:

— Ո՞վ... :

Ու լուեց: Անշարժ. աչքերը անթա՛րթ յառած պատի այն կտորին, որուն կից, նախորդ իրիկունը այս առին, Հրանտի ամուր թեւերուն մէջն էր ինկած, անոր կիզիչ ու անյազ համրոյրներուն տակ:

Շուրջը ամէն բան սկսաւ իրար խառնուիլ ու շփոթուիլ վուսիին նուրբ ցանցին մէջ. ալ պատ չէր դէմը, այլ ամպերու կոյտի պէս բան մը, անորո՛շ, փափուկ, գգուո՛ղ, շոյո՛ղ. ու գաղտուկ ձա՛յն մը, որ իր տաք շունչովը անոր ականջն ի վար կը փսփոսար.

« Դուն ի մս ես, ի՛մս, ի՛մս... » :

Կրքի՛, ուժի՛, յափշտակութեա՛ն ջերմ ու անուշ այն ինքնապատա՛ն փսփոսութիւնը, որ շօշափելի հիւթի մը պէս, նորէ՛ն հոսեցաւ աղջկայ բոլոր անդամներուն մէջէն ու թուլցուց անոր մարմնին յօդերը:

Մինէ բնաղդարար բռնեց ճամբու եզերքի փայտէն, քթթեց արտեւանները, նայեցաւ ընկերակ-

ցին, ու անընդուն երազով մը աւելցուց կիսաձայն:

— Բայց ի՞նչու կը վրդովւիք... գուցէ նոյն խոկ, ո՞վ գիտէ, ճիշտ հո՛տ այդ ուժի՛, այդ պահանջկոտութեա՛ն մէջն է՝ այդ մարդու հրապոյրը, ձգողութիւնը:

Կրկին լուռութիւն մը յաջորդեց, որ սկսաւ տղուն վրայ անախորժ տպաւորութիւն մը ընել: Եւ յանկարծ ըսաւ տհա՛ծ:

— Բայց երթա՛նք, օրիո՛րդ. քիչ մըն ալ մի՛ւս կողմը:

— Ո՛չ. հո՛ս, ի՞նչ կարիք կայ. հո՛ս աւելի սիրուն է, հո՛ս, հո՛ս:

Ձայնը, որ բուն շեշտով մը սկսեր էր, նախադասութեան հետ հետզհետէ թուլցաւ, ցածցաւ, ու վերջին վանկերը արդէն հազիւ լսելի չչուկ մը՝ մեռան իր շրթունքներուն վրայ: Փայտէ ցողը պինդ բռնած ձեռքը աւելի ջղուտ կծկու՛մով աւելի պինդ գալարեցաւ, ու թարթիչներուն ձեղքերը փոքրացան:

« Դուն ի՛մս ես, ի՛մս, ի՛մս... » :

Մինչ երիտասարդը զարմացած կեցեր էր քովը ու անվճռական դիրքով կը սպասէր:

98:

Բոլոր վարագոյրները ձգուած էին, որոնց իրարու քսւող եղերքներու նեղ անցքէն արևի պայծառ ճառագայթները յատակին վրայ ոսկւտողեր կը դժէին:

Մեծկակ, սիրուն սենեակ մըն էր ննջարանը: Բայց հովահարներու, լուսանկարներու ու ժապաւէտներու ամբողջ ցանցով մը բոլոր պատերը բռնուած էին: Չարդի սեղան մըն ալ անկիւնը բոլորովին կորսուած ժանեակներու, կեռիկներու, տուփերու, սրւակներու ու պնանքի ուրիշ մանրմունք իրերու ահադին կոյտին տակ, որոնց վրայ ծռեր էր հետաքրքիր նայւածքով պատէն չեղ կախուած քառանկիւն հայելին: Մինչ շուրջը՝ սենեակի մնացած բոլոր կահերուն ու գետնի փոքր գորգին վրայ թափւած էին անխտիր ներքին ու արտաքին հաղուստի կտորներ, գլխարկ, կոշիկ, դուլպաներ, քօրսէ, շրջադգեստ մըն ալ կախուած մահճակալի գունտէն:

Եւ այդ նեղ ու բարձր մահճակալին մէջ, խոշոր ու ձեւ-ձերմակ բարձերուն վրայ, մինչև մէջքը հաղիւ վերմակին տակ, ինկած էր Արուս-

եակ կոնակին, թևերն ու կուրծքը հովանի, մահերը խառնակ:

Թևին մէկը, որ գիրք մը բռնած էր, կախուած էր հիմա անկողնէն վար, իսկ միւսը նետուած գլխուն վրայ մազերուն մէջ: Մինչ լաքուած ու մտասոյց դիմագծերուն մէջէն ակնարկը առաստաղի մէկ ճեղքը կը շեշտէր յամառ:

Դուրսը թեթև աղմուկ մը լսուեցաւ: Մէկը վեր վազեց սանդուղներէն առանց այլևայլու թեան ետ հրեց սենեակին դուռը ու նետուեցաւ ազնկայ ննջարանը, բայց քայլ մը ընելուն պէս կանգ առաւ իսկոյն:

— Ո՛հ, սոսկալի՛, այս ի՞նչպէս խեղդւած օդ է. դեռ անկողնին ալ մէջը. այս ի՞նչ սենեակ ի՞նչ անկարգութիւն:

Ու Մինէ շտապեց բացաւ պատուհաններէն մէկը, առանց վարագոյրները բարձնացնելու:

Արուսեակ փոխանակ պատասխանի՝ ձիգ աւաւ թևերը, կոտորուեցաւ, ու նորէն թուլցած ու խոժոռ, անշարժ մնաց բարձին վրայ:

— Է՛, չե՞ս ամչնար դուն. շուտով կէս օր է լինելու. ի՞նչ խալտառակութիւն է այդ. մարդ չնորհրով կը հիւանդանայ, առանց ատոր ալ դէմքիդ վրայ դոյն չէ մնացեր արդէն:

Ընկերուհին նորէն չի պատասխանեց:

Սև մազերուն խճճուած կահակներուն մէջէն անոր դէմքին ու վզին նուրբ մորթը կապոյտի դարնող թեթև երանդ մըն էր ստացեր ու մտաւ շրթունքները պինդ կծկած՝ փոքր քիթովը անհանդիստ կը շնչէր:

Անկողնին քովը արձանացած Մինէ դիտեց ակընթարթ մը լուռ այդ կենսալից, ազատ մարմինը:

— Չխօսի՞ս. ի՞նչ ես դէմքդ թթեցուցեր. բացականչեց վերջապէս ա՛լ չի համբերելով:

Արուսեակ ունքերը կուտած անոր կը նայէր միշտ մօռնջ, երբ յանկարծ թափով մը բարձրացաւ իր փռւած դիրքէն, յենեց մէկ արմուկը բարձին, ու չոր կարուկ շեշտով մը ըսաւ:

— Գիտե՛ս, Մինէ՛, ես խենթեմամ պիտի. ճշմարիտ խենթեմամ պիտի. ալ այս պա՛րզապէս անտանելի է:

Ի՞նչ է պատահեր նորէն:

— Պատահե՛ր. ոչի՛նչ. ի՞նչ պիտի պատահի. ի՞նչ կրնայ պատահիր ինծի. ցաւն ալ ճիշտ հոտ է: Ինչպէս երէկ, այնպէս ալ այսօր, այնպէս ալ վաղը. աշխարհքէ կտրւած բանտարկւած անհամ ազգականներու տաննեակի մը մէջ, մի՛շտ ղդուշ, մի՛շտ «ինչպէս պէտք է», մի՛շտ ստնձւած, մի՛շտ պարկեշտ...

Ուժով մը ձեռքի դիրքը նետեց մանձակալի գլխուն մօտը գրուած փոքրիկ սեղանին վրայ ու քիչ մը աւելի մեղմ ձայնով շարունակեց:

— Երբեմն անսովոր յանդգնութիւն մը կուգայ վրաս: Կը մտածեմ թքեմ բոլոր շրջապատիս վրայ, կտրեմ քեզի պէս բոլոր կապերս, ելլեմ երթամ ուրիշ աշխարհ մը, ուրիշ մարդոց մէջ, ինչ կը լինի թո՛ղ լինի. թող անօթի՛ մնամ, չարքաշ ապրիմ, միայն թէ բա՛ն մը ապրիմ: Այդ վայրկեաններուն եթէ գիտնաք մէջս ի՞նչ կը դառ-

նայ. բացատրելը դժուար է. ամբողջ էութիւնս նորութեան, յուզման ու շարժման կը ձգտի. կ'ուզեմ վազիմ, պոռամ, սեղմեմ. կարծես ամէն շունչ առնելուս բանի մը կը սպասեմ, որ անպատճառ պիտի գայ, որ ինքս ալ որոշ չգիտեմ ինչ է, որ չի գար...: Եւ. կ'սկսի հակադդեցութիւնը. կը ղգամ իսկոյն իմ անզօր, անկա՛մք, իմ միայնակ ու ողորմելի՛ վիճակս. արցունքը, այդ ապո՛ւշ արցունքը անմիջապէս կը հոսէ սրտիս տագնապն ու պապակը մարելու. և ջուրը թաթխած լաթի կտորի մը պէս, թուլցած, ճմրտթկած, ինքս իմ վրայ փակած կ'իյնամ անկիւն մը:

Մինէ կարեկցութեամբ բռնեց անոր ազատ ձեռքը: Նստեցաւ կամաց մը անկողնի եզերքին, դեռ գլխարկը գլուխը, դեռ ձեռնոցները չի հանած. ու խորհրդաւոր ժպիտով մը հարցուց:

— Ինչաւ միտքէդ անցած չէ՞, թէ այդ տակնուվրայութեանդ հիմքը ի՞նչ է:

Ի՞նչպէս չէ. եթէ ես ինքս չհաւկրնամ, նա՛, այդ գրքերը գաղտնիք պահել չեն սիրեր. որ ներս մտար նորէն այդ աեսակ տաք կէտի մը վրայ էի. այդ վէպերը մեզի պէս սփիւթիւցներ շունին, հողի՛ս. կը կարդամ ու կը նախանձիմ ատելու չափ կը նախանձիմ՝ այդ եւրոպական կեանքին, այդ նկարագրուած աղջիկներուն: Մե՛նք, փո՛ւ, մենք սիրե՛լ մը անգամ չենք կրընար. ո՛չ. չէ՞ որ անպարկեշտութիւն է. ատոր համա՛ր ալ ո՛ւժ պէտք է ու համարձակութիւն. ո՛ւրկէ՛ է մեզի այդ քաջութիւնը. ատենը ու հասարակութիւնը կաթիլ-կաթիլ դուրս է քամեր

մեզմէ ամէն ինքնուրոյնութիւն. որտի ամէն յա-
ժարձակ շարժում: Նստէ՛ աճկիւնը ու սպասէ՛,
մինչև որ ազգականներդ «չնորհքով գործի տէր»
ժարդ մը գտնեն քեզի համար ու դնեն շալակը.
է՛: Իսկ դուն սիրած ես, Մինէ՛. ի հարկէ՛.
ազա՛տ աղջիկ, գեղեցի՛կ, գերասանուհի՛. շիտակ
լսէ, ո՛ւր, ե՛րբ, շա՛տ:

Մինէ պահ մը լռեց ակամայ, ու գլուխը
դէպի կուրծքը հակեցաւ. վերջը ժպտեցաւ ընկե-
րունիի դէմքին ու տարիքը առած ապրած կնոջ
մը մայրական չեչոտվը աւելցուց:

— Լ՛, անուշի՛կս, իմ գործս ուրիշ է. ինծի
մէկ կողմ դի՛ր: Իսկ դուն շա՛տ կը ցանկան սի-
րել:

— Ալ ինչի՞ եմ պէտք, եթէ սիրել ալ չի
ցանկամ, Յանկա՛ւ. ի՛նչ բառ է այդ. ես կ'այրը-
ւիմ. եկեղեցին ու սուրբին առջևը վառ. մոռ-
ցուած կանթեղին պէս ինքս իմ մէջս, անպէտք
ու առանձին: Դուն այդ չես հասկնար, ի հարկէ,
դուն սիրա՛ծ ես. և վերջապէս քու կեանքդ ալ
ուրիշ է. միշտ նոր մարդոց մէջ, մի՛շտ զբաղած.
Իսկ ո՞րն է իմ բնկերական չըջանա, իմ զբաղումս,
նա՛, այդ վէպերը. կարդա՛, երադէ, ու տան-
ջուէ՛:

— Գիտե՞ս, Արուսեա՛կ. զուցէ ազէկ չես
ըներ շարունակ այդ ֆրանսական վէպերուն հետ:

— Է՛, թո՛ղ հոգիդ սիրես, իմ միակ զուար-
ձութիւնս՝ ինծի: Եւ, ըսե՛նք, դիրքն ալ որ ձեռ-
քէս առնես, սիրտս վերջապէս չե՛ս կրնար կրծ-
քէս դուրս քաշեր. մենք աղջիկներս այդպէս

մենք, կրնա՞ն ուրանար. սէ՛ր, սէ՛ր, ու կարո՛տ,
ու ծարա՛ւ, ու ոպառո՛ւմ. որու համար ամէ՛ն
քան գոհելու պատրաստ ենք մեր արտին խորքը:

Մինէ խոհուն դէմքը աղջիկին դարձուց. ու
սեւ ձեռնոցով ցուցամատը բարձի եղերքի ժան-
եակին վրայ սահեցնելով՝ հարցուց զսպուած ծալ-
նով մը, առանց բնկերուհիին նայելու:

— Ուրեմն իրա՛ւ կը կարծես, որ աղջիկը
ամէն բան գոհելու պատրաստ է:

— Ի՛նչ հարց. ալ ինչի՞ն է պէտք աշխարհը,
եբբ սէրէ գուրկ պիտի մնամ, երբ կեանքը վայելել
պիտի չկրնամ:

— Բայց, հոգի՛ս, շատ նեղ կը մտածես.
կեանքի վայելքը միայն սիրոյ մէջ չէ. մի՛ միայն
սէրը ի՛նչ է ինքնին, և ի՛նչքան պիտի տես:

— Ես այդ տեսակ հաշիւներ ընել չեմ կրն-
նար. և կը կարծեմ բոլոր կիներն ալ ինծի պէս
են. ի հարկէ խօսքս չորցած արտով աղջիկներու
մասին չէ. ինքդ ըտէ՛, այդպէս չէ՞: Ո՛վ է հար-
ցընողը ինչուն ու վերջը. թող լինի վերջը ինչ որ
կ'ուզէ. ամենագէշը՝ նախա՛նձ, կռիւնե՛ր, պա-
տակոտւմ. չէ՞. դէ՛, աւելի աղէկ. ժարդ գոնէ
յուզումներ կ'ունենայ, կիրք ու վիշտ. ինչի՞ է
նման անշարժ ջուրի վրան լեզի պէս բուսած այս
կեանքը:

Մինէ ճնշուող կուրծքին տակ հետզհետէ
աւելի դժուար կը շնչէր. ու կարծես մէկը հեծէր
էր անոր ծոծրակին. իրանը քիշ-քիշ կը կորանար
վար:

Իսկ ընկերուհին պահ մը լռեց. ակընթարթ

մը յառած ու մտաստյղ նայեցաւ ձեռքը բռնած իր մազի երկար մէկ փունջին, ձգեց բարձին, չփեց մեքենաբար իր այտն ու վիզը և յանկարծ արագ պոռաց։

— Մինէ՛, Մինէ՛, յուզում կ'ուզեմ ես, յուզում. կեանք, աղմուկ, իրարանցում. ես կ'ուզեմ սիրեմ։ Տե՛ն, այս մարմինը, որ ամենքը գեղեցիկ կը գտնեն, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ համար է այս. մինակուկ սենեակին անկիւնը թոռմեղով համար. և երբ կը մտածեմ, որ այս կեանքիս ամենաթարմ, հասուն ու ամէնէն զբաւիչ տարիներն են, որ այսպէս անխորհուրդ կը հոսին, կ'անցնին... Մինէ՛, չգիտե՛ս, չգիտե՛ս, չգիտես ինչպէս սիրեց կրնամ. ա՛ ա՛...

Ու մերկ թևերովն ու լանջովը փարեցաւ ընկերուհիին վիզը, մկաններուն բոլոր ուժովը քաշեց իրեն՝ ուժգին համրոյր գամելով անոր դէմքին, կրքի անզուսպ թափով մը։

Բաց ծոցէն հոսող կանացի բոյր մը, լեցուն կրծքին մէկ շօշափումը. ու այդ դողոջ-կաշուն շրթունքները Մինէին հակակրանք աղդեցին. կանաց հակակրանք մը՝ կանացի կրքոտութեան դէմ. և ինքզինքը ազատել ջանալով՝ ոտքի ելաւ անկողնէն։

— Կամա՛ց, կամա՛ց, խե՛նթ. գլխարկօ բըզըկտեցիր։

Արուսեակ քակեց թևերը, քիթ ու բերնին ինկաւ նորէն անկողնին վրայ, ու դէմքը պինդ թաղած բարձին մէջ սկսաւ բարձր հեկեկալ։

Մինէ մոտեցաւ, աշխատեցաւ հանգստացնե-

լու, ջուր տուաւ որ խմէ և երբ քիչ մը հանդարտեցաւ օդնեց անկողնէն ելլելու, գործ պատրասեց ու մեկնեցաւ։

Դուրսը պայծառ օր մըն էր. տա՛ք։

Մինէ կը քալէր առանց ո՞ր կողմ երթալը դիտնալու, ինքզինքը մոռնալու, իր մտածումներու կաշկանդող շրջանակէն կերպ մը դուրս գալու համար եկեր էր ընկերուհիին մօտ. և հիմա այդ ընկերուհին էր, որ աչքերուն դէմէն չէր հեռանար, անոր թևերուն կծկումը կ'ըզգար դեռ վզին շուրջը, ու շօշափումը անոր ուժեղ շըրթունքներուն։

«Ահա՛ ինչպէս կը սիրեն. ահա՛ ով է կինը. ահա՛ կինը ինչպէս կը սիրէ»։ Կը կրկնէր շարունակ մտքին մէջէն։

«Չոր սիրտ, չո՞ր»։ Է՛, արդէն ինքը կին չէր որ. այդ կէտին վրայ ամենքը համաձայն էին իր դէմ. ամե՛նքը. չէ՞ մի որ ինքը արուեստի աղջիկ մըն էր միայն. արուեստի...

Ու սկսաւ լեզի ծիծաղով մը բարձրաձայն խնդալ փողոցին մէջ։ Սակայն իսկոյն իր խնդուքէն ինքը անդրադարձաւ, վախցած նայեցաւ շուրջը՝ մի գուցէ տեսնող մը լինէր, ու ամչեցաւ։ Պէտք էր չի մտածել՝ ինչ գնով, ալ որ լինի, և քայլերը արագացուց դէպի ծանօթ ընտանիք մը, ուր չորս-հինգ աղջիկներ կային, ուր աղմուկն ու իրարանցումը անպակաս էր. պէտք էր ցրուիլ, ցրուիլ։

Հազիւ էր անոնց սեմէն ոտքը ներս դրեր, ու աղջիկներէն չորսը միասին «արքիստուհի»ին վրայ

թափեցան. ու Մինէ խկոյն ողողուած էր արդէն անոնց անդադրում չաղակրատանքին ու աղջկային զիլ քրքիչներու տարափին տակ:

Ճաշի մօտերն էր որ Մինէ վերջապէս տուն վերադարձաւ, տեսակ մը անսովոր հանդարտութեամբ ու խիստ ծանր քայլւած քով:

Դուռը դեռ չզարկած՝ ներսը բակէն խօսակցութիւն լսեց. կանացի, օտար ձայն մը:

Չանգը հնչելուն պէս՝ դուռը բացուեցաւ:

— Ախ, դուն ես, Մարիամ. ես ալ կը մտածէի՝ այս ո՞վ է:

Հրանտենց սպասուհին էր. տառնրեօթ-տասնրութ տարեկան դաւառացի միամիտ ու գլուխը կախ աղջիկ մը. կարմիր թշերով, գլխաբաց. ուրկէ մուրի պէս սև հաստ ու երկար հիւսք մը թիկունքէն վար կը սողոսկէր:

Դեռ նոր էր եկեր տնային յանձնարարութեամբ մը:

Որքեայրին գնաց յանձնարարութիւնը կատարելու:

— Տունը ի՞նչպէս են. հարցուց Մինէ հանդարտ ձեռնոցները հանելով:

— Աղէ՛կ են. բարեւ ըրի՛ն. տիկինս ըսաւ, այս քանի օր է ինչո՞ւ մեղի չես դար նորէն: Այգիի հաւողն ալ արդէն հասունցեր է գրեթէ. անցած իրիկունք...

— Հը՛մ. ըրաւ Մինէ չի թողնելով որ շարունակէ:

Ու քիչ մը վարանելէն վերջը:

— Իսկ ի՞նչ բանի է Հրանտը. տո՞ւնն է:

— Չէ՛. ան վերջի տտենները ամէն օր Պոլիս կ'իջնէ և ուշ ալ կը վերադառնայ. այնպէ՛ս տեսակ մըն է, տիկինս երէկ կ'ըսէր որ երևի գործերուն մէջ բան մը կարգին չէ:

Մինէ կախեց գլուխը. կատարեալ լրջութեամբ սկսաւ ձեռնոցին իւրաքանչիւր մատը ձիգ տալ. վերջը երկու ձեռնոցները դրաւ իրարու վրայ, ճի՛շտ իրար համաչափ. անգամ մըն ալ սկսաւ մատներէն քաշել զոյգը միասին և վերջապէս կամաց մը դրաւ սեղանին վրայ:

Բարձրացուց գլուխը, նայեցաւ շուրջը, խօսակցին:

— Մարիամ, այդ ի՞նչ աղւոր մաղեր ունիս, այդպէս սե՛ւ, առա՛տ, երկա՛ր. ըսաւ յանկարծ առանց որ և է կապի. ու քայլ մը առաջ եկաւ մօտէն դիտելու:

Սպասուհին նախ թեթեւ մը շիկնեցաւ. վերջը ուղեց բան մը ըսէ՝ չի յամարձակեցաւ. սակայն չի կրցաւ ինքզինքը երկար զսպել ու հարցը դուրս թռաւ չրթունքներէն:

— Եթէ այդչափ երկար մաղերը կը սիրես, ինչո՞ւ համար քու կ'իններդ կտրեր ես:

Աղջիկ մը մանչու մաղերով. Մարիամ արդէն խելք հասցնել չէր կրցած այս անճոռնիութեան և հիմա ներքուստ ուրախ էր այսքան ժամանակ սրտին վրայ ծանրացածը անգամ մը դուրս տալուն:

Մինէ նախ քիչ մը լուրջ մտածեց:

— Ե՛ս. է՛հ, ես ի՛նչ պիտի ընեմ երկար

մաղերը. մաղը աղջկան համար է, աղջկան չը-
նորհքը:

— Է՛հ, դուն աղջիկ չե՞ս. խնդաց Մարիամ:

— Նե՛ս . . . ե՛ս, ի հարկէ՛ ո՛չ. դերասան-
նուհի եմ:

Եւ դիմացինին միամիտ ու ասլած արտա-
յայտութենէն զուարճութիւն զգալով՝ հարցուց
խօսոյն կարծես աւելի խառնակելու համար:

— Գիտե՞ս ինչ բան է դերասանուհին:

Աղջիկը նախ ամէցաւ պատասխանելու,
վերջը ըսաւ, կէ՛ս մը պարսաւի շեշտով, կէ՛ս մը
քաշուելով:

— Լսեր եմ, որ երեսնին զանազան գոյներ կը
քսեն և ուրիշ մարդիկներու ձևեր կ'ընեն:

— Նա՛. քիչ մը շատ ճարիւղալիսական է
թարգմանած, բայց ոչի՛նչ:

— Ի՞նչ:

Մինէ՛ գրգռւած քանի մը անգամ գնաց եկաւ
քալի երկայնքովը. վերջը եկաւ կեցաւ Մարիամի
չիտակ դիմացը, ու վրայ տըւաւ, կարծես իր մը-
տածումները շարունակելով, զայրացկոտ, դառն
արհամարանքով:

— Ուրեմն դուն չգիտէիր, հա՞, որ ես աղ-
ջիկ չեմ: Ահա՛ միակ միամիտը, որ այդ ատիճան
պարզ բանը չի տեսներ: Աղջի՛կ. աղջի՛կը չատոնց
է մեռեր իմ մէջս. աղջի՛կը իր կանացի բնական
զգացումներով, հակումներով, մտածելու ու ցան-
կալու եղանակով: Եւ այդ բոլորի փոխարէն գի-
տե՞ս ինչ է դերասանուհիի մը ներքը. անգիտ
հաւաքածոյ մը զանազան տարիքի, վիճակի ու

գնաւորութեան կնոջ դէմքերու. բայց ի հարկէ
բոլորն ալ նկարած. ո՛չ իսկական. այն ա՛լ կի-
սատ կոտորտանք, թերի կամ պատռած. ետե՛ւը
փոշոտ սենեակի մը մէջ իրարու վրայ նետած քու-
շիւներու պահձու դէղի մը պէս. ուրկէ՛ նայելով
որուան պէտքին մէկ-երկուքը դուրս կը քաշես,
կը սրբես քիչ մը վրայի փոշին ու կը զնես բեմին
վրայ, հանդիսականներու զուարճութեան համար:
Օ՛, հանդիսականներու զուարճութիւնը, ամենա-
էականը այդ է: Աղջի՛կ. . . Ո՛վ ըսաւ քեզի. քու-
շիւներու ժողովածո՛ւ:

Ու ձեռքերը կոնքերուն, ծռեցաւ սպասու-
հիին վրայ:

— Է՛, ի՞նչ այդպէս ասուչ-ասուչ երեսս կը
նայիս, պատասխան չի տա՞ս. պոռաց յանկարծ ին-
քըն իր վարժունքէն նեղսրտած՝ բարկութիւնը
դիմացինէն առնելով:

— Ի՞նչ կ'ըսես. չեմ հասկընար քեզի. ինչո՞ւ
բարկացար. կմկմաց խեղճը՝ վախցած դիմադե-
րով:

— Չե՛ս հասկընար. ա՛յ, քեզի՛ երջանիկ
արարած:

Ու սկսաւ խնդալ:

— Մինէ՛, ի՞նչ բանի ես հոս. ի՞նչ կ'ընես
խեղճ աղջկան դէմ. խուեցաւ որբւայրիին ձայնը
սանդուղի վերէն:

Մինէ՛ ծրծաղը կտրեց, նայեցաւ վեր և զրդ-
ւանքի ծաղրով մը հծծեց.

— Դերասանութիւն, մօրաքո՛յր:

Դանդաղ ձեռքերով վերցուց սեղանին վրայէն
ձեռնոցները ու ծանր քայլերով իր սենեակը
բարձրացաւ:

ժ.

Թանձր ու թուխ ամպերը առեր էին երկինքը :
Եւ իրիկունը թէեւ այնքան ուշ չէր դեռ , բայց
պարտէզը , ծառերուն տակ մութի նուրը քող մը
աւարածուած էր արդէն ամպերէն ծորող , մանաւ
ւանդ հսկայ չինարի երկար ու խիստ ուտերուն
ներքեւ :

Հո՛ւտ , ճի՛շտ ծառի բունին կից , լայն գորգի
մը վրայ ծալլապատիկ կուշ էր եկեր պառաւր , ու
հնար եղածին չափ ինքն իր վրայ կը քած՝ ձեռքի
խաղի-թուղթերը կանոնաւոր տողերով իրարու տակ
կը շարէր , դանդաղ , լո՛ւռ , լո՛ւրջ , խորհրդաւոր ,
ու դողացող ձեռքով :

Թուղթ կը բանար :

Իր աջ կողմը ամբողջ հասակովը դէմքին վրայ
փռուեր էր Հրանտ , և թեւ ու կրծքով բարձի մը
մէջ խրած՝ ուշադիր կը հետեւէր մօրը ձեռքերուն :

— Նայէ՛ , բաղդը նորէն թելիդ տակը ինկաւ ,
նկատեց կինը նոր բացած թուղթը մատնանիչ
ընելով : Բաղդաւոր տղաս . մինակ գլխուդ վրայ
քիչ մը նեղութիւն կայ . ատ աղւոր չէ՛ . մէկ ալ
չեմ հասկընար սա երկու չէկերը քեզմէ ի՞նչ կու-
ղեն , սա չէկ մարդը ու սա չէկ կինը , որ ձախ
կողմէդ չի հեռանար . չէկերէն զգուշ եղի՛ր , մա՛նչս ,

մանաւանդ չէկ կիներէն . ամէն կնկան ականջ մի՛
կախեր , Աստուած պահէ քեզի անոնց փորձանքէն :

Հրանտ ժպտեցաւ , շատ աղէկ կը հասկընար
մօրը ակնարկները :

— Իսկ ճամբորդելու մասին ոչինչ չե՞նք րօն
թուղթերդ , հարցուց յանկարծ :

— Ի՞նչ ճամբորդել . դարձաւ կինը զաւկին՝
չե՛շտ անոր դէմքին դամելով աչքերը :

— Նա՛ , չգիտե՞ս . դէպի չէկերու աշխարհը :

— Չէ՞ որ դեռ երկու-երեք ամիս ժամանակ
սենիմ կ'ընէիր :

— Այո՛ . բայց , է՛ , ո՛վ գիտէ . գործեր կրնան
պատահիր , անակնկալ պատահարներ . մարդ կ'ըս-
տիպուի շտապելու . . .

Կմկմաց տղան երկմիտ , բայց նշմարելով որ
մայրը անհանգստանալու սկսաւ , իսկոյն փոխեց
թոնր .

— Իմ հարցուցածս ալ այդ է միայն , մա՛յրիկ .
կ'ուղէի գիտնամ , տեսնենք թուղթերդ ի՞նչ կ'ըսեն :

— Ծախբա՛ղ , ճամբաղ դեռ շատ հեռու է .
տե՛ս շարքի միւս ծայրը , ըսաւ կինը հաստատ ու
վճռական :

— Հա՞ . ուրեմն աղէ՛կ :

Պառաւր շարելը աւարտեց . երկու ձեռքերը
իրարու վրայ գոգը դրած՝ պահ մը լուռ սկսաւ
դիտել խորին ուշադրութեամբ առջեւը փռած
թուղթերուն դադանքը , և քիչ մը վերջը սկսաւ
նորէն մեկնել հատիկ-հատիկ :

— Ինչպէ՛ս ըսի գլխուդ վերի դին շատ մամը-
տուք կայ . մոմտուքը սիրտ կը մաշէ , ճահիլի բան

չէ. և այդ մտմտութիւնն ալ, նայէ՛, վրայդ հեռունե-
րէն կու գայ. ա՛խ, եթէ այդ հեռունեքէն անգամ
մը ձեռք վերցընէիր: Ուրիշ բան մըն ալ, որ չեմ
հաւնիր, տե՛ս, չորս դիտ բոլոր ուրիշ գոյնի թուղ-
թեր են. կարծես օտար, պաղ չրջանակի մը մէջ,
որ քու գոյնիդ չի յարմարիր:

— Է՛, ի՞նչ վնաս մա՛յրիկ. աւելի ազէկ.
զանազան գոյներ իրարու քով աւելի սիրուն
կ'երեւայ:

— Կ'երեւայ, այո՛: Ա՛խ, զաւա՛կս, մի՛ խառ-
ուիր. մարդ իր չրջանակէն դուրս գալու չէ: Երջա-
նիկը ա՛ն է, ով իր գոյնի մարդոց հետ իրեն սո-
վորական չրջանակին մէջը կը դառնայ: Իր չրջանա-
կէն դուրս շատ բան սիրուն կրնայ երեւար միայն,
հաւտա՛, ո՛չ իրեն համար: Ա՛մէն մարդ իր գոյնին
մէջ:

Հրանտ, որ մինչեւ հիմա անփոյթ ժամանցի
համար միայն կը լսէր մօրը, վերջին խօսքերուն
ակամայ բարձրացաւ քիչ մը բարձէն, ու աչքերը
յամառ սեւեռեց մօրը հանդարտ ու տխուր դէմ-
քին, ուր վշտերն ու անցեալը յարմարուելու ու
համակերպելու անջինջ դրոշմը զարկեր էին:

Առանց որդուն շարժմանը մասնաւոր ուշք
դարձընելու՝ կը շարունակէր ան իր գուշակութիւն-
ները, որը աւելի իր սրտէն, քան թուղթերէն կը
կարդար: Բայց Հրանտ ալ չէր լսեր ոչինչ:

Ամպերու ու ծառի խորհրդաւոր կէս-մութին
տակ, չուրջի գաղջ ու ճնշող օդի լռութեան մէջէն
յստակ ու տրտում չնշտերը պատգամի մը պէս իբ
մօրը հատու, ուղեղն էր թափանձեր:

« Երջանիկը ան է, ով իր գոյնի մարդոց հետ,
քրեն սովոր չրջանակին մէջը կը դառնայ... »:

Ե՛րջ. տաք հովը, յարձակուեցաւ յանկարծ
ծառի թաւ ճիւղերուն մէջ, ու կիսաչոր, դեղնա-
կարմիր տերեւներու անձրեւ մը տեղաց վար. քանի
մը հատը երերաթկալով ու դողողջ եկան նստեցան
թուղթերուն վրայ, հատ մըն ալ պառաւի քթան
մազերուն:

Հրանտ ցատկեց ոտքի:

— Մա՛յրիկ, լաւ է ներս երթանք, կարծես
փոթորիկը փրթի պիտի:

— Գնա՛, Մարիամը ինձի դրկէ, տա լաթերը
ժողվենք. պատասխանեց կիներ՝ անդին երկար պա-
րանի մը վրայ փռած ճերմակեղէնները մատնանիչ
քնկով:

Հրանտ կատարեց մօրը պահանջը. ծանր ու
մտախոհ բարձրացաւ դէպի աշխատանոցը, ուր
վերջին ժամանակները շատ քիչ էր եղած. այն ալ
միշտ պատահաբար՝ առանց աշխատելու:

Ու սեմին վրայ կանգ առաւ վայրկան մը,
քոլորովին թաղուած իր մատմունքներուն մէջ:

« Այդ չրջանակէն դուրս շատ բան կրնայ սի-
րուն լինիր, միայն ուրիշներու համար, ո՛չ
իրեն... »:

Եւ ինքը խենթ մը, որ կարծեր էր թէ ինքն
ալ իրաւունք ունի ուրիշ բնաւորութեան մարդոց
տրախութիւնները ունենալու: Ինքը լուրջ գի-
տութիւններու նուիրած աշխատատ. մը, ինչ կը
յարմարէր թր զգացումներուն ելլել սիրահարի
աանընթ. տարեկան պատանիի մը պէս, այն ա
Կերպասնոցի

Մինչի նման արուեստագետի անկայուն ու թու-
ցիկ բնավորութեան տէր աղջկան մը վրայ: Յի-
մարութիւն էր, այո՛. իսկ յիմարութիւնը՝ վայելել
դիտանալն ալ ամէն մարդու բան է: Ամէն մարդ
ի՛ր գոյնին համեմատ, ի՛ր շրջանակին մէջ...

Ու երկու դանդաղ, վարանոտ քայլով մտաւ
այդ շրջանակէն ներս. մօտեցաւ գրասեղանին,
յենւեցաւ թեթեւ մը ու կեցաւ:

Փոքրիկ պնակի մը մէջ պատրաստուած գու-
նաւոր յեղուկը ցամքեր էր բոլորովին. խեցի կտո-
րին վրայ պրկւած թաղանթը չորցեր ու կծկւեր,
ու նուրբ ապակիները թափւած էին շուրջը աղ-
տոտ, ոմանք պինդ իրարու փակած, իրենց մէջ
ձգմելով կակիլի չորցած փսփոս մը. և այդ բոլորի
կեդրոնը մանրագիտակը: Որու վրայ փռիլի բարակ
խաւ մը նստեր էր:

Տղան յանկարծ ցաւի, խղճի խայթի պէս
բան մը զգաց. այդպէս մտնալ, այդպէս լքել
իր քանքերուն աշխատակիցը, իր ձգտումներուն
հաւատարիմ՝ օգնականը, իր ընկերը...

Բռն թափով մը դուրս քաշեց գրպանէն
թաշկինակը. տարօրինակ ակնածանքով մը վեր-
ցուց, սկսաւ մաքրել գործիքը, ու տեսակ մը
դուրդուրանքով դրաւ նորէն, զգուշ՝ սեղանին
վրայ:

Նոյն եռանդով ալ սկսաւ արագ մաքրել ու
քիչ մը կարգի բերել շուրջը: Վերցուց գրքերէն
մէկը, բացաւ նշան դրած երեսը: Վերջը ձեռքաւ
իր կէսը դրած, կէսը նկարած ձեռագիրներուն,
ջանալով յիշել, թէ ուր էր իր աշխատանքը ընդ-
հատեր:

Եւ զգաց, որ վառ հաճոյք մը մէջը շրջան
առնել սկսաւ. հաճոյք մը աշխատելու կարօտին,
հաճոյք մը աշխատելու կարողութեան: Ո՛վ ըսաւ
թէ ինքը այլևս աշխատելու չնորհք չունէր. ո՛վ
ըսաւ որ իր սրտի անխորհուրդ ու անհետևանք
զգացումներուն ձեռքը կապուած ստորուկ էր:

Պէտք էր փեթուել այդ ոսկի անմիտ շղթա-
ները, որոնք որչափ ձիգ տաս. այնքան մարմնիդ
մէջը կը խրին. պէտք էր թափ առլ իր ուսերէն,
ամբողջ անիմաստ պատմութիւնը, Յնցուեցաւ.
Որագ վաղեց դուրս, թար՝ ջուր բերաւ, փոխյ-
ներէն մէկուն շիշը մօտ քաշեց, շարեց իրարու
քով պէտքի ասեղներն ու գործիքները, մաքրեց
մէկ երկու փորձի ապակիկ թարմ փրէփարագ
պատրաստել կ'ուզէր:

Ու ինքն իր ոգևորութենէն ուրախացած,
սկսաւ սուլել: . . . Սակայն սոյլը ընդհատեցաւ
յանկարծ, ընդհատեցան ակնթարթ մը և սրտին
զարկերը. ձեռքը չիչին՝ քարացած մնաց. ձանչ-
ցած էր վարէն Մինչին ձայնը:

Ուսողուզը թփուտաց հապճեպ ու թեթեւ
քայլերու տակ, ու աղջիկը հեւալով սեմէն ներս:

— Բարե՛ւ:

Տղան յամառ, անթարթ աչքերով կը նայէր
անոր. ո՛չ բառ մը. ո՛չ չարժու՛մ:

— Բարե՛ւ. չե՞ս լսեր. երևի, այս ալ նորա-
դոյն քաղաքավարութիւնն է:

— Ի՞նչ դործ ունիս հոս. հարցուց վերջապէս
տղան կրտուկ խեղդւած ձայնով մը:

— Այդ ի՞նչ անխելք հարցում է. խնդաց

Մինէ. քայլ մը ետ գնաց. բազուկները դրաւ
աթոռի մը թիկունքին, կուրծքն ալ վրան ու դըլ-
խարկի դարդերուն տակէն ինքն ալ լուրջ հայ-
եացք մը շինեց. դիտմամբ տղուն ձևովը, տղուն
նման:

Հրանտ աչքերը փախցուց, ձեռքի փոքրիկ
ունելին զայրոյթով նետեց սեղանին վրայ, ու
մէկէն դիմեց խօսակցին:

— Դիտե՛մ, եկար նորէն աշխատութիւնս
խանգարելու: Ինծի նայէ՛, հերի՛ք է. դուն ու
ես տարբեր գոյնի մարդիկ ենք. դուն ինծի ոչինչ
տալ չես կրնար: Դոնէ ունեցածս ձեռքէս խելու-
մի՛ հետապնդիր, հանդիստ թող ինծի իմ շրջանա-
կիւ մէջ. ես քեզմէ ա՛լ ուրիշ ոչինչ չեմ սպասեր:

— Հրա՛նտ, չե՞ս ամէնար. ամօ՛թ քեզի:
Միթէ՛ իրա՞ն չես ըմբռներ որ վարժունքդ կա-
տարեալ երեխայական է. ահադին մարդ պիտի
լինիս. ա՛յն ալ լոթթօթ, ա՛յն ալ մանազէտ,
ա՛յն ալ ջղային կեդրոնն . . .

Խօսքին հետ հետզհետէ թևերն ու կուրծքը
բարձրացուց աթոռի թիկունքէն, և ամբողջ հա-
սակովը շտկուեցաւ.

— Իսկ ե՛ս, ես կ'ամհնամ. դեռ աւելին, այդ
բոլոր յիմարութիւնները ինծի ուղղակի կը նւա-
տայնէ. կըմբռնե՞ս, կը նւանտայնէ Մենք չէնք-
չնորհք կը վախնանք իրարմէ ու կը փախչինք.
և ինչո՞ւ. որովհետև կը համակրինք իրարու,
իրար կը հասկնանք, մէկ մէկու սիրտ տալ ու
իրարու մօտիկութենէ օգտուել կրնանք, մանա-
ւանդ մեր այս տափակ շրջապատին մէջ: Լսէ՛,

ես ալ չե՛մ կրնար հանդուրժեր, որ մենք իրարմէ
խոյս տանք, որ երեսիս նետես, թէ ես կը խան-
գարեմ քեզի: Ո՛չ, ո՛չ թէ քեզի խանգարել, այլ
քու աշխատութեանդ թև տալ կ'ուզեմ ես. կ'ու-
զեմ որ իմ մօտիկութիւնս ու զգացումներս քու
օգնականդ լինի, դրդիչդ, քու մուսադ: Ա՛խ,
դուն իրաւ մուսայի հետ գործ չունիս. նա՛, ի՞նչ
պէս կ'ըսեն ձեր բնախօսական ժարկոյով:

Ու ժպտը աչքերուն՝ գլուխը քիչ մը ծռած
մօտ եկաւ տղուն:

— Բայց, Մինէ՛, սիրելի՛ս. . .

Հազիւ էր տղան բերանը բացեր, որ աղջկան
ձեռքը բարձրացաւ իսկոյն ու ափովը գոցեց անոր
շրթունքները:

— Ո՛չ Մինէ, ո՛չ սիրելի՛ս. ո՛չ մէկ առար-
կութիւն. վերջացա՛ւ. ալ ո՛չ մէկ խօսք այդ
բոլորի մասին. կը հասկնա՞ս: Դէ՛, հիմա ինծի
ըսէ՛ նայիմ, ի՞նչ կ'ընես հոս, դուն հանդիստ քու
գործդ շարունակէ. ա՛յ, ես ալ քեզի կ'օգնեմ.
կը կարծես չե՞մ կրնար. դուն ցո՛յց տուր մի՛նակ,
թէ ինչ պիտի ընեմ:

Հրեց աթոռը դրանեղանին առջևը, նստեցաւ,
մանրադիտակը քաշեց իրեն ու ծոցեցաւ վրան:

— Հապա ոչինչ չե՛րևար մէջը. բացականչեց
յանկարծ խնդում-երես՝ տղուն դառնալով:

Հրանտ ստիպուեցաւ ժպտելու՝ այնքան միա-
միտ էր այդ բացականչութիւնը:

— Դէ՛, ի հարկէ, եթէ տակը տեսնելու
առարկայ չի կայ, կեցի՛ր, պատրաստներէն քեզի
բան մը ցոյց տամ:

Մօտը խոշոր առւի մը բանալով՝ արդէն պատ-
րաստ, փակցուցած հին նիւթերէն ապակիկ մը
զատեց, անցուց մանրադիտակին տակ, ու գոր-
ծիքի պտուտակը բռնելով ծռեցաւ խողովակին
վրայ՝ տեսողութեան ամէնէն պայծառ դիրքը
բերելու:

Աղջիկն ալ նորէն ծռեցաւ քիչ մը: Հրանտ
նախ անոր ուսը թեթեւ մը իր ուսին վրայ զգաց,
վերջը աղջկան գլխարկին փետուրը որ իր մազե-
րուն քսուեցաւ, և աղջկայ գանգուրներէն ոլոր
մը, որ իր ճակտին ինկաւ: Տղու պտուտակը կա-
ռավարող ձեռքը, գողաց պտուկերը փախաւ խո-
ղովակին մէջէն: Հրանտ խաժաւ շրթունքը, գը-
լուխը քիչ մըն ալ թեքեց իր կամքին հակառակ,
ու երկուքի այրող այտերն ալ արդէն իրարու էին
փակած պինդ . . .

Վայրկեա՛ն մը միայն:

Հրանտ ետ քաշուեցաւ լանկարծ, բռունցքը
զայրացկոտ զարկաւ սեղանին ու հեռացաւ երկու
քայլ:

— Ահա՛ այդ բոլոր սիրուն ֆռագներու եզ-
րակացութիւնը: Սիրուն բառերով մենք իրարու
ճանկէ չենք ազատիր, պարապ բան է. պէտք է
ամէնէն գործնական ու կտրուկ միջոցին դիմել.
ես նոյն իսկ այս չարթու կը մեկնիմ Գերմանիա.
արդէն այսչափ կաղզուրի՛լն ալ հերիք է:

Եւ «կաղզուրիլը» մասնաւորապէս չեչ-
տուած էր:

Մինէ գլուխը վար կախած՝ գրքի մը թեր-
թերը կը դարձնէր ջղացկօրէն: Երբ աղան լռեց,

առանց իր դիրքը փոխելու հարցուց յատուկ չեչ-
տով մը:

— Որոշումդ հաստատ է:

— Այո՛, այո՛:

— Ուրեմն ըսէ՛ պատրաստութիւն տեսնեմ:

— Ի՞նչ պատրաստութիւն:

Մինէ աթոռին վրայ կէս մը դարձաւ գէպի
ան. ու յոտակ, հանգիստ թօնով մը կցեց.

— Ծամբարդելո՛ւ, քեզի՛ հետ:

— Է՛, թո՛ղ անհամ կատակներդ մէկդի. ես
այլեւս ամենեւին սիրտ չունիմ կատակելու, և եթէ
ակլինթարթ մը իմ հոգեկան վիճակս մտնել կարո-
ղանայիր, դուն ալ կը կորսնցնէիր կատակելու
ցանկութիւնդ:

— Ես չեմ կատակեր. եղաւ աղջկան կարծ ու
լուրջ պատասխանը:

Հրանտ դարմանքով անոր նայեցաւ չեչտ:
Աղջիկը իր բոլոր ուժովը սեղանին մէկ սուր ան-
կիւնը սեղմած ու զսպած իր շնջառութիւնը՝ տը-
ղուն կը նայէր անկեղծ ու պայծառ հայեացքով:

— Մինէ՛, բաւ. վերջապէս տղան: Եթէ
միտքդ խաղի ելլել չէ, հաւտա՛, որ ինքզինքդ
կը խարեւ: Հեռս չե՛ս դար դուն. չե՛ս կրնար
դար. այդ երազէն արդէն արթնցած եմ ես վերջ-
նականապէս: Մենք իրարու մէ՛կ բանով միայն
կրնանք օգնել. հնար եղածին չափ կտրուկ ան-
ջատուիլ իրարմէ:

Մինէ կապւած շարժումով, կամաց մը բարձ-
րացաւ աթոռէն: ձեռքը դեռ սեղանին՝ չիփ-չի-
տակ կեցու տղուն դէմ, ու իր այդ անսովոր
ժանր ու լուրջ խօսուածքով պատասխանեց:

— Կը կարծե՞ս: Սակայն գիտցի՛ր որ քու բոլոր ջղային կեդրոններուդ հետ միասին չա՞տ ձախորդ հոգեբան ես: Կը կրկնե՛մ քեզի. կ'ուզե՞ս այս վայրկեանիս ճամբայ ելլենք. կ'ուզես մինչև Գերմանիա, կ'ուզես մինչև դժոխք:

Դէմքի, դիրքի ու ձայնի այդ լրջութեան ու վճռականութեան դէմ տղու զարմանքը իր դադաթնակէտին հասաւ. յանկարծ իր կամքին հակառակ նոր յոյս մը պլպլաց սրտին մէջ. պլպլաց ու իսկոյն մարեցաւ. ու Հրանտ լեզի ժպտով մը կցեց:

— Իսկ դերասանութի՞ւնդ. երևի այսօր տունն ես մուցեր:

— Թո՛ղ. բացականդ աղջիկը ակռաներուն մէջէն.

Ու մինչև հիմա, զսպած դգացումներուն ու ձայնին մէկէն ազատ ընթացք տալով՝ նետուեցաւ դէմքը հրահրած, բուն շարժումներով ու խօսւածքը մոլեգնոտ:

— Դերասա՛ն, դերասա՛ն, ո՛ր կողմ դառնամ միլենոյն բառը երեսիս կը նետեն. ուրիշները ամենքը մարդ են, զգացումներ ունին, կ'ապրին, իսկ ես միա՛յն դերասան, մի՛շտ, ամէն տեղ, ամէնքի համար. ո՛վ ըսաւ. ո՛վ ըսաւ քեզի, որ իմ մէջս բնութիւնը մեռեր է, որ արուեստ է միայն մէջս, որ այդ արուեստին ամէ՛ն բան գոհեմ տրտի. ա՛, ծիծաղեցի՛. արդէն պէտք եղածէն աւելին ես զոհած եմ անոր. իմ երիտասարդութիւնս, իմ թա՛րմ երիտասարդութիւնս, և փոփաքէնը ի՞նչ է տւած ան ինծի:

Դողդըղացող լանջովը խօր շունչ մը առաւ:

— Լսե՛, շուտով քսանըվեց տարեկան կը լինիմ. և մինչև հիմա ես չեմ գիտցած թէ ի՞նչ բան է սէրը, թէ և րեմին վրայ շարունակ նոյն զգացումն է, որ ներկայացուցած եմ ուրիշներու քեֆին համար, ուրիշներո՛ւ. մի՛շտ ուրիշներու. իսկ ինքզինքիս, իմ սեփական պահանջներուս համար՝ ոչի՛նչ. Դուն չե՛ս կրնար երազեր անգամ, թէ ի՛նչ հրայրք, ի՛նչ ծարաւ ունիմ սիրելու՛, մինչ չըջապատողներս կա՛մ ապուշ հաճոյախօսութիւններ են շուրջած ինծի, կա՛մ լկտի նայուածքներ քուրիսներուն ետևը, պուտուարիս դրան մէջ. ի հարկէ՛. չէ՞ մի որ դերասանութիւն եմ. հաճոյքի, դուարձութեան առարկայ մը. խաղալիք մը՝ բեմի վրան բոլորի համար. բեմին ետևը մէկ-երկու մասնաւորներու. ֆո՛ւլ, այդ դարչելի դէմքերը, այդ հայրատ նայուածքները. ա՛նա՛ ի՛նչ տեսակ սէր են տաղարկած ինծի. ի՛նչ տեսակ սիրով են հալածած ետևէս. փողոցէ փողոց, բառիս բուն նշանակութեամբ:

Ու զգուանքի ծամածռութիւն մը դէմքին՝ դադար առաւ նորէն շնչառութիւնը կանոնաւորելու:

— Հրա՛նտ, ես ապրի՛լ կ'ուզեմ. ապրի՛լ քիչ մըն ալ ինծի համար, ապրի՛լ իմ տենչացած յուզումներովս: Մտի՛կ ըրէ, գեւ ո՛չ մէկ տղայ չէ մօտեցած ինծի քու զգացումներուդ այդ մաքրութեամբը քու մտածման եղանակիդ այդ աղնութեամբը, ուժովը. ես ո՛չ մէկ տղու դէմ չեմ զգացած այն, ինչ որ հիմա դէպի քեզի կը հրէ:

Պէնչ կարիք կայ քաշկուտելու. դէ՛, գիտցի՛ր, գիշերները երբեմն ամբողջ ժամերով քու համբոյրդ եմ անըջած միայն. ալ հերի՛ք է, որչափ ինքս իմ հակուսներս կտարել ջանացի. ալ չեմ ուզեր դիմադրեր. ո՛չ, ալ յոգնեցայ, և ինչո՞ւ, որո՞ւ համար: Հրանտ, ա՛ւ. քաշէ՛ տար ինծի ուր որ կ'ուզես, բրէ՛ ինծի հետ ինչ որ կ'ուզես. ես ապրիլ կ'ուզեմ. ես կ'ուզեմ սիրւիմ. սիրւիմ քու ամբողջ սրտովդ, երիտասարդի քու բոլոր կրքերովդ. ա՛ւ, քաշէ տար ինծի՛, քու սիրունի՛դ, քու սարսուկդ, կի՛նդ . . .

— Ի՞նչ կը կզււրտիք նորէն իրարու հետ. լուեցաւ դուրսէն մօտեցող տիկնոջ ձայնը, որ զանակի պէս Մինէի թափը կտրեց ու Հրանտի յափշտակուած կաշկանդումը:

— Դէ՛, հերի՛ք լեզւի տւիք. քալեցէ՛ք վար, մայրիկը պտուղ է շտկեր ձեզի. աւելցուց կինը սենեակի սեմին վրայ կանգ առնելով:

— Ի՞նչ. ո՞վ. հարցուց աղջիկը ցրւած.

Ու շատագունած դէմքը շփելէն վերջը՝ կոտորած ձայնով մը կցեց.

— Ա՛խ, ո՛չ. ես երթամ պիտի. դործ ունիմ, չեմ կրնար:

— Ձէ ի՞նչ. բացականչեց կինը: Այդ ի՞նչ գալս էր, ի՞նչ երթալ. քալեցէ՛ք վար:

— Ինծի քիչ մը տեղ ձամբու կը դնես, դարձաւ Մինէ երիտասարդին:

— Մէյ մը դուրս նայէ՛, աղջի՛կ, ի՞նչպէս խաւարեր է. ուր որ է հիմա անձրեւը կ'ըսկիւ. առարկեց տիկինը:

— Ոչի՛նչ. Հրանտը ինծի կողք մը կը ձարէ:

— Է՛, դուն խե՛նթ աս, ըրաւ կինը ձեռքի յուսահատ շարժումով մը:

— Խենթ էի՛. շեշտեց աղջիկը:

. . . Ճանապարհը կը ձգէր հոս հոն ցանձքնած ամարանտներու գոյգ շարքի մը մէջէն, որոնց կը յաջորդէր յաճախ պարտէզի մը երկար կիսափուլ պատը, կամ ընդարձակ խոպան տարածութիւն մը, որ գալիք չէնքերուն տեղը կը փռէր:

Երկինքը սեցած էր բոլորովին. կապարէ ամպերը վար էին կախեր, կովի հակայ ծիծերու պէս կաթկըթելու սպառնանքով. հովը հարաւէն կատաղի կը փչէր, որուն դէմ պարտէզի պատին փողոց կախւած ծառերը իրենց գլուխները կ'երեցնէին յուսահատօրէն:

Արդէն սակաւաթիւ անցուդարձը դադրեր էր բոլորովին: Ու այդ միակուլութեան մէջ Մինէ ու Հրանտ թեւ թեւ կը քալէին արագ: Հովը կը փչէր ետեւուն, ու ակամայ քայլերնին աւելի կ'արագցնէին:

Աղջկայ գլխարկը հովէն պատսպարելու համար՝ Հրանտ բացեր էր հովանոցը իրենց ուսին, որուն տակ երկուքը հնար եղածին չափ իրարու սեղմւած. կուրծք կուրծքի, դէմք դէմքի, ստքի նոյն չափովը կը յառաջանային:

Կըցկտուր, խառնակ, տաք, իրար ընդհարող իրարու հիւսւող քրտնալուծ մը հովանոցի խաւարու ֆօնին մէջ, որ մէջ ընդ մէջ համբոյրի մը խորհրդաւոր լուծեամբը կը միջակիտէր:

Այդպէս ալ գուցէ առանց նշմարելու, տեղ հասնէին, իրենց յափշտակութեան, հովի թափին ու հովանոցին տակ, եթէ յանկարծ փոթորիկը անսանձ չունչով մը գետնին ամբողջ աւազն ու փոշին օդը չի հաներ: Պահ մը ստիպւեցան կենալու, կարելիին չափ հովանոցին ետեւը պաշտպանուիլ փորձելով ու ոտքերնին պինդ գետնին դէմ տւած: Հովանոցին ճառագայթները կ'որացեր էին կոտրելու աստիճան:

Այլ շարունակել անկարելի է. նկատեց տղան: Փաշայի պարտէզին քովը կառքեր կը լինին կեցած սովորաբար քալէ՛, քիչ մը աւելի արագ, հիմա կը հասնինք:

Ու ընկերունին մէջքէն թեթեւ գրկելով, սկսան վազել հովի հրումին դէմ, փոշիի ամպի մը ետեւէն, որ տնոնց առջևը ճամբան կ'աւլէր:

Տղան սխալած չէր. երկու կառք կար հոն կեցած՝ խոշոր ընկուղենիի մը թաւ ճիւղերուն տակ պատուարուած՝ սպառնացող անձրևէն:

Երբ դոյզը այն կողմ՝ ուղղուեցաւ՝ առջևի կառապանը սանձերը վերցուցեր էր արդէն:

Հրանտ բացաւ իսկոյն կառքին դռնակը, օդնեց աղջկան նստելուն, ինքն ալ մէկ ոտքը կառքի ելարանին՝ ծռեցաւ ներս:

— Վաղը ի հարկէ կը սպասեմ քեզի, նկատեց Մինէ աղու ձեռքը երկու ափին մէջ առնելով:

Համբուրեցան:

— Դէ՛, ալ աս գիշեր համբոյր անըջելու պէտք չունիս. խնդաց տղան:

Աղջիկը փոխանակ պատասխանի թաթը ձեփեց անոր բերնին. ու հոգատար շեշտով մը կցեց:

— Դուն ալ միւս կառքը վերցո՛ւր, բաւական ճամբայ ունիս:

— Է՛, ինծի կառքը ինչ. բացականչեց Հրանտ ձեռքի ուժգին ու բաղդաւոր շարժումով մը:

Ամուր մը գոցեց կառքի դռնակը, ու առոյգ դուարթ ձայնով մը.

— Հա՛յտէ, շո՛ւտ. պոռաց կառապանին:

Մինէ հազիւ կրցաւ օդէ համբոյր մըն ալ ձօնել ապակիին ետեւէն, որ ձիերը թափ առին:

Դուրսի հովի գալարումներէն ու ոռնումէն ապահով, անխնայ դղրումէն խուլցած. ու զսպանակի անընդհատ ցնցումներուն մէջ օրօրուն, Մինէ ինկեր էր թոյլ մը անկիւնը, աչքերը գոց, հեշտանքի անծիր ողողման մը տակ: Իրեն կը թւէր, թէ կտրւած էր գետնէն ու վերը օդի եւ ամպերու տարածութեան մէջէն կը սլանար. մինակ ու երջանիկ. մինակ իր զգացումներուն հետ, իր զեղած սրտին ու Հրանտի համբոյրնեքուն, որոնք իր չրթունքներուն վրայ դեռ կ'այրէին . . . :

ժԱ.

Արդէն վերադարձա՞ր, բացազանչեց որբեւայ-
րին, երբ աղջիկը կառքէն դուրս ցատկելով՝ ոտքը
սեմէն ներս դրաւ։

— Փոթորիկը որ սկսաւ, ալ ուշ մնալ չուզեցի,
մէկ ալ փոթորիկին հետ թռչիլը, ա՛, հիանալի է.
մարդ կարծես թեւ կ'առնէ. չատոնց է այսպէս
սքանչելի հով ու աղմուկ եղած չունէր։

— Է՛, արդէն քու ո՞ր ըսածիդ մարդու խելք
կը հասնի. հովին սքանչելի՞ն որն է. այս դժոխքի
իրարանցումին սքանչելին էր պակաս, ննջարանիդ
պատուհանն ալ բաց ես ձգեր, զարկաւ ապակին
ու կոտրեց. գիշերը բացը պառկէ՛ որ հասկնաս
փոթորկի սքանչելին։

— Ննջարանի՞ս, իրա՞ւ. բացազանչեց աղջիկը
կարծես ա՛լ ուրախանալով։ Դէ՛, աւելի՛ աղէկ.
արդէն օդանցք չինել տալու միտք ունէի։

— Գնա՛, քեզի հետ խօսիլ չլինիր. դժգոհեցաւ
մօրաքոյրը՝ գէմքը անդին դարձնելով ցատկոտ։

Մինէ բարձր սկսաւ խնդալ, յարձակեցաւ
կնոջ վրան, երկու ձեռքով կախուեցաւ անոր ու-
սերէն հծծելով։

— Մօրաքոյր, ձեր ննջարանն ալ օդանցք մը
բանալ տո՛ւր հովին. այդպէ՛ս աղէկ է. թա՛րմ,
թա՛րմ օդ. նո՛ր, կը հասկնա՞ս, նո՛ր։

— Է՛հ. ըրաւ կինը արտունջի չեչտով ու Մինէի
ձեռքերը ուսերէն վար թօթելով։ Դուռն ինծի ա՛ն
ըտէ, ինչպէս են քո՛յրս, մայրի՛կը։

— Աղէ՛կ են, ամենքն ալ շատ աղէկ. ի՞նչ
հարցընելու բան է։

— Իոկ սերկելիւներուն համար ի՞նչ ըսաւ։

— Ի՞նչ սերկելիլ, հա՛ւ, հարցընելու ժամա-
նակ չեղաւ։

— Է՛հ, բանի պէտք չէ՛ս։ Ժամանակ չէ եղեր.
այսքան ատեն աչք-կապո՞ւկ խաղացիր։

Ու դժգոհ մտաւ քովի սենեակը։

« Աչք-կապո՞ւկ խաղացիր »։

Մօրաքոյրը այդ անսովոր արտայայտութիւնը
Մինէին շատ ծիծաղելի եկաւ. չրթունքներուն
մէջէն քանի հեղ կրկնելով ելաւ իր սենեակը։

Իր սենեակը առաջին աչքին ինկածը փոշոտած
արեւոտական ծաղիկներու խոշոր դամբուղ մը եղաւ.
որ վերջին ներկայացման էր նւէր ոտացեր։

Վրան տարօրինակ տպաւորութիւն մը ըրաւ
այդ կէտը թափթրված, չորցած, թուղթերը գու-
նաթափիլ սկսած զարդը, որ առհասարակ հաղիւ-
ր ուշադրութիւնը կը դրաւէր ուրիշ ատեն։

« Անցեալի մը աւերակը », մտածեց ժպտե-
լով։ Ու հայելին դէմը անցած անփոյթ չարժուածով
մը սկսաւ զլխարկը հանել. միայն կամքին հակա-
ռակ ոտիպուեցաւ քանի մը անգամ հայելին մէջ
հայեացքը դամբուղին անկիւնը ուղղելու. տեսալ
ժը դողունի, որ կարծես մարդ չի տեսնէ։

Վերջը յանկարծ դարձաւ կրունկին վրայ, մօտեցաւ գրասեղանին, որուն վրայ խառն ինկած էին իր դերերը պարունակող քանի մը տետրակներ, թաթոնական մէկ երկու ամսագիր ու դէպ մը լուսանկարներ, գլխաւորապէս հոշակաւոր դերասաններու: Նայեցաւ պահ մը, մատին ծայրովը մէկ-երկու հատը շարժեց զգուշ. ու անշարժ մնաց՝ աչքերը իր տետրակներուն:

Նախ տարտամ անհանդստութիւն մը եկաւ վրան, Վերջը իր սենեակը խորթ թուեցաւ իրեն ու անախորժ. կահե՛րը, գորգը, սեղանը, իւր ալիք ամէնը աչքէն հեռացնելու համար՝ մօտեցաւ պատուանին սկսաւ դուրսը դիտել:

Պատուանէն շեղակի կ'երեւար ծովը որ հիմա զայրոյթէն գունաթափ մարդու մը պէս գեղաներ էր, ու դիմքին բոլոր մշաններովը կը ցընցէր ամբողջ ընդարձակ տարածութեան վրայ:

Աչքերը անթարթ՝ ջրի այդ ջղուտ կծկումներուն յառած՝ կը մտածէր: Եւ իր յիշողութեան մէջէն արագ կը վազեն այդ տետրակներուն ու զամբիւղին կապուած տեսարաններ, խօսքեր, բեմ, քուլիս, ընկերներու դէմքեր, ցի՛ր-ցան ու ոստոտուն:

Աղջիկը բոլորովին տխրեցաւ, գէմքին կենդանութիւնը թուաւ վերջնականապէս, ճակատը փակցուց ապակիին ու աչքերը գոցուեցան:

«2ի մտածե՛լ, չի մտածե՛լ, մինչև կամաց-կամաց վարժ-իմ». փափաց յսելի ձայնով, չըտկրեցաւ, սենեակին մէջ զնաց-եկաւ մէկ-երկու անգամ. ու վճռեց բանով մը ինքզինքը զբաղեցնէ:

Սենեակը արդէն մթնած էր ու հովը դուրսը կ'աղմկէր: Վառեց ճրագը. անցաւ գրասեղանին առջևը. տետրակ, գիրք ու նկարներ տենդոտ շարժումով մը ժողվեց լեցուց անդին սեղանին միւս ծայրը. բացաւ վէպ մը, դտաւ իր նշան դրած տեղը, բայց կարդալ չի կրցաւ. գիրքն ալ նետեց ու քաշեց սեղանին գլորոցը, ու սկսաւ հոն թափւած հին նամակները քրքրել. այդ զբաղեցուց:

Սակայն հսգիւ քանի մը հատը արագ ու թեթեւ աչքէ էր անցուցեր, որ մէկուն վրայ կանգ առաւ լուրջ:

Թիֆլիսէն էր. ընկերուհիէ մը, որը իրբեւ սիրող երկու-երեք անգամ նոյնպէս եղած էր բեմի վրայ:

Աջ ու ձախ, ամէն տեսակ նիւթերու վրայ խառն կը գրէր. թէ հիմա ինքն ալ որոշած լըջօրէ՛ն գործին հետեւելու, և յո՛ւս ունի տեականապէս միանալու նոր խմբին, որը քանի մը աչքի ինկնող դերասաններ կազմելու վրայ էին: Ու երկար-բարակ կը պատմէր, թէ ինչպէս մէկ-երկու հարոոստ երիտասարդներ տրամադիր էին դրափագրութիւն մը դնելու, իբրեւ ֆօնդ, և թէ այս անգամ դորժը հաւանօրէն քալելու էր. արդէն կը մտածէին նո՛ր րէքթրթուարի, բեմային արհեստագիտական նոր մուծումներու մասին. նոյնպէս ջանքեր կ'ընէին քիչ-շատ յայտնի դերասանական ուժերը միացնելու. և ինչպէս ինքը լսած էր, հրաւիրելու էին և Մինէն:

Նամակը վերջացած էր շատոնց, բայց ան Երասմունին

դեռ միշտ թուղթը ձեռքը, աչքերը վերջին տողերուն, նստած էր խորասուզւած. — կարծես կը կարդար դեռ. սակայն իրօք ո՛չ կը կարդար, ո՛չ ալ նոյն իսկ կը մտածէր: Ծնշող քարէ զգացում մը կուրծքին վրայ, անդարձ կորուստի մը բուխ գիտակցութիւնը գլխուն մէջ՝ արձանացեր էր:

Հովը ուժգին թափով մը զարկաւ յանկարծ պատուհաններուն, ազակիները սարսուացին, ու հեծող ձայներու ամբողջ վոճմակ մը շրջանակի ճեղքերէն ներս սուլեց:

Մինէ սթափեցաւ կաշկանդումէն, թևերը քիչ մը բարձրացուց, ու ծիծաղի նմանող վայրի ձայնով մը՝

— Մախեցի՛, արեւստ ծախեցի՛, ծւաց ակուանտուն մէջէն, ու ձեռքի նամակին հետ դէմքին վրայ ինկաւ սեղանին:

Ակրնթա՛րթ մը:

Իսկոյն ցատկեց ոտքի, նամակը նետեց զըզրոցը, կդպեց, հագուստի դարակէն դուրս քաշեց անձրևի հաւըլօքը, հագաւ արագ, ու մինչև ոտքերը հասնող կոճակներու մինչև վերջինը կոճկելով՝ վար իջաւ սանդուղներէն:

Մօրաբրոջը յայտնեց որ մինչև բնթրիք նորէն կը վերադառնայ, քարիւշոնք անցուց զլուսը, ու նետեցաւ փողոց ուժեղ հովին մէջէն դէպի ընկերուհիին տունը:

«Պէտք է չի մտածե՛լ, պէտք է մոռնա՛լ, այդ բոլորը մէկ անգամ ընդմիջաւ գլխէն դուրս վանելու է, մէ՛կ անգամ ընդմիջաւ»:

Դուռը բացողը Արուսեակի մայրն էր:

— Դո՛ւն ես: Ա՛հ, ի՛նչ անտանելի հով. շո՛ւտ գոցէ դուռը: Եկո՛ւր նայէ՛, ներսը ուրիշ հիւր ալ կայ, ըսաւ կինը, ու նորեկը առաջնորդեց փողոցի շէնքի կից փոքրիկ սենեակը, ուր Արուսեակ սպասողական դիրքով մը դէպի մուտքը կը նայէր. մինչ անոր դէմը լամպը կրող սեղանին մօտիկ նըստած էր Գրիգորիկ՝ ծունկերուն դրած գրքի մը հետ խաղալով:

— Վա՛յ, դուք նորէ՛ն հոռ էք. հարցուց Մինէ տեսակ մը շեշտող կատակով:

— Շողենաւէն կը դառնայի, օրիորդը պատուհանը գոցելու վրայ էր, դուրսն ալ դարչելի հով, հանդիպեցայ վայրկեան մը. կարկանդակ տղան ձեռքը անոր մեկնելով:

— Ա՛ա, դարչելի հովը, ի հարկէ. բոլոր յանցանքը անորն է. վրայ բերաւ Մինէ ծիծաղելի լրջութեամբ մը ու քարիւշոնք գլխէն ուսերուն նետելով: Այդ դարչելի հովին ձեռքէն արդէն անկարելի է այս ծովափէն հանգիստ անցնիլը. ամէն բան տակնուվրայ կ'ընէ, հագո՛ւստ, մազե՛ր, և ըստ երևոյթին, սրտեր. . .

— Բազդակից մարդիկ իրար կը փնտռեն, զարմանալու ի՛նչ կայ, յարեց Արուսեակ, մեղա՛մաղձոտ յոգնած անխուժութեամբ մը բազկաթոռին մէջ տեղաւորելով: Աննպատակ, ճամբէն շեղած կեանք մը խմս, այդ տեսակ զծէն ելած կեանք մըն ալ պարոն Գրիգորիկինը, արդէն ճիշտ այս մասին կը խօսէինք, երբ դուռը զարկիր:

— Ուրիշ խօսքով՝ ձեզի խանդարեցի, ժպտեցաւ Մինէ վերջին բառը բուն աղջկային չարամբութեամբ մը ընդգծելով:

— Ա՛, ընա՛ւ. եղաւ ընկերուհիին խուսափ պատասխանը :

— Սակայն կը հետաքրքրուէի գիտնալու՝ այդ ի՞նչպէս է, որ պարոն Գրիգորիկի կեանքն ալ այդպէս յանկարծ «գծէն ելած» է դարձեր : Դու «գծէն ելած» կեանքիդ պատմութիւնը շատ եմ լսեր, բայց պարոն Գրիգորիկինը նորութիւն է ինծի համար :

— Քեզի համար դուցէ՛, միայն դժբաղդաբար ո՛չ ինծի համար. պատասխանեց ինքը, տըղան, վերին աստիճանի յուսահատ գիրք մը առնելով :

Գլխակո՛ր՝ ձեռքի գիրքը քիչ մը այս ու այն կողմ դարձուց ծոնկերուն վրայ, ու վշտաբեկ ձայնով մը աւելցուց :

— Է՛, օրիորդ Մինէ, դուք գտեր էք ձեր կեանքի չիտակ ուղին ու հաստատ քայլերով առաջ կ'երթաք. դուք ի՞նչ գիտէք հոգեկան վարանումի, ներքին, ինքրիմէ դժգոհութեան խոշտանգիչ զգացումները. դեռ աւելի՛ն. ուղղակի դաւաճանութիւնը գէպի իր եսը, գէպի իր ուժերը, իր տաղանդը : Մարդ զգայ, որ ինքը ձիրք ունի ու շնորհ, որ ստեղծւած է գեղարեստներու պաշտամունքին համար, և տեսնէ՛, թէ ինչպէս իր կամքին հակառակ կ'անցնին օրերը ապարդիւն կեանքի ջնջին գործերուն մէջ, ուժերը կը մնան առանց գործադրութեան, և աստւածային կայծը, որ հոգիիդ խորքը կը պլպլայ, չի արծարծեր ո՛չ մէկուն զգացումները : և ներշնչմանդ մտքերը, որ մի՞նչադի առանձին վայրկաններուն

հոգիիդ եթերին մէջէն կը զիկզակեն, անդառնալի ու անհետ կը սաւառնին անհունութեան մէջ ու կը կորչին անօգուտ, անօգո՛ւտ ապագայի համար :

Ու յանկարծակի շարժումով մը գիրքը դրաւ սեղանին վրայ, շարունակելով դառնասիրտ :

Դուք կրնա՞ք ըմբռներ այն անտանելի կեանքը, որ ես կը վարեմ : Մտածեցէ՛ք անգամ մը. ամբո՛ղջ օրը փոշոտ, տաք ու նեղ դրասենեակին մէջ, անվերջ հաշւետարեւուն վրայ կըքած. թրւանշաններ, յաւիտենական թրւանշաններ, որոնք հոգիիդ ոչինչ չեն խօսիր. մինչ միտքդ իր ամբողջ թարմութեամբը, իր բովանդակ բանաստեղծական գերագրգռականութեամբը բացք կը ձգտի՝ մարգագետնի առւակներուն սնդադրում մէջները վճռելու, անտառներու շրջիւնին մէջէն բնութեան սրտին գաղտնիքները լսելու : Հաշւապահ մը, որ փթացած ուղեղով տուն կը դառնայ, հոն աւելի ազատ գիտակցելու համար, որ իր Փօէթի վսեմ կոչումէն օր մըն ալ կորսնցուց անդարձ :

Մինէ ինքն ալ չդիտէր ինչու սկսաւ սրտնեղիլ :

— Ծշմարիտ դեռ չի հասկցայ ինչո՞ւ համար է այդ բոլոր տանջանքը. աղէ՛կ, ինչո՞ւ ուրեմն չէք հետևիր ձեր «Փօէթի վսեմ կոչումին» : Ինչպէս որ կ'ըսէք :

— Արգելքներ, անվերջ արգելքներ, աղնի՛ւ օրիորդ, որոնք մեր անճոռնի իրականութեան մէջ տաղանդներուն առջև պատնէշ կը քաշեն :

— Պարա՛պ խօսքեր, տաղանդը իր ճամբան կը բանայ. իսկական ուժը պատնէշներ չի ճանչնար, բարեկա՛մ. տաղանդի դէմ արգելք չի կայ, բացառանկեց Մինէ ինքն ալ տաքնալով:

— Ա՛խ, օրիո՛րդ, կա՛ն, դժբաղդաբար տաղանդի համար ալ արգելքներ կան, հօծեց տղան ժելամաղձոտ՝ զլուխը երերցնելով:

Մինէի կոնակն ի վար կարծես յանկարծ պաղ ջուր լեցուցին, ցնցւեցաւ, ու շրթունքը խածած աչքերը գետին ձգեց:

Անդրադարձած էր իր վիճակին վրայ:

Տղան իրաւունք ունէր. արգելքներ կային: Ձէ՞ որ ինքն ալ հիմա շիտակ իր արւեստի վաճառանոցէն կու գար:

«Վաճառանոցէն . . .»

— Այօրինքն գոնէ ընդհանրապէս առած. չարունակեց տղան նոյն կոտորւած չեշտովը: Բացառիկ ուժեր կան ի հարկէ, բացառիկ ընդունակութիւններ, որոնք անխտիր ամէն բան ոտքի տակ տալ կրնան իրենց կոչումին ծառայելու համար. բայց այդ ամէն մարդու բան չէ, ամէն տաղանդի՛ ալ բան չէ: Ես կը հասկնամ ձեզի. դուք ինքզինքնիդ աչքի առաջ ունիք, երբ այդպէս վստահօրէն արւեստը արգելք չի ճանչնար կ'ըսէք. բայց դո՛ւք, օրիո՛րդ, հաղուազիւտներէն էք, մի՛ մոռնաք:

— Իմ մատին չխօսի՛նք. ընդհատեց աղջիկը կոչալ:

— Մի՛ վրդովւիք. ես ձեր այդ հպարտ համեստութիւնը անշուշտ վիրաւորել չեմ ցանկար.

տակայն և անկարող եմ չի կրկնելու, որ դուք արգէն մի՛շտ իմ զարմանքիս ու հիացումիս առարկան էք եղած. ձեր արւեստը՝, ձեր հոգեկան ուժը, կամքը ես իբրեւ չնաչխարհիկ երևոյթ մը կը նկատեմ, որուն առջև մարդ ակամայ պիտի խոնարհի. . .

Մինէ ծնոտները սեղմած՝ ձեռքի դժգոհ ու դայրացկոտ շարժում մը Երաւ. երիտասարդը ըստիպւեցաւ իր ներքոյը ընդհատելու. ժպտեցաւ ու կցեց:

— Իսկ սովորական մահկանացուներս թոյլ էակներ ենք. կեանքի մանր պէտքերուն ու ընտանեկան կապերուն տակը ա՛լ աւելի չլթայւած: Կեանքի հոսանքը ուժեղ է. տնային պէտքեր, հոգեր, քոյր, մայր կը կաշկանդեն, կը խեղդեն տաղանդն ալ, արւեստն ալ: Մարդ նախ դիմադրել կը մտածէ, վերջը կ'ըստիպւի քիչ մը տեղի տալու. մէկ ալ կը տեսնես ինկեր է հոսանքին ճիշտ մէջ տեղը. որ իր անագորոյն ալիքներուն վրայ վա՛ր կը քշէ քեզի ալ, միւս հազարաւորներուն հետ, միւս հազարաւորներուն պէս:

Եւ ամփոփին վրայ չափւելով, փոխւած ու կատակող չեշտով մը աւելցուց իսկոյն:

— Բայց է՞, մարդ ամէն բանի վերջապէս կը վարժուի, այդպէս ալ հոսանքն ի վար, երբ մանաւանդ օրիորդ Արուսեակի նման վիճակակիցի մը ընկերութիւնը ունի իր հետ: Ձէ՞, օրիո՛րդ: Օրիորդ Մինէն չի հասկընար, թէ ինչ բոկ է գծէն ելած. բայց դո՛ւք ու ես, մենք իրաւ կը հասկընանք. այնպէս չէ՞:

— Այո՛, դժբաղդաբա՛ր, պատասխանեց Արուսեակ կեղծ հառաչանքով մը, ու նահատակուհիի մը դէմքը հագնելով։

Յանկարծ փայլակին՝ աչք ծակող ճերմակ լոյսը սենեակը ողողեց ականթարթ մը, և յաջորդող խլացուցիչ որոտը տան պատերը դողացուց։

— Յիսո՛ւս-Քրիստո՛ս, բացագանչեց Արուսեակ սարսափած։

Մինէ ալ ցընցեցաւ։

— Ե՛կ, օրիո՛րդ, խօսքի բռնեցեցանք, իսկ տունը ինծի կ'ըսպասեն, քանի անձրեք չէ սկսեր շտապեմ. բռաւ երիտասարդը, ոտքի ելնելով։

— Այո՛, այո՛, ես ալ, կցեց Մինէ արագ, իր մտածումներուն մէջէն, տեսակ մը ցրած ու մեքենաբար, շարժումներն ալ խօսւածքն ալ։

Փողոյի դռան ներքը իրարու ձեռք տւին։

Գրիգորիկ կ'ուզէր ընկերանայ օրիորդին մինչև տուն, բայց աղջիկը բացարձակապէս մերժեց՝ պնդելով որ ինքը այդ փողոցներուն մէջ առանձին երթալու փոյթ չընէր, և որ ընդամէնը քանի մը քայլ ալ տեղ է։

Ու սրացաւ դուռնէն դուրս, դէպի ձախ, մինչ տղան ծռեցաւ դէպի աջ, որուն ետեւէն հովը իր ամբողջ թռքերովը կը փչէր. հազիւ երկու քայլ ըրեր էր փողոցին մէջ, որ յանկարծ ոտքը դէմ դրաւ գետնին, կեցաւ, դարձաւ ես ու պոռաց խոր մութին մէջ։

— Կը տեսնէ՞ք, օրիո՛րդ Մինէ, ինծի հովը ի՞նչպէս կը քչէ, որ կ'ըսեմ ինծի չէք հաւատար. ե՛ս մի՛շտ հովերուն հետ, որոնք ինծի վա՛ր կը

հրեն, տո՛ւն, դէպի ընտանիքը. իսկ դո՞ւք. դուք մի՛շտ հովերուն հակառակ. հապա՛։

Ու սրախօսութենէն կատարելապէս դո՛ն գլուխը կծկեց օձիկին մէջ և սկսաւ գրեթէ վազել հովի թևին տակ։

Մինէ ծանր կը քալէր. ստիպւած էր ծանր քալելու։ Ծէնք-չնորճ կռիւ մըն էր այդ, Մարմարայի հարաւէն իր վրայ դրո՛ն տուող օդի վիթխարի հոսանքին հետ, որ իր հազարաւոր խառնակիչ ձեռքերը աղջկան հագուստներուն մէջ խրած, ե՛տ ե՛տ կը մղէր։

Մինէ յանկարծ հաճոյք մը զգաց այդ վայրագ դիմադրութենէն, սիրաբ սկսու արագ բարախել, գլուխը ա՛լ ծռեց հովին դէմ հասու տալու դիրքով մը, ու շունչը հրահրած՝ կրկնակի ուժ տուաւ քայլերուն։

«Հոսանքին դէ՛մ, հոսանքին դէ՛մ...» կը փսփսար իրարու դամւած ծնօտներուն մէջէն։

Իրմէն երկու քայլ աջ ծոյն էր, որ նոյնպէս հովին հետ կուր ընտանած զայրոյթէն կ'ոռնար, կը գալարէր բոլոր մկաններովը անոր քմայքին չ'ենթարկուելու համար, ու իր կատաղութեան լորձուքը խոչոր փեռթերով կը նետէր դուրս, քարափին վրայ, մինչև աղջկան ոտքերուն տակ։

Ու վե՛րն ալ մէկը հերոտտած, կը մուտար ամպերուն մէջ խո՛ւլ, հեռաւոր ու սպառնալից որսուժով մը։

Ամէ՛նն ալ թաղւած հո՛ծ խաւարին մէջ. որը մեղմել չէին կրնար հո՛ս ու հո՛ն տնկւած լապտերները, իրենց փոչոտ ու մրոտ ապակիներուն

հտեւէն. և լոյս տալու փոխարէն՝ իրենք կը դող-
ղըղային իրենց թրթռացող ասկիւններովը, եր-
կիւղէն ակռաները իրարու զտրնող վախկոտի մը
պէս:

Մինէ թեքւեցաւ ձախ ու իրենց փողոցը
մտնել կ'ուզէր, որ հարկադրեցաւ պատը բռնելու
ու քայլ մը ետ առնելու: Փողոցէն ու ծովու քա-
ցէն փչող հովի երկու հոսանքները հո'տ իրարու
ձուլւելով՝ անդիմադրելի թափ մը առեր էին,
որուն դէմ աղջիկը յանկարծակիի եկաւ:

Իր այդ ակամայ նահանջէն ա'լ դայրացած՝
սեղմեց բռունցքները կրծքին, կծկեց բոլոր մկան-
ները ու ամբողջ ծանրութեամբը հովի առածդա-
կան լանջին վրայ ինկած՝ փորձեց այդ անկիւնէն
անցնելու դիմացի պատին տակ:

Չի կրցաւ:

«Անցնի՛մ պիտի, ես անցնիմ պիտի», պոռաց
կատղած վայրի յամառ չեչտով մը հովի դէմքին.
ու կամքի գերազոյն ճիգով մը կծկւեցաւ, աւելի՛
խոնարհեցաւ վար, հրե'ց, ոտքին մէկը փոխած
էր արդէն, քայլ մը, քայլ մըն ալ...:

Անցած էր...:

ժ.Բ.

Մազերը խառնակ, անխնամ հազուադուր, ձեռ-
քերը մէջքին, անվերջ կ'երթեւեկէր Մինէ փոքր
սենեակին երկայնքովը, շարունակ դուռնէն մին-
չեւ պարտէզին վրայ նայող բաց պատուհանը, ուրկէ
արեւի պայծառ լոյսին հետ առատ ներս կը խու-
մէին թաց հողէն բարձրացող նուրբ գոյութիւն ու
անձրեւէն լւացւած ծաղիկներուն արթնցող բու-
րումը:

Մինէ կը քալէր շրթունքները պինդ սեղմած,
ճակատը կրնճոտ ու կեդրոնացած՝ մտածման մը
վրայ: Ամէն անգամ վա'րը տան դուռը զարնուե-
լուն՝ կանգ կ'առնէր չնչարգել ու ականջ կը դնէր
լարւած, սարսափէն սրտատրոփ. մի՛ գուցէ եկողը
Հրանտը լինի. թէեւ տենդոտ անհամբերութեամբ
միայն անոր կը սպասէր ժամերէ ի վեր:

Ամբողջ գիշերը մաքառումի, կշռելու, ինք-
զինքը համոզելու, ցաւի ու յուսահատ արցունք-
ներու անընդհատ շղթայ մըն էր եղած: Եւ այդ
վարան տանջանքի երկունքէն ծներ էր վերջապէս
առտուան լոյսին հետ իր հին վճռի անողոք վաւե-
րացումը միայն, թէ անցեալի ձգտումներէն վերջ-

նորէն ձեռք վերցնել իր բանը չէր, թէ իր ու
Հրանտի մէջ եղած կապը ոչինչ բաղդաւոր բերել
չէր կրնար, ո՛չ իրեն, ո՛չ տղուն. պէտք էր խզել:
Դուռը դարկի՛ն, վարը: Սարսուռ անցաւ աղ-
ջըկան մարմնէն:

Կեցած տեղը՝ արձանի պէս քարացած՝ լսեց,
թէ ինչպէս մօրաքոյրը խոհանոցէն դնաց դուռը
բացաւ. ճանչցաւ Հրանտի ձայնը, որ կնոջ հետ
պահ մը խօսքի բռնուեցաւ: Խօսակցութիւնը
կտրուեցաւ յանկարծ, ու Մինէ որոշեց տղուն
քայլերը, որ սանդուղներէն վեր կ'ենէր:

Սիրտը կեցաւ ակընթարթ մը զարնելէ:

— Ո՛ւր ես: Բարե՛ւ, Մի՛նէ. ի՞նչ կ'ընես
հոտ:

Հնչեց տղուն զուարթ ձայնը, դեռ հազիւ
սենեակի սեմին վրայէն. ու թևերը առաջ մեկ-
նած՝ շտապեց դէպի աղջկը:

Կեցի՛ր, կեցի՛ր, մի՛ մօտենար...

Անճանաչ, յուսահատ հնչիւն մըն էր, որ Մի-
նէի չրթունքներէն դուրս թռու:

Հրանտ ցնցւեցաւ, կեցաւ ու նոր նկատեց
աղջկան դուռնատ ու ալիակերպւած դէմքը:

— Մինէ՛. դուն հիւանդ ես. ի՞նչ է պատա-
հեր, բացականչեց տղան տարտամ նախազգացու-
մով մը ինքն ալ գոյնը թաքնելով:

— Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ... Ինձի լսէ՛. Հրանտ.
եքէկ քեզի ինչ որ ըսի, ինչ որ մեր մէջ անցաւ,
ի հարկէ, գիտե՛ս դուն, վայրկեանի խռոտափուկ
տրամադրութիւն մըն էր միայն. անչուշտ լուրջ
կարեւորութիւն չե՛ս տար այս բոլորին. այդ ան-
կարելիութիւնն է:

— Մինէ՛... միայն կրցաւ արտասանել երի-
տասարդը, այնքան անսպասելի էր կրած հար-
ւածը:

Իսկ աղջկը վրայ տւաւ իսկոյն ամբողջ
մարմնով դողդոջուն:

— Լսէ՛ ու մի՛ դժւարացնէր գործս. չգի-
տե՛մ, կրնա՞ն երեակայեր թէ հիմա ինչ կը դառ-
նայ մէջս: Բայց է՛, կրնաս թէ ոչ, այդ նո՛յն է
վերջապէս. այս ամբողջ, ամբողջ գիշերը խորհեր
եմ ես. խնդրի ամէ՛ն կէտը, ամէ՛ն կողմը. չի
կա՛յ, ուրիշ ելք չի կա՛յ. և հաւտա՛ նոյն իսկ
քու օգտիդ: Լսէ՛ ինձի, Հրանտ, եթէ հիմա ար-
ւեստս թողած քու ետեւէդ ալ գամ, ես երբե՛ք
սրտանց քեզի ներելու չկրնամ. ու դուցէ քիչ քիչ
պարզապէս յափշտակիչ մը, ընդունակութիւններս
բռնաբարող մը պիտի դառնաս աչքիս. տեսակ մը
բռնաւոր, բանդապա՛ն: Մինչ դուն, Հրա՛նտ,
դուն իմ միակ սէրն ես. և իմ այդ զգացումս
պէտք չէ որ ինչայ ու լըրճի. ես կ'ընտրեմ քեզմէ
հեռու, միշտ հեռո՛ւ, բայց սիրտս քեզմով լեցուն,
ու մտքերս ալ միշտ յափշտակւած դէպի քեզի:
Կը տեսնե՞ս. պէտք է որ դուն ինձի հասկընաս.
պէտք է չմեղադրե՛ս ինձի:

Հրանտ կեցած էր մէկ ձեռքով քովի աթո-
ռին յենած. գլխարկը դեռ ձեռքին, տարօրինակ
ժպտուն-ապուշ դէմքով մը, որուն հետզհետէ խո-
ժոռ արտայայտութիւն մը տեղի տւաւ. ունքերը
ժողվրեցան, չրթունքներու երկու անկիւնները
կախուեցան վար. աղջկայ աչքերուն դէմ կար-
ծես տասնեակ մը տարի ձերա աւ:

Երբ Մինէ լռեց՝ առանց ոչինչ առարկելու, գլուխը քիչ մը աւելի բարձրացուց, չտկեցաւ, դարձաւ ետ ու դէպի դժուար։

— Հրա՛նտ... պոռաց աղջիկը խելացնոր ձայնով մը։

Տղան ակամայ կեցաւ ու ետ նայեցաւ։

Լճու... .

Մինէ երկչոտ ու վարան երկու քայլ մօտ եկաւ։

— Կ'ուզես այսպէս ձգես ու երթա՞ս, առանց ինծի բառ մը ըսելու։

— Ի՞նչ կ'ուզես որ ըսեմ։

Լուեցաւ տղու փոխած ձայնը չոր ու խեղճ չեշտով մը, որուն իսկոյն կծու երգիծանքը յաջորդեց։

— Դուն արդէն ըսիր պէտք եղածը. դուցէ պէտք եղածէն աւելին։

Հիւանդ ժպիտ մը ելաւ դէմքը. ու կ'ուզէր նորէն դէպի դուռը։

— Հրա՛նտ, Հրա՛նտ, սպասէ՛, եթէ ինծի կը սիրես, եթէ ինծի... այսպէս ձգես, երթա՛ս. անկարելի՛ է, ես կը խենդենամ. կեցի՛ր. դուն պէտք է ինծի հասկընաս, դուն... Զեռքդ, ձեռքդ տուր ինծի... .

Ու անհամարձակ քնքշութեամբ մը տղու ձեռքին դիպաւ։

— Է՛, թո՛ղ, հոգիդ սիրես, այդ դերասանական ձեւերը մեկդի. չնորհքդ պահէ՛ր թեմին. ալ ի՛նչ կ'ուզես ինծիէ։ Մի՛ վախճար՝ դուն չես խենդենար։

Ու արդէն ձգած ելած էր սենեակէն։

Այդ արհամարանքը լախտի հարուածի մը պէտք իջաւ աղջկայ դիմուն։ Շրջմած ու անշարժ մնաց իր կեցած տեղը. երկու ձեռքը դէպի առաջ մեկնած բան մը բռնել ուզելու դիրքով, ծնոտը կախուած, դէմքը երկար, քերանք բաց ու աչքերը անիմաստ փայլով մը։

Երբ վարի դռան դռեւիլը լսեց, սոսկալի ցաւ մը ծակեց սիրտը, կաշկանդուած լուծեցաւ, ու դադափար մը միայն գտաւ գանկին տակ. վազի՛ր, հասնի՛ր տղուն ետեւէն... .

Դողացող ձեռքերով ընդորովին մեքենաբար շտապ դիմարկը մաղերուն անցուց, ու կրկնողը ուսերուն նետելով սրացաւ սանդուղներէն վար։

— Ո՛ւր այդպէս նորէն խենդի պէտ. Հրանտը ինչո՞ւ չի մնաց. հնչեց խոհանոցէն մօրաքրոջը դարմացած ձայնը, երբ Մինէ արտօրալով տան դուռը կը բանար։

Աղջիկը ոչինչ չլսեց, գոցեց դուռը ուժով մը։ Ո՛չ փողոցի ցեխը, ո՛չ լճացած ջուրերը, ոչ ի՛նչ չի նշմարելով՝ աճապարեց դէպի նաւամատոյց. ուր կառքերը կը կենային։ Ցատքեց առաջին հանդիպած գոց կառքին մէջ, որուն դուռը վերէն կառապանը արդէն բացեր էր։

— Շո՛ւա, չո՛ւա, արա՛գ. պոռաց մարդուն կոնտակին։

— Ո՛ւր. հարցուց կառապանը իր նստարանէն. դէպի կառքին ներսը ծռել ուզելով

Ո՛ւր... .

Եւ իրաւ ո՞ւր. ո՞ւր պիտի գտնէր տղան. տո՛ւնը. Մինէ վախցաւ Հրանտի մօր երեօթին նայե-

էու գաղափարէն անգամ. ի՞նչ էր ըսելու տնեցւոց .
և ի՞նչ պիտի ըսէր վերջապէս տղուն , ի՞նչ կրնար
ըսեր , ի՞նչ խորհուրդ . չէ՞ մի որ ալ ամէն բան
վերջացած էր , կորած , կոտորւած . . .

— Բայց ո՞ւր . կրկնեց կառապանը վերէն ար-
դէն դժգոհ ու անհամբեր :

— Քչէ՛ . մէ՛կ է . ո՛ւր որ կ'ուզես . միայն հե-
ռո՞ւր , հեռո՞ւ , քաղաքէն դո՞ւրս :

Ա՛յ , ս այլ եւս հրաման չէր . բեկւած , թոյլ ու
ուժաստպառ աղաչանք մը միայն :

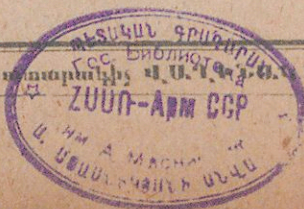
Կառապանը ձերմըկոտած երկայն պեխերուն
տակէն ակամայ ժպտեցաւ , իր բարձունքէն զար-
կաւ գոցեց կառքին դուռը , կառկածոտ երկմտու-
թեամբ մը շարժեց գլուխը , իր աշխէտ ձիերուն
փաղաքշանք մը մուտաց , ու սանձերը թոթլեց :

Եւ կառքը աջ ու ձախ , ցելի անձրեւ մը
սրսկելով՝ ծովուն զուգընթաց վար սրացաւ :

Մինչ անկիւնը ինկած , դէմքը թաշկինակին
մէջ , կու լար :

Ա. Ե. Բ. Ջ.

Տպագրիչ — Հրատարակիչ Վ. Ս. Կ. Գ. Ս. Վ. Բ. Ե. Բ. Ջ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0666585

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0666584

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0666583

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0666582

